AUTHOR:

BASSE, MAURITS

TITLE:

STIJLAFFECTATIE BIJ SHAKESPEARE...

PLACE:

GAND

DATE:

1895

Master Negative #

93-81286-1

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

Basse, Maurits
Stijlaffectatie bij Shakespeare vooral uit het oogpunt van het euphuisme. Gand, Engelcke, 1895.
216 p. 24 cm. (Ghent. Université. Faculte de philosophie et lettres. Recueil de travaux. fasc. 14)

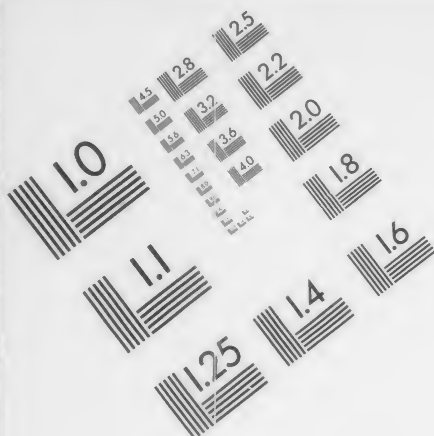
Bibliographical foot-notes.

28141

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm REDUCTION RATIO: 11x
IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB
DATE FILMED: 4/14/93 INITIALS BAP
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

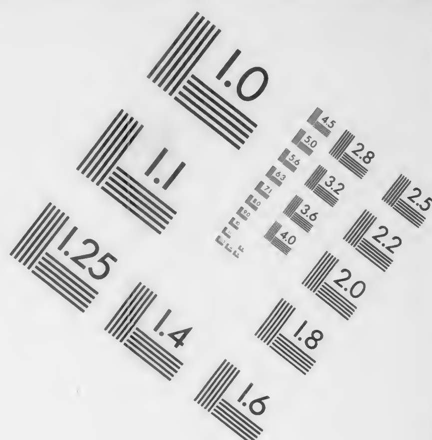

AIIM

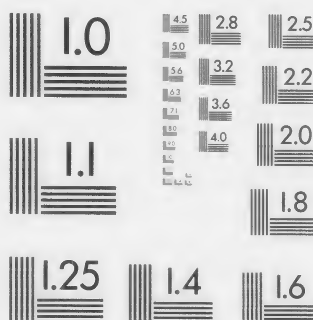
Association for Information and Image Management

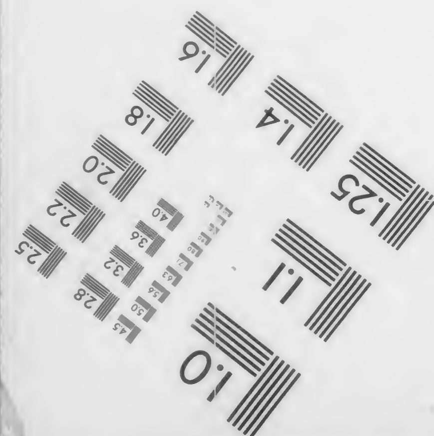
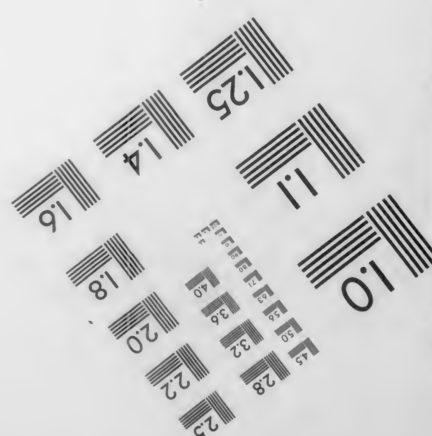
1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910

301/587-8202

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

STIJLAFFECTATIE BIJ SHAKESPEARE

VOORAL UIT HET OOGPUNT VAN

HET EUPHUISME

DOOR

MAURITS BASSE

GENT, DRUKKERIJ VICTOR VAN DOOSSELAERE

UNIVERSITÉ DE GAND

RECUEIL DE TRAVAUX
PUBLIÉS PAR
LA FACULTÉ DE PHILOSOPHIE ET LETTRES

14e FASCICULE

STIJLAFFECTATIE BIJ SHAKESPEARE

VOORAL UIT HET OOGPUNT VAN

HET EUPHUISME

DOOR

MAURITS BASSE
DOCTOR IN DE WIJSBEGEERTE EN LETTEREN

GAND
Librairie H. ENGELCKE

LA HAYE
MARTINUS NIJHOFF

1895

RECUEIL DE TRAVAUX

PUBLIÉS PAR LA FACULTÉ DE PHILOSOPHIE ET LETTRES
DE L'UNIVERSITÉ DE GAND.

EXTRAIT DU RÈGLEMENT.

Les travaux des professeurs, maîtres de conférences et chargés de cours seront publiés sous la responsabilité personnelle de leurs auteurs.

Ceux des élèves et anciens élèves seront publiés en vertu d'une décision de la Faculté.

AAN

DR HENRI LOGEMAN

HOOGLEERAAR TE GENT

Deze studie werd ondernomen op aanraden van Prof. H. LOGEMAN, die er terecht het nut van voorzag.

Daarvoor, alsook voor het leenen van menig onmisbaar boek en het geven van menig kostbaren wenk, betuigen wij hem met genoegen onzen besten dank.

M. B.

HOOFDSTUK I.

DE AFFECTATIE IN DEN ZESTIENDE EEUWSCHEN ENGELSCHEN STIJL.

§ 1. ONTSTAAN DER STIJLAFFECTATIE.

De groote en veelal overdreven bewondering voor de oude Letteren, die een der merkwaardigste kenmerken der Renaissance uitmaakt, had, zooals bekend, vooral het uiterlijke, de uitdrukking, den stijl tot voorwerp, en gaf dan ook het aanzijn aan een algemeene zucht om de betrekkelijk jonge volkstalen van Europa zoo te ontwikkelen en te vervormen, dat zij in sierlijkheid en kracht met de aangebeden modellen konden wedijveren.

Gelijk alle omwentelingen der Geschiedenis in den beginne het doel voorbijhollen, moest echter deze drang naar beschaving der « linguae vulgares » op overdrijving en gemaaktheid uitloopen ; te meer, daar men daarbij op de meest kunstmatige wijze te werk ging. Het taaleigen werd over het hoofd gezien om den wille van bewonderde antieke zinswendingen en woordvormingen ; gansche drommen Latijnsche en Grieksche woorden, uit het stof der manuscripten verrezen, werden in de levende talen als voorname vreemde-

lingen geestdriftig ontvangen en desnoods met geweld ingeburgerd; de beeldspraak dier moderne wereld, dier christene samenleving vereerde slechts helden der oudheid, aanbad slechts goden van den Olympus, en een dichter zou zonder schroomen de fonkelnieuwe zon der toenmalige beschaving door de paarden van Phœbus hebben doen voorttrekken.

Zoo ontstond, op het einde der 15de en in het begin der 16de eeuw, de affectatie in den stijl, en nam weldra in elk land een bijzonderen vorm aan.

Bij deze min of meer gelukkige nabootsing van Cicero Seneca en andere antieke schrijvers bleef het echter niet: Het staatkundig verkeer der verschillende natieën, dat, op het oogenblik waar een nieuwe maatschappij geboren werd, zeer levendig was en moest zijn; de handelsbetrekkingen, waaraan de geographische ontdekkingen een ongemeenen bloei hadden verschaft, en, eindelijk, het internationaal geestesleven zelve, dat in de pas uitgevonden drukpers een machtig hulpmiddel vond; dit alles droeg noodzakelijk bij om een wederzijdsche kennis van elkander 's letterkunde te bevorderen. Onderlinge bewondering, verdiend of onverdiend, voerde menigmaal tot onderlinge nabootsing, en, naar gewoonte, tot overdrijving. En welke overdrijving! Eene overdrijving van iets .... dat reeds overdreven was, zooals wij hierboven zagen.

Zoodoende was men omstreeks het midden der 16^{e} eeuw en vooral in Italië, Frankrijk, Spanje en Engeland geraakt tot een navolging van een navolging, een affectatie in het quadraat.

Engeland, dat reeds onder Hendrik VIII, en ook onder Elisabeth met de voornaamste mogendheden van Europa in drukke betrekking stond, onderging daardoor, bijna te gelijker tijd, den invloed van de Italiaansche, Spaansche en Fransche letterkunden, en zag dan ook op haren bodem verscheidene geaffecteerde stijlsoorten ontstaan.

Daar al deze stijlen nu bij ons onderzoek in aanmerking komen, wenschen wij eerst en vooral den lezer met ieder afzonderlijk bekend te maken; te meer daar er dienaangaande tot nog toe de grootste verwarring heerscht, zoowel in Engeland als op het vaste land.

§ 2. Soraisme.

Het verschijnsel waarop wij hier het eerst de aandacht willen vestigen, omdat het het eerste naar tijdsorde is, is het overnemen in de Engelsche taal van allerlei vreemde woorden, hetzij eenvoudig onder hunne eigenlijke gedaante aan oude of moderne talen ontleend, hetzij in een Engelsch pak gedost en aldus in bastaardwoorden herschapen.

Al dadelijk dringt zich nu de vraag op: in hoeverre mag het ontleenen van uitheemsche woorden een *affectatie* heeten? Heeft zich niet een groot gedeelte der Engelsche taal bij middel van ontleening gevormd? Zien wij niet, in onzen tijd, alle oogenblikken een ander continentaal woord het kanaal oversteken en bij zijn aanlanden terstond genaturaliseerd worden? Is dit het geval niet geweest met een heel leger dier zelfde vreemdelingen die wij als indringers beschouwen en waarop steunen wij om deze geaffecteerd te noemen, terwijl de hedendaagsche ontleeningen *seance* en *blanc-manger* als volkomen normaal worden aangezien?

Een vreemd woord wordt alleen dan *onmiddellijk* in de taal aanvaard, wanneer het in eene behoefte voorziet, een leemte aanvult — meestal om eene zaak aan te duiden die zelf van vreemden oorsprong is —: dit is het geval met *seance* en *blanc-manger*. De vreemde woorden, echter, waarover wij het hier hebben beantwoordden aan *geene* behoefte; zij dienden alleen om aan den stijl hunner invoerders een kunstmatige geur van exotisme, een pedant « geleerden » schijn te geven. Wel zijn er vele dier abnormale ontleeningen later voor immer in de taal overgegaan: dank aan het gezag der letterkundigen die ze gebruikten; dank ook aan de menigte voorname Engelschen die, uit vreemde landen terugkeerend, en door een echte touristenpedanterie gedreven, eveneens de taal met uitheemsche elementen kwamen « verrijken ». Maar *op het oogenblik* waar deze uitdrukkingen de Engelsche letterkunde letterlijk overstroomden, maakten zij een *affectatie* uit, waarop de spraakmakende gemeente lang aarzelde haren alles normaal makenden stempel te drukken, en die overigens door tijdgenoten *als zoodanig* met klem werd aangevallen en bespot.

Zoo klaagt Thomas Wilson in 1553 [1]) dat « Some seke so farre for outlandish Englishe, that thei forget altogether their mothers language. » « And I dare swere this » zoo gaat hij voort, « if some of their mothers were alive, thei were not able to tell, what thei say ; and yet these fine English clerkes, wil saie thei speake in their mother tongue, if a man should charge them for counterfeiting the kynges English. Some farre jorneyed gentlemen at their returne home like as thei love to go in forrein apparel so thei wil pouder their talke with oversea language. He that cometh lately out of Fraunce, wil talke Frenche English and never blushe at the matter. Another choppes in with Angleso Italiano : the lawyer wil store his stomack with the pratyng of Pedlers. The auditour in makyng his accompt and rekenyng, cometh in with sise sould and catere denere, for 6 s. 4 d. The fine courtier will talke nothynk but Chaucer..... »

Een andere tijdgenoot, Puttenham, komt er tegen op dat deze onengelsche termen « are daily spoke in court » en zegt er over in *The Art of English Poesy* (1589) [2]):« Another of your intollerable vices is that which the Greekes call *Soraismus*, and we may call the *mingle mangle* as when we make our speach or writinges of sundry languages vsing some Italian word, or French, or Spanish, or Dutch, or Scottish, not for the nonce or for any purpose (which were in part excusable) but ignorantly, and affectedly as one that said vsing this French word *Roy*, to make ryme with another verse, thus :

O mightie Lord of loue, dame Venus only ioy,
Whose Princely povver exceedes ech other heauenly roy.

The verse is good but the terme peeuishly affected. » Wat verder [2]) verwijt hij aan een Engelschen vertaler van Ronsard dat hij « doth so impudently robbe the French Poet both of his prayse and also of his French termes, that I cannot so much pitie him as be angry with him for his iniurious dealing, our sayd maker not being ashamed to vse these French

[1]) In zijn « Arte of Rhetoryque » fol. 86. Aangehaald door Landmann, *der Euphuismus*, blz. 30.
[2]) Blz. 259. Zie Bibliographie op *Puttenham*.

wordes *freddon*, *egar*, *superbous*, *filanding*, *celest*, *calabrois*, *thebanois* and a number of others, for Englisch wordes, which haue no maner of conformitie with our language either by custome or deriuation which may make them tollerable. »

Men ziet dat de liefhebbers van « mingle mangle » juist niet de algemeene goedkeuring wegdroegen, en dat er wel eens hevig protest werd aangeteekend tegen den nieuwen, « peeuishly *affected* » stijl.

En geen wonder !

Het is bekend dat reeds Chaucer's taal eene menigte Fransche termen vertoont ; maar zonder Chaucer's veel vergoedend talent, en met oneindig meer mechanisch pedantisme gingen de dichters van de volgende periode te werk : hunne doorgaans onbeduidende en langdradige gedichten wemelen van gewelddadig ingelijfde Fransche — ook wel eens Latijnsche — woorden.

Zoo vinden wij bij één dezer schrijvers, THOMAS HOCCLEVE of OCCLEVE (± 1370 ± 1450) :

Go litil pamfilet, and streight thee dresse
Un to the noble rootid gentilesse
Of the mighty prince of famous honour
My gracious Lord of Yorke, to whose noblesse
Me recommande with hertes humblesse
As he that have his grace and his favour
Fownden alway, for which I am dettour
For him to preye; and so shal my simplesse
Hertily do un to my dethes hour [1]).

Men zal bemerken dat de ontleende woorden door Occleve tot in hunnen Franschen klemtoon worden eerbiedigd : immers de verplaatsing van het accent in *gentilesse, honour*, enz., zou de versmaat bederven. Even werktuigelijk handelt Occleve's tijdgenoot LYDGATE die omstreeks 1420 schreef :

Among al frytys in especial,
By a prerogatif excellent and notable,
In worthynesse verray imperial,

[1]) Poems bij Thomas Hoccleve, ed. Mason, nr VI, strophe I, blz. 77.

Of reverence condigne and honourable,
By antiquité in templys custumable,
In hooly writ remembryd ofte sithes,
Wyn, oyle, and wheete, frutis moost acceptable,
To God above were offryd up for tythes. [1])

Deze onverstandige vereering van de Fransche taal duurde de gansche 15e eeuw dóór en werd in de 16e eeuw voortgezet door Hawes, Dunbar, Douglas, Lindesay en anderen. Merkwaardig is het feit dat een *vroeger* ontleend en reeds verengelscht woord niet zelden *op nieuw*, en wel in zijn zuiver Fransche gedaante, wordt overgenomen. Zoo vindt men *auctorité* benevens *authority*, *humanité* benevens *humanity*.

In zijn onverteerbaar allegorisch poema « The History of graund Amoure and la bel Pucelle called the Pastime of pleasure », vertelt Hawes (± 1509) dat hij

..... loked about and sawe a craggy *roche*.

Twee strophen verder nu staat er te lezen :

Then to the tower I drewe nere and nere
And often mused of the great hyghnes
Of the craggy *rocke*, whiche quadrant did appeare. [2])

Bij den zelfden Stephen Hawes ontmoet men o. a. : amplyacion, apparaunce, perceyveraunce, commutacion, dysnull, abusyon, equypolent; bij Dunbar (± 1466-1520) : remissioun, prodissioun, dissimulatour, respyt; bij Gawin Douglas (1474-1522) : lamentabill, obseruance, varyance, repugnant, verdour, pungitive, restorative, rancour; bij Lindesay (± 1490 — ± 1558); temporall, consistoriall, fragill, ardour, pulchritude, denude.

Langduriger en ingrijpender dan elke andere vreemde invloed was die der Fransche taal op het Engelsch; daarom

[1]) A Selection from the Minor Poems of Dan John Lydgate edited by James Orchard Halliwell, blz. 136 (The Legend of St-Austin at Compton).

[2]) The Pastime of Pleasure, herdrukt door de « Percy Society in hare reeks » Early Englisch Poetry, Ballads ond popular Literature of the Middle Ages. Deel XVIII, blz. 15.

hebben wij met eenige breedvoerigheid over die zijde van het Soraisme gesproken. Maar reeds Wilson's en Puttenham's getuigenissen zijn daar om aan te toonen dat zij niet de eenige zijde van den « mingle-mangle » was : immers de eerste waarschuwt ook tegen « Angleso-Italiano » en de tweede klaagt dat men « sundry languages » plundert, « vsing some Italian word, or French, or Spanish, or Dutch, or Scottish....

En, inderdaad, benevens de letterkunde van Frankrijk, werd in de 16e eeuw insgelijks die van Spanje en van Italië veel gelezen en vertaald, en ook uit die landen kwamen reizigers en kooplieden terug met een heele vracht vreemde woorden. Het was geene zeldzaamheid edellieden elkander te hooren aanspreken met *Señor* of *signore*, en voorts hunne beleefdheid bewijzen bij middel van den Spaanschen groet *beso los manos de Ud*; uitdrukkingen als *benvenuto*, *basta*, *bona roba*, *majordomo*, *paucas pallabras*, *mi perdonato*, *bonos dies*, *paraquito* enz., waren gangbare munt onder de leden van het hoogere gezelschap en worden bij vele schrijvers ontmoet. Voegt men bij dit alles de zucht om Latijnsche woorden te verengelschen of eenvoudig over te nemen, en die andere algemeene plaag der Renaissance, het misbruik der latijnsche citaten uit Vergilius, Horatius en anderen, dan zal men begrijpen hoe Puttenham het Soraïsme zijner dagen een « intollerable vice », een mengelmoes heeft kunnen noemen.

§ 3. Italianisme.

Reeds had het Soraïsme in Engeland diepe wortelen geschoten, toen zich een nieuwe, sterke invloed begon te laten gevoelen : die van het Italianisme. Met dien naam, dien wij voortaan ook zullen gebruiken, bestempelen sommige schrijvers den zeer gezochten stijl die uit Italië kwam overgewaaid. Italië, dat reeds voor een zeker deel tot de vorming van den zooeven beschreven *mingle-mangle* had bijgedragen en nog bijdroeg, had zelf zijne eigene affectatie. Deze, die vooral aan Petrarcha en aan de overige sonnettisten, zijn navolgers, te danken was, werd in het begin der 16e eeuw

door SURREY (1517-1547) in Engeland ingevoerd, waar het, even als in andere landen, weldra talrijke vereerders vond. Om Surrey schaarden zich eene gansche school van dichters, WYATT (1503-1542), CHURCHYARD (1520-1604), TUBERVILLE (1530-1594) en anderen, die zich allen vooral op de zelfde dichtsoort, het sonnet, toelegden, en Surrey 's styl nabootsten. Vele hunner werken zijn te vinden in de talrijke « Miscellanies » of verzamelingen van gedichten die te dien tijde verschenen, en waaronder TOTTEL'S MISCELLANY [1]), voor het eerst in 1557 verschenen, de meest bekende is. De lezing van dit boek, is dan ook geschikt om een juist denkbeeld over den aard van het Italianisme te geven.

Deze stijl onderscheidt zich vooral door twee eigenschappen, waarvan de eerste reeds afdoende zou zijn om een modernen lezer af te schrikken : het gestadig gebruik eener uiterst verregezochte beeldspraak. Het is alsof een eenvoudige en eenigszins natuurlijke uitdrukking hunner denkbeelden aan deze bloemerige dichters een onweerstaanbaren afkeer inboezemden, zoodanig wemelen hunne verzen van allerlei wansmakelijke metaphoren, omschrijvingen, hyperbolen en antithesen. Men oordeele :

For when in sighes I spent the day,
And could not cloke my griefe with game,
The boiling smoke did still bewray
The persaunt heate of secrete flame.

Tottel 's Miscellany, blz. 5.

When ragyng loue with extreme payne
Most cruelly distrains my hart :
When that my teares, as floudes of rayne,
Beare witnes of my wofull smart :
When sighes haue wasted so my breath,
That I lye at the poynte of death :

Ibid. blz. 14.

Arme man, die door zijn eigen zuchten zoo verre wordt gebracht ! Kon hij ze maar verreweg zenden, die moorddadige

[1]) Zie bibliographie op *Tottel.*

zuchten, zooals die andere minnaar, die, waarschijnlijk ook « at the poynte of death », uitroept :

Go burning sighes unto the frozen hart
Go breake the yse which pities painfull dart
Might never perce....

Ibid. blz. 9.

Een dame die een minnebrief verscheurd had moet de volgende klacht hooren :

Suffised not (madame) that you did teare,
My wofull hart, but thus also to rent
The weping paper that to you I sent,
Wherof eche letter was written with a teare.

Ibid. blz. 76.

In zulken toestand van geest had deze rampzalige wel kunnen uitroepen, met een zijner lijdensgenoten :

The frosty snowes may not redresse my heat
Nor heat of sunne abate my fervent cold.

Ibid. blz. 45.

De meest eenvoudige dingen worden omschreven bij middel van twee naamwoorden, die dan nog zeer dikwijls met elkander allitereeren. Men vergenoegt zich niet te spreken van *envie*, *teare*, *sorrows*, *defame*, *strife*, *disdaine*, *griefe* : dit ware te eenvoudig ; daarvoor vindt men : cloud of envie, showers of teares, a *s*ea of wofull *s*orrows, *b*last of *b*lack defame, *st*ormes of *st*rife, *d*eadly *d*roppes of *d*ark *d*isdaine, the *g*round of *g*reat *g*rief.

Het tweede element van den stijl is te vinden in de voorliefde voor zekere epitheten, die gewoonlijk met het overeenkomstig naamwoord allitereeren :

The *flaming sighes* that boyle within my brest....

Ibid blz. 71.

The *watred eyen* from whence the teares doe fall....

Ibid. blz. 71.

My darked panges of *cloudy thoughts*

Ibid. blz. 74.

Wherewith (alas) the heavy charge of care
Heapt in my brest breakes forth against my will
In *smoky sighes*, that overcast the ayer.
My *vapord eyes* suches *drery teares* distill,
The tender spring whiche quicken where they fall,
And I halfebent to throwe me downe withall.

Ibid. blz. 11.

Moeten wij een dame gelooven, die de afwezigheid van haar geliefde betreurt, dan zeilt deze over zee, niet met de hulp van den wind, maar

With *scalding sighes*. for lack of gale.

Ibid. blz. 15.

Ziehier eenige der meest voorkomende onder deze uitdrukkingen : *s*obbing *s*ighes, *s*calding *s*ighes, *s*tormy *s*ighes, drery teares, *t*ruthlesse *t*ears, *trickling tears* [1]), cloudy thoughts, *h*ollow *h*art, *h*armfull *h*ellish *h*art, *s*illy *s*oul, wofull smart, *h*appie *h*ap, *h*ighest *h*appie *h*ap, *d*eep *d*espaire.

Vermits wij van Italianistische epitheten spreken, zullen wij te dezer plaatse het volgende even aanstippen : gedurende de gansche 16[e] eeuw spraken de hovelingen en hunsgelijken elkander bij voorkeur aan met *sweet* sir, *sweet* John, *sweet* lord, *sweet* lady enz. Deze gewoonte is eveneens aan den invloed van het Italianisme te danken. Eindelijk kwamen door het Italianisme ook de woordspelingen en woordschermutselingen, vooral onder hovelingen, in de mode.

Wat echter den ganschen Italianistischen stijl vooral kenmerkt is het feit d a t a l z i j n e e l e m e n t e n g e s t e r e o t y p e e r d z i j n : zoowel metaphoren, omschrijvingen en hyperbolen, als de zooeven vermelde epitheten, op een gansch mechanische wijze aan de Italiaansche modellen ontleend, werden door ieder sonnettendichter zonder eenige poging tot persoonlijke innovatie, overgenomen, en vervielen aldus door het overdreven gebruik al spoedig tot den rang van alledaagsche gemeenplaatsen.

---

[1]) Wij wenschen op deze « trickling teares », die gestadig terugkeeren, bijzonder de aandacht te vestigen met het oog op een volgend hoofdstuk.

Dit wordt zoo verre gedreven dat b. v. de allitereerende epitheten waarvan wij gewag maakten altijd en eeuwig de zelfde naamwoorden vergezellen : leest men ergens het woord *sighes*, dan mag men gerust vooropzetten dat deze tranen *sobbing*, *scalding* of *stormy*, zullen zijn. Met één woord, het Italianisme is grootendeels een stijl van « *clichés* ».

§ 4. Euphuisme.

Na het Italianisme kwam een nieuwe stijl op, die even, als de voorgaanden, een machtigen invloed uitoefende, niet alleen op de letterkunde, maar ook op de spreektaal der hoogere kringen van de Engelsche maatschappij : het Euphuisme.

Aangaande dien stijl heerschten er tot vóór korten tijd, en heerschen er veelal nog in Engeland en elders een onwetendheid en een verwarring die verbazend mogen heeten als men bedenkt welke plaats hij in de geschiedenis der Engelsche Taal- en Letterkunde bekleedt. Tot bewijs hiervan strekt reeds het feit dat eu*phu*isme niet zelden met eu*phem*ism verward wordt: In den *Liverpool Daily Mercury* van 21 Juli 1886 wordt gesproken van « Lord Salisbury's resolute government, his *euphuism* for drastic repression. » In een zeer bekend « *Slang Dictionary* » kan men in voce *Duke Humphrey* » lezen : « To dine with duke Humphry is a *euphuism* for not dining at all » ; en in voce *added to the list* : « a *euphuism*, current among sporting writers for to die. »

In de zestiende eeuw werd de naam Euphuisme uitsluitend op *één* bepaalden, gansch eigenaardigen stijl toegepast. Sindsdien is echter de *zaak* zoozeer in vergetelheid geraakt dat de oorspronkelijke beteekenis van den *naam* verloren ging om plaats te maken voor een andere, die eigenlijk *verschillende* stijlsoorten omvat. Immers de Engelschman onzer dagen noemt *Euphuism* de verregezochte taal der 16[e] eeuw over het algemeen, wat die ook weze ; ja voor sommigen is die term zelfs eeuvoudig synoniem van stijlaffectatie. Van daar dat Walter Scott's Sir Piercie Shafton, dien ons de groote romanschrijver in « the Monastery » als een Euphuist voorstelt, een taal spreekt die belachelijk gezocht is, maar met het eigenlijke Euphuisme weinig gemeens heeft.

Van daar ook een groot getal dwalingen op wetenschappelijk gebied. En juist dit feit heeft ons de noodzakelijkheid doen inzien om den besproken naam in zijn oorspronkelijken, wetenschappelijk juisten en niet in den modernen, populairen zin aan te wenden. Verre van ons het denkbeeld van een Don Quixote-achtig te velde trekken tegen de moderne beteekenis; onze scherpste lans zou immers aan stukken vliegen tegen de almacht van het gebruik, dien wetgever der taal

quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi.

Maar in een wetenschappelijke studie is het toch ons recht en onze plicht uit elkaar te houden wat de minder nauwgezette spraakmakende gemeente verwart, te meer daar wij daarin eenvoudig den weg opgaan, dien ieder onderzoeker van den stijl in kwestie vóór ons heeft bewandeld.

De eerste die het Euphuisme aan een grondig onderzoek onderwierp en in zijn ware elementen ontleedde was R. W. Weymouth in zijn verhandeling « On Euphuism ». [1] Door dit artikel heeft Weymouth een echt ei van Columbus overeind gezet, want, om het karakteristieke van den stijl onmiddellijk te vatten is het voldoende een enkelen blik te werpen in het werk dat hem tot het toppunt zijner populariteit bracht: zoo in het oog springend zijn er de elementen van, zoo grondig van alle andere affectatieën verschillend is de taal van John Lyly's Euphues.

John Lyly, bekend als de merkwaardigste voorlooper van Shakespeare in de comedie, en als de invoerder van het proza in het Engelsch blijspel, werd in 1553 of 1554 in Kent geboren en stierf waarschijnlijk in 1606. Over zijn leven, dat ons overigens te dezer plaatse weinig aanbelangt, is bijna niets bekend.

Voor ons is alleen van gewicht dat hij in 1857 uitgaf: Euphues the Anatomy of wit. Verrie pleasant for all Gentlemen to reade, and most necessarie to remember, wherein are conteined the delights that wit followeth in his youth by the pleasantnesse of love, and the happinesse he reapeth in age, by the perfectnesse of wisedome. »

[1]) Zie bibliographie op *Weymouth.*

Waarop één jaar later een vervolg verscheen onder den titel: « Euphues and his England. Containing his voyage and aduentures, myxed with sundry pretie discourses of honest Loue, the description of the countrey, the Court, and the manners of that Isle [1]). »

Hoe dit werk, trots zijn onverdragelijke langdradigheid, in den smaak viel, is voor den hedendaagschen lezer moeielijk te begrijpen; maar het is een feit dat het onmiddellijk een ongemeenen bijval genoot en dat beide deelen tusschen 1578 en 1636 niet minder dan twaalf uitgaven beleefden. Het is een roman, maar een roman waarin de handeling een onbeduidende rol speelt en alleen als voorwendsel tot lange moraliseerende bespiegelingen over onderwerpen van allerlei aard moet dienen. Wij stappen hier over den inhoud heen, om ons alleen met den vorm bezig te houden.

Het eerste en voornaamste kenmerk van dien stijl is wat Landmann parisonische antithese noemt. Ik haast mij tot vermijden van alle misverstand te zeggen dat er hier volstrekt geene spraak is van hetgeen wij gewoonlijk antithese noemen; deze bestaat enkel in het samenbrengen van twee grondig verschillende *denkbeelden* en komt ook wel bij Lyly vóór; maar zij is niet specefiek voor zijn stijl. Hier hebben wij te doen met eene antithese *in den vorm*, een tegen over elkander stellen van zinnen of van woorden, met het doel een gedurig evenwicht te houden onder twee of meer volzinnen, daardoor dat zij gelijk gebouwd zijn, de zelfde lengte, het zelfde getal ondergeschikte zinnen, kortom, denzelfden *klank* hebben; en onder de ondergeschikte zinnen op hunne beurt, alweer door gelijkheid van constructie, van lengte of van woordengetal. Heeft men bij voorbeeld een constructie met *niet alleen..... maar ook*, en volgt op *niet alleen*, een onderwerp voorafgegaan door een hoedanigheidswoord, een werkwoord gevolgd door een bijwoord en twee voorwerpen; dan zal men achter *maar ook* ontmoeten: een onderwerp voorafgegaan door een

[1]) Beide deelen herdrukt door Arber in zijn bekende serie van « English Reprints ». Dr Landmann gaf « *Euphues, the Anatomy of Wit* uit », met weglating van twee gedeelten. Zie bibliographie op *Arber* en op *Landmann.*

hoedanigheidswoord, een werkwoord gevolgd door een bijwoord en twee voorwerpen; alles in dezelfde orde als in het eerste gedeelte van den zin. Men ziet dat Lyly aldus met de taal *goochelt* : hij neemt verscheidene zinnen te gelijk en zorgt er voor dat ze allen het zelfde getal denkbeelden bevatten, dat ze gelijk *wegen*; en verder, dat ze, door de symetrische beweging van den volzin, elkander altijd in een kunstig evenwicht houden. Eenige voorbeelden zullen dit duidelijker maken dan alle uitlegging:

« Genleman, as you may suspect me of idlenesse in giuing eare to your talke, so may you conuince me of lightnesse in aunswering such toyes : certes as you haue made mine eares glow at the rehearsall of your loue, so haue you galled my heart with the remenbraunce of your folly ».

Euphues [1]). blz. 74.

Friend and fellow, as I am not ignoraunt of thy present weakenes so I am not priuie of the cause : and although I suspect many things, yet can I assure my self of no one thing. Therefore my good Euphues, for these doubts and dumpes of mine, either remoue the cause, or reveale it. Thou hast hetherto found me a cheerefull companion in thy myrth, and nowe shalt thou finde me as carefull with thee in thy moane. If altogether thou maist not be cured, yet maist thou bee comforted. If ther be any thing that either by my friends may be procured, or by my life atteined, that may either heale thee in part, or helpe thee in all, I protest to thee by the name of a friend, that it shall rather be gotten with the losse of my body, then lost by getting a kingdome. Thou hast tried me, therefore trust me : thou hast trusted me in many things, therfore try me in this one thing. I neuer yet failed, and now I will not fainte. Be bolde to speake and blush not : thy sore is not so angry but I can salue it, the wound not so deepe but I can search it, thy griefe not so great but I can ease it. If it be ripe it shalbe lawnced, if it be broken it shalbe tainted, be it neuer so desperat it shalbe cured. »

(blz. 65).

Het zooeven beschreven evenwichtssysteem vindt bovendien zeer dikwijls zijn toepassing onder den vorm van het

[1]) Uitgave Arber.

parallelisme der zinnen. Heeft Lyly eenmaal een bepaalde zinsoort, als bij voorbeeld een conditioneelen of een vragenden zin gebruikt, zoo laat hij zeer gaarne nog eenige zinnen van denzelfden aard volgen, die dan overigens allen met den eersten, of wel twee aan twee, drie aan drie enz., aan de andere regels van symetrie onderworpen zijn. Zoo, in een brief van Philautus aan Euphues :

« Couldest thou Euphues, for the loue of a fruitelesse plesure, violate the league of faithfull friendship? Didst thou way more the entising lookes of a lewde wench, then the entire loue of a loyall friend? If thou diddest determine with thy selfe at the first to be false, why diddest thou sweare to be true? If to be true, why art thou false? If thou wast minded both falsely and forgedly to deceive me, why didst thou flatter and dissemble with me at the first? If to loue me, why dost thou flinch at the last? If the sacred bands of amitie did delight thee, why diddest thou breake them? If dislike thee, why diddest thou praise them? » (blz. 90.)

Ons laatste citaat kan ook tot voorbeeld strekken van Lyly's voorliefde voor de rhetorische vraag waarvan hij even als van andere rhetorische figuren (klimax, epanophore, antistrophe, enz.) een groot gebruik maakt. De rhetorische vraag vooral komt in Euphues veel vóór : soms eenvoudig, zooals in het bovenstaande extract: soms gevolgd van het antwoord, of onder de gedaante van tegenwerping en wederlegging. In één van Lyly's comedies, zegt Hephestion, die zijn meester van een ontworpen huwelijk wil doen afzien :

« Ay but she is beautiful, yea but not therefore chaste, ay but she is comely in all parts of the body, yea, but she may be crooked in some part of the mind, ay but she is wise, yea but she is a woman ». Alexander and Campaspe, II, 2 [1]).

Een voorbeeld van klimax vertoont de eerste bladzijde van Euphues :

« This young gallaunt of more witte then wealth, and yet of more wealth then wisedome ».

[1]) In Keltie's *British dramatists* : blz. 47. col. 2. Zie bibliogr. op *Keltie* en op *Fairholt*.

Als tweede kenmerk van het Euphuisme mogen wij aanstippen : alliteratie, onechte rym of assonantie, rym en woordspeling. B. V :

« If he finde thee *w*anton before thou be *w*ed, he *w*il gesse thou *w*ilt be *w*avering *w*hen thou art *w*edded.

Euphues, (blz. 59.)

Assonantie en rijm zijn te vinden in :

Why goe I about to hinder the *course* of *love* with the *discourse* of *law*.

(blz. 81).

En in :

We merr*y*, you melanchol*y* ; we *zealous* in affection, you *jealous* in all doings ; you *testie* without cause, we *hastie* for no quarell. »

(blz. 43).

Ziehier nu een voorbeeld van woordspeling :

« It is not the *descent* of birth, but the *consent* of conditions that maketh Gentlemen, neither great *manors*, but good *manners*.

(blz. 192).

Het dient opgemerkt te worden dat de alliteratie, vóór en na Lyly, door de verschillendste schrijvers wordt gebruikt en dat ze dus, *als zoodanig*, geene eigenaardigheid van het Euphuisme mag heeten. Hetgeen echter Lyly kenmerkt is de wijze waarop hij ze aanwendt : sprekende over de parisonische antithese zeiden wij dat zij niet in het *denkbeeld* maar in den *vorm* bestond : welnu het is juist als een middel om de aldus gansch artificieel tegenover elkander gebrachte woorden meer te doen uitkomen, aan te stippen, dat Lyly de alliteratie, even als het onechte rijm, het rijm en de woordspeling, laat dienen. Daarom is bij hem de alliteratie niet altijd *eenvoudig* ; dat is te zeggen men vindt niet immer één en de zelfde letter in de allitereerende woorden van eene reeks zinnen; maar ze neemt zeer dikwijls den vorm van de *gekruiste* alliteratie aan. Het schema van een allitereerenden volzin is dus niet altijd

b — b — b — b . . . .

door verscheidene zinnen heen, zooals in ons voorbeeld op bladz. 16, maar niet zelden :

1ste zin : f — l — g — m
2de zin : f — l — g — m enz.

Zoo ontmoet men :

« That all that are *w*oed of LOVE should be *w*edded to LUST ».

(blz. 43).

en nog ingewikkelder :

« Although *h*etherto Euphues I haue *sh*rined thee in my *h*eart for a *t*rustie *f*riende, I will *sh*unne thee *h*eereafter as a *t*rothlesse *f*oe. (blz. 90).

Waarvan het schema is :

h sh h t f
sh h t f

Maar deze « transverse alliteration » zooals Weymouth ze noemt, ofschoon kenmerkend van Lyly's styl is verre van overal en uitsluitend vóór te komen, en ik kan mij moeilijk met Dr Landmann's volgens mij overdreven uitspraak vereenigen als hij beweert [1] : « There may be alliteration *in antithetical sentences* [2]) and nevertheless the style has nothing to do with Euphuism. I consider transverse alliteration in parisonic antithetical or parallel clauses as the indispensable criterion of the presence of Euphuism. »

Het derde en belachelijkste kenmerk van Lyly's prozastijl is te zoeken in zijn overmatig aanwenden van allerlei vergelijkingen getrokken uit de Geschiedenis en de Mythologie der Oudheid, ook wel uit het dagelijksch leven, doch vooral ontleend aan een phantastische wetenschap die voor natuurkunde wil doorgaan maar die Collier zeer terecht met den naam van « unnatural natural philosophy » bestempelt. Deze onnatuurlijke natuurlijke historie, die volgens Dr Landmann aan Plinius ontleend is, schrijft inderdaad aan dieren, planten en steenen de wonderlijkste eigenschappen toe die men kan uitdenken, en wordt door Lyly op elke bladzijde van zijn boek met den meesten ernst aan den goedwilligen lezer opgedischt.

[1]) In zijn introductie tot *Euphues*, blz. XV, noot.
[2]) Wij cursiveeren.

Zoo kunnen wij o. a. de volgende natuurwetenschappelijke wijsheid opdoen :

« The filthy Sow when she is sicke, eateth the Sea-Crab, and is immediately recured : the Torteyse hauing tasted the Viper, sucketh *Origanum* [1] and is quickly reuiued : the Beare ready to pine licketh vp the Ants, and is recouered : the Dog hauing surfetted to procure his vomitte, eateth grasse and findeth remedy : the Hart beeing perced with the dart, runneth out of hand to the hearb *Dictannum* [1], and is healed. And can men by no hearbe, by no art, by no way, procure a remedie for the impatient disease of loue? Ah well I perceiue that Loue is not vnlyke the Figge tree, whose fruite is sweete, whose roote is more bitter then the clawe of a Bitter : or lyke the Apple in *Persia* [1], whose blossome sauoreth lyke Honny, whose budde is more sower then Gall. »

(blz. 61).

Elders vernemen wij met belangstelling :

« That though the Spider poyson the flye, she cannot infect the Bee ». (blz. 58).

en op een andere plaats dat

« Though the Camomill, the more it is troden and pressed down, the more it spreadeth, yet the Violet, the oftner it is handeled and touched, the sooner it withereth and decayeth ».

(blz. 46).

Het is vooral deze soort van vergelijkingen die aan het Euphuisme eigen is. Zinspelingen op de helden en goden der Oudheid behooren immers tot het gemeengoed der Renaissance, en mogen hier als een element van Lyly's stijl slechts in zoover genoemd worden, dat hij ze in zeer groot getal aanwendt. Daar zij echter noch van het Euphuisme, noch van eenigen anderen stijl kenmerkend zijn, maar in *alle* stijlen der 16[e] eeuw eene aanzienlijke plaats bekleeden, kunnen zij ons, bij ons onderzoek, van geen nut zijn, en zullen dus onbesproken blijven.

Trachten wij nu een samenvattend denkbeeld van Lyly's stijl te vormen, zoo kunnen wij hem beschrijven als bestaande

---

[1]) De cursiveering is van Lyly.

uit 1° de *parisonische antithese* en het *parallelisme* der zinnen, vaak toegepast op *rhetorische figuren*, waaronder bijzonder de *rhetorische vraag*; gecombineerd met 2° *alliteratie* (eenvoudig of gekruist), *assonantie*, *rijm* en *woordspeling*; en bovendien in overmaat versierd met 3° allerlei *vergelijkingen* vooral ontleend aan « *onnatuurlijke natuurlijke historie*. »

Het is geaffecteerd, zooals men ziet, niet zoozeer wat het *woord* of het *denkbeeld* betreft — wat met Soraisme, Italianisme en andere stijlen het geval is — dan wel voornamelijk wat den *zinbouw* aangaat; het is dus hoofdzakelijk een gemaaktheid van syntactischen aard, en volkomen te scheiden van de overige stijlen die in de 16[e] eeuw gebloeid hebben.

Zonder in vele bijzonderheden te treden zullen wij verder aangeven, onder verwijzen naar D[r] Landmann, die het op beslissende manier heeft bewezen [1]), dat het Euphuisme uit Spanje afkomstig, en aan DON ANTONIO DE GUEVARA (+ 1545) te danken is. In 1529 had deze zijn *Libro aureo de Marco Aurelio emperador : y eloquentissimo orator* dat juist den zelfden stijl vertoont als Euphues, uitgegeven. Reeds in 1532 werd het door Lord Berners in het Engelsch vertaald, en op deze vertaling, die verscheidene uitgaven beleefde, volgde een tweede in 1557 van de hand van Sir Thomas North.

Nog andere werken van Guevara werden in het Engelsch overgebracht door Hellowes, Fenton, Bryant en Thimme, en aldus drong het « Guevarisme » in Engeland, waar het echter twee kleine wijzigingen onderging : Vooreerst zinspelen Guevara's vergelijkingen op de *werkelijke* eigenschappen van dieren, planten en steenen, terwijl in Engeland, zooals wij zagen, de voorkeur aan een *fabelachtige* natuurwetenschap wordt gegeven. Voorts werden door de Engelsche Euphuisten de alliteratie, de assonantie, het rijm en de woordspelingen ingevoerd. Reeds vóór het verschijnen van Euphues, dat ook wat den inhoud betreft, een navolging is van

---

[1]) Zie Landmann *Der Euphuismus*, blz. 60. Dezelfde : Inleiding tot Euphues, blz. XVI. Dezelfde : *Shakespeare and Euphuism*, in *The New Shakspere Society's Transactions*, 1880-5, blz. 252.

Guevara's Marco Aurelio, hebben eenige schrijvers Guevara's stijl gebruikt. Lyly is dus, zooals men ziet, noch de uitvinder, noch zelfs de eerste invoerder van het Euphuisme. *Hij* was echter oorzaak dat de reeds bekende stijl tot zijn toppunt van populariteit steeg, voor langen tijd in de mode geraakte en naar den roman Euphues Euphuisme werd genoemd.

Dat het Euphuisme grooten invloed oefende op de Engelsche letterkunde der 16e eeuw, en dat Lyly zich op een gansche school navolgers kon beroemen, daarover is men het nagenoeg eens. Dit is echter op verre na niet het geval omtrent de vraag : welke plaats heeft Shakespeare tegenover het Euphuisme ingenomen? Ook zal het onze taak zijn daarover eenig licht te verspreiden.

§ 5. Gongorisme.

De tot nog toe besproken stijlsoorten zijn nu allen te scheiden van een vierden, later ingevoerden schrijftrant, die, even als het overigens gansch verschillende Euphuisme, van Spaanschen oorsprong was; men noemt hem Gongorisme naar den naam van Don Luis de Gongora y Argote die er in en buiten Spanje grooten bijval mede verwierf.

Deze schrijver werd in 1561 te Cordova geboren ; reeds in 1584 wordt hij door Cervantes [1]) als een bekende dichter vermeld. Zijne eerste gedichten munten uit door den grooten eenvoud en tevens door de sierlijkheid hunner taal. Zij verschaften hem echter niet de bescherming die hij in zijne armoede noodig had, zoodat hij besloot in den geestelijken stand te treden. Eenigen tijd nadien kwam hij aan het hof, zonder echter grootere gunst te genieten dan vroeger.

Zijne latere gedichten, die hem eene Europeesche beroemdheid schonken, zijn vol van de affectatie die naar zijn naam werd gedoopt. Het wordt echter door alle Spaansche deskundigen aangenomen dat hij evenmin de uitvinder van dien stijl als Lyly van het Euphuisme was ; veelmeer trachtte hij, door eene aan het hof reeds heerschende mode te volgen, in de gratie der hoogere kringen te komen, toen hij bemerkte

[1]) In zijn *Galatea*. Uitg. 1784, II, 284.

dat zijn vroegere schrijftrant niet in staat was hem de verlangde gunsten te verschaffen. Deze verandering greep plaats omstreeks het jaar 1604. [1])

Het Gongorisme heeft met het Italianisme dit gemeen, dat het een uiterst metaphorische stijl is ; alleen zijn de metaphoren doorgaans nog onnatuurlijker dan de reeds zoo vergezochte beelden der Italianisten. Van daar dat zij meestal zeer duister en niet zelden geheel onverstaanbaar zijn. Om dit te bewijzen ware het afdoende te vermelden dat een tijdgenoot, Pellicer, in 1630, *op Gongora's verlangen* (!) een commentaar op dezes werken schreef. In 1626 verscheen er een tweede door Christoval de Salazar Mardones, en in 1646 een derde van meer dan 1500 bladzijden door Coronel. [2]) Deze duisterheid heeft niet alleen tot oorzaak de verregaande onnatuurlijkheid der beeldspraak, maar ook dat er zeer dikwijls opeenhooping, verwarring, ineensmelting van verscheidene metaphoren plaats grijpt. Ziehier tot voorbeeld daarvan een paar sonnetten van onzen schrijver :

A la Historia de Felipe Segundo, que escrivio Luis de Cabrera su Coronista.

Vive en este Volumen, el que yace
En aquel marmol : Rey siempre glorioso
Sus cenizas alli, tienen reposo,
Y dellas oy, el mismo aqui renace
Con vuestra pluma buela, y ella os haze,
Culto Cabrera, en nuestra edad famoso :
Con las suyas le hazeis vitorioso
Del Frances, Belga, Lusitano, Trace.
Plumas de un Fenix tal, y en vuestra mano,
Que tiempo puede aver, que las consuma?
Y que embidia ofenderos, sino en vano?
Escriva lo que vieron tan gran pluma
De los dos Mundos, uno, y otro plano,
De las dos Mares, una y otra Espuma.

Gongora. *Obras* [3]), blz. 3.

[1]) Zie *Geschichte der schönen Literatur in Spanien von* Georg Ticknor, *deutsch mit zusätzen herausgegeben von* N. H. Julius, deel II, blz. 151, noot 1.

[2]) Zie Ticknor-Julius. deel II, blz. 151.

[3]) Uitg. van 1669. — Zie bibliographie op Gongora.

(*Vertaling*). — *Op de Geschiedenis van Philips II, die Luis de Cabrera, zijn kroniekschrijver, schreef* :

In dit boek leeft degene die in gindsch marmer ligt : een koning voor immer glorierijk. Zijne asschen hebben daar de rust, en daaruit wordt nu dezelfde herboren. Met uwe pen vliegt hij, en zij maakt u, beschaafde Cabrera, beroemd in onzen tijd ; met de zijnen maakt gij hem overwinnaar van den Franschman, den Nederlander, den Portugees, den Traciër. De pennen van zulk een Fenix, en in uwe hand, welke tijd kan er zijn, die ze vernielt? En welke afgunst kan u beleedigen, tenzij tevergeefs? Moge een zoo groote pen schrijven hetgeen gezien werd door het een en het andere vlak der twee werelden en door het een en het andere schuim der twee zeeën.

A la Tercera parte de la Historia Pontifical, que escriviò el Doctor Babia, Capellan de la Cappilla Real de Granada.

Este que Babia oy al mundo ha ofrecido
Poëma, si no à numeros atado,
De la oposicion antes limado.
Y de la erudicion despues lamido.
Historia es culta, cuyo encanecido
Estilo, si no metrico, peinado,
Tres yà Pilotos del Baxel sagrado
Hurta al tiempo, y redime del olvido.
Pluma pues, que Claveros celestiales
Eterniza en los bronces de su Historia,
Llave es ya de los tiempos, y no Pluma.
Ella à sus nombres puertas inmortales
Abre, no de caduca, no, memoria,
Que sombras sella en Tumulos de Espuma.

Gongora. *Obras*, blz. 23.

(*Vertaling*). — *Over het derde deel der Pauselijke Geschiedenis die Doctor Babia, kapelaan der koninklijke kapel van Grenada, schreef* :

Dit poema, dat Babia nu aan de wereld heeft aangeboden, zoo niet aan de versvoeten vastgehecht, toch eerst door de dispositie gevijld en daarna door de eruditie gelikt, is een wel verzorgde geschiedenis waarvan de vergrijsde stijl, zoo niet metrisch, toch gekamd, drie stuurlieden van de heilige boot aan den tijd ontrooft

en van de vergetelheid vrijkoopt. De pen dus, die de hemelsche sleuteldragers in het brons zijner geschiedenis vereeuwigt, is de sleutel der tijden, en geene pen. Zij is het die aan hunne namen de onsterfelijke poorten opent, niet van een bouwvallige gedachtenis, neen, niet van eene [gedachtenis] die schaduwen drukt op graven van schuim.

Wat echter het grondig verschil tusschen Italianisme en Gongorisme uitmaakt, het voornaamste kenmerk van den Spaanschen stijl, is de HYPERBOLE. Zeer eenvoudige dingen worden in den meest belachelijk hoogdravenden stijl uitgedrukt. In een der « Soledades » wordt iemand beschreven als « een meisje zoo schoon, dat zij met hare twee zonnen Noorwegen verdorren, en met hare twee handen Ethiopië wit zou kunnen maken » [1]). Ziehier overigens een door en door hyperbolisch sonnet :

Al Marques de Ayamonte.

Alta esperança, gloria del Estado.
No solo de Ayamonte, mas de España
Si quien me da su Lira, no me engaña,
A mas os tiene el cielo destinado.
De vuestra fama oira el Clarin dorado
(Emulo yà del Sol) quanto el mar baña,
Que trompas hasta aqui han sido de caña,
Las que memorias han solicitado.
Alma al tiempo darà, vida à la Historia
Vuestro nombre inmortal, ó digno Esposo
De beldad soberana, y peregrina.
Coronense estos muros yà de gloria
Que seran cuna, y nido generoso
De succession Real, si no divina.

Gongora. *Obras*, blz. 17.

(*Vertaling*).— *Aan den Markies van Ayamonte.*

Verhevene hoop, glorie van den staat, niet alleen van Ayamonte, maar ook van Spanje, indien hij, die mij zijn lier gaf, mij niet bedriegt, dan houdt u de hemel tot meer bestemd. Al wat de zee besproeit zal de gulden bazuin (reeds mededinger der

---

[1]) Aangehaald door Ticknor, deel II, blz. 150.

zon) hooren, want de bazuinen die tot hiertoe naar de herinnering hebben gedongen zijn van riet geweest. Een ziel aan den tijd, leven aan de geschiedenis zal uw onsterfelijke naam geven, o waardige echtgenoot eener opperste en buitengewone schoonheid. Mogen zich gindsche muren reeds nu met glorie kronen die zullen zijn de wieg en het edele nest eener koninklijke, zoo niet goddelijke nakomelingschap.

Een ander sonnet begint met een vrij liefelijke en natuurlijke beschrijving van den dageraad, maar eindigt met het volgend bombastisch complimentje :

Quando salio bastante à dar Leonora
Cuerpo à los vientos, y à las piedras Alma,
Cantando de su rico Alvergue : y luego,
Ni òi las Aves mas, ni vi la Aurora,
Porque al salir, ò todo quedò en calma
O yo (que es lo mas cierto) sordo y ciego.

Gongora. *Obras*. blz. 53.

(*Vertaling*). — Toen Leonora al zingend uit haar schoon huis kwam : genoeg om aan de winden een lichaam en aan de steenen een ziel te geven; en plotseling hoorde ik de vogels noch zag ik Aurora meer ; want, bij haar buitenkomen, ofwel bleef alles stil, ofwel (wat het zekerste is) ik bleef doof en blind.

Wij laten hier een laatste sonnet volgen dat te gelijker tijd door opeenhooping van vergezochte beelden en door overdreven hyperbole uitmunt :

Hermosa Dueño de la vida mia,
Mientras se dexan ver à qualquier hora,
En tus Mexillas la dorada Aurora,
Febo en tus Ojos, y en tu Frente el dia ;
Mientras que con gentil Descortesia
Mueve el Viento la Hebra voladora
Que el Arabia en sus Venas atesora
Y el rico Tajo en sus Arenas cria;
Antes que de la Edad Febo eclypsado
Y el claro Dia buelto en Noche obscura,
Huya el Aurora de inmortal Cuidado.
Y antes que lo que oy es rubio Tesoro,

Vença la blanca Nieve en su Blancura,
Goza, goza el Color, la Luz, el Oro.

Gongora. *Obras*. blz. 158.

(*Vertaling*). — Schoone meesteres van mijn leven, terwijl zich ten allen tijd laten zien op uw wangen de gulden Aurora, Phœbus in uw oogen en op uw voorhoofd de dag: terwijl met liefelijke onhoofschheid de wind den vliegenden draad beweegt dien de Arabier in zijne mijnen vergadert en dien de edele Tajo in zijne zanden voortbrengt [1]; vóór dat Phœbus door den ouderdom verduisterd, en de klare dag in den donkeren nacht veranderd zij; moge Aurora de eeuwige zorg ontvluchten. En vóór dat hetgeen nu een blonde schat is de blanke sneeuw in hare blankheid overwinne [2], geniet, geniet de kleur, het licht, het goud [3].

Toen wij de werken van Gongora begonnen te lezen trof ons de kenmerkende gezwollenheid zijner gedichten van het eerste oogenblik af. Ook waren wij niet verwonderd, maar werden slechts in onze meening gesterkt toen ons naderhand het uitstekend boek van Ferd. Loise over Spaansche dichtkunst [4] onder oogen kwam. Deze schrijver bestempelt inderdaad onzen stijl met den naam van *hyperbolisme* ; « hyperbolisme assez conforme à l'exaltation espagnole » voegt hij er terecht bij.

Alsof nu Gongora, slechts half tevreden over den ingewikkelden warboel zijner beeldspraak, er werkelijk naar streefde zijn stijl zoo onverstaanbaar mogelijk te maken, voegt hij bij al zijn gebreken nog de zucht om ongewone woorden en omschrijvingen boven de alledaagsche te verkiezen, en ook om Latijnsche en Grieksche woorden met geweld in een Spaansch kleed te dossen. Het spijt ons dat de beperktheid onzer kennis van de Spaansche taal ons niet toelaat eenige voorbeelden daarvan mede te deelen. Tot staving onzer bewering kunnen wij echter het getuigenis van Ticknor [5]) inroepen, die hierin met de meeste Spaansche critici overeen-

[1]) De *gouden* draden van haar blond haar. (!)
[2]) Vóór dat hare haren wit worden.
[3]) Van hare haren.
[4]) Loise. *Histoire de la Poésie Espagnole*, blz. 93.
[5]) Deel I, blz. 151 en deel II, blz. 330.

komt. Wat, in het bijzonder, Gongora's neologismen betreft wijzen wij er op dat een tijdgenoot, Quevedo, den stijl spottenderwijze *Latinaparla* noemde. Ook Fernandez,in de voorrede tot zijne uitgave van Gongoras's gedichten, vermeldt « los terminos que dedujo de las lenguas Latina y Griega. » [1]

Om deze eenigszins lange, doch wegens de gebruikelijke verwarring van Italianisme met Gongorisme noodige uiteenzetting samen te vatten : Het Italianisme is vooral een stijl van *metaphoren* en omschrijvingen (deze van een bijzonderen aard), het Gongorisme, van *hyperbolen* en ongewone uitdrukkingen ; het eerste heeft de alliteratie, het tweede de neologismen onder zijn eigenschappen. Het Italianisme treft door zijn *bloemerigheid*, en door het cliché-achtige der gebezigde figuren, het Gongorisme door zijn *hoogdravende* gezwollenheid. Beide stijlen worden zeer duidelijk beschreven, en hun verschil zeer juist bepaald door de volgende woorden van Loise : « Les conceptos d'un côté et les concetti de l'autre étaient de la même famille ; un travail de mots, des jeux d'expression pour toute pensée, pour toute conception poétique. Seulement l'Italie était plus coquette, plus voluptueuse et plus raffinée. L'Espagne, non moins brillante était plus prétentieuse et plus emphatique. » [2]

Hoe nu het Gongorisme in Engeland bekend werd, is licht te begrijpen. De Spaansche taal werd te dien tijde zeer veel geleerd in Engeland ; dit getuigt het groot getal Spaansche spraakleeren die er toen werden uitgegeven, en die men in de registers van de « Stationers Hall » opgeteekend vindt ; met de Spaansche letterkunde was men — vooral in de hoogere kringen — zeer vertrouwd. De drukke staatkundige betrekkingen met Spanje brachten dien toestand mede ; bovendien was de strenge Spaansche censuur oorzaak dat een groot gedeelte der Spaansche literatuur in de Nederlanden — waar de boekhandel zeer ontwikkeld was — verscheen, en van daar zeer gemakkelijk in Engeland geraakte.

Ook heeft het Gongorisme — het *oorspronkelijk* Gongorisme — wel degelijk *eenigen* invloed op de Engelsche

[1]) Blz. 11. — Zie Bibliogr. op *Gongora*.
[2]) Blz. 209.

letterkunde uitgeoefend, en wij hebben er inderdaad sporen van ontdekt.

Zoo vinden wij bij John Davies (uit Hereford. 1560 of 1565-1618) [1]) het volgende stukje, tot Joshua Silvester, den vertaler van Du Bartas gericht :

If divine Bartas (from whose blessed Braines
Such works of grace, or gracefull works did stream)
Were so admir'd for Wits celestial Strains
As made their vertues Seat, the high'st Extream,
Then Joshuah, the Sun of thy bright praise
Shall fixèd stand in Arts faire Firmament
Till dissolution date Times Nights, and Dayes,
Sith right thy Lines are made to Bartas Bent
Whose Compasse circumscribes (in spacious words)
The Universall in particulars ;
And thine the same, in other tearms affords :
So, both your Tearms agree in friendly Wars :
If Thine be onely His, and His be Thine,
They are (like God) eternall, sith Diuine.

Complete Works, deel II, blz. 8.

Is dit sonnet niet uitstekend te vergelijken met Gongora's lofdichten aan Cabrera en aan Babia [2]) ? Even bombastisch, even vergezocht, even duister, even Gongoristisch. Wij zouden ook kunnen wijzen op de voorrede « *To the Reader* » waarbij de uitgever Henry Olney Sidney's *Apologie for Poetrie* (verschenen in 1595) den lezer aanbeveelt, en die aldus begint.

The stormie Winter (deere Chyldren of the Muses, which hath so long held backe the glorious Sunshine of diuine Poesie, is heere by the sacred pen-breathing words of diuine Sir *Philip Sidney* [3]), not onely chased from our fame-inuiting Clyme, but vtterly for euer banisht eternitie [4]) :

Het geheel is een meesterstuk van Gongorisme, en wij

[1]) Niet verwarren met Sir John Davies uit Wiltshire. (1570-1626). Zie bibliogr. op *Davies*.
[2]) Zie hooger blz. 21 en 22.
[3]) Cursiveering van Olney.
[4]) Uitg. Arber, blz. 16. — Zie bibliogr. op *Sidney*.

zouden dit voorbeeld nog wel met een paar kunnen vermeerderen. Maar wij achten dit nutteloos; immers, dat onze stijl in Engeland bekend was en wel eens geschreven werd, is genoegzaam bewezen. Maar zouden wij in staat zijn te bewijzen dat er niet alleen *eenige*, maar ook ***talrijke*** sporen van Gongorisme te ontdekken zijn? Dat er niet alleen hier en daar een toevallige, fragmentarische, maar wel een aanzienlijke, diep ingrijpende invloed van dien stijl te bespeuren is? Kortom, is er met het Gongorisme gebeurd, wat met Euphuisme en Italianisme het geval was, of niet? Ziedaar de vraag.

Eene vraag die het ons nog niet gelukt is op te lossen.

Maandenlange opzoekingen op de Bibliotheca Bodleiana, geduldig doorsnuffelen van een massa geschriften der 16ᵉ eeuw hebben ons slechts eenige zeldzame brokken Gongorisme ter aanteekening opgeleverd; van ***één*** schrijver die in zijn geheel Gongoristisch zou zijn, geen spraak; Dʳ Landmann citeert [1]) enkel « *A Marguerite of America* [2]), een novelle door TH. LODGE in 1596 geschreven, als voorbeeld dier ***talrijke novellen*** die, volgens hem, den besproken stijl moeten vertoond hebben: een lezing van dit boek heeft ons overtuigd dat het niet Gongoristisch, maar door en door Euphuistisch is, even als overigens de meeste werken van Lodge. Een andere novelle uit den tijd die Landmann's bewering zou staven hebben wij niet ontmoet. Wij hoopten talrijke vertalingen van Gongora, of de vermelding daarvan in de registers der ***Stationers Company*** aan te treffen: niets dan de verengelsching van ***ééne*** « Soledad », in een verzameling van allerlei gedichten (uit het jaar 1651) [3]).

Waaraan is dit te wijten? Moeten wij besluiten dat Gongora's stijl geen aanzienlijken invloed heeft gehad op de Engelsche schrijvers? Misschien wel.

Maar waarom acht het dan BEN JONSON nuttig het Gongorisme belachelijk te maken in zijn bekende comedie ***Every Man out of his Humour***? Hooren wij daar niet den hoveling Fastidious Brisk het leven aan het hof als volgt prijzen:

[*Carlo*..... Now for the life itself.....]

Fast. O the most celestial, and full of wonder and delight that can be imagined, signior, beyond thought and apprehension of pleasure! A man lives there in that divine rapture, that he will think himself i' the ninth heaven, for the time, and lose all sense of mortality whatsoever when he shall behold such glorious and almost immortal beauties; hear such angelical and harmonious voices discourse with such flowing and ambrosial spirits, whose wits are as sudden as lightning, and humorous as nectar; oh it makes a man all quintessence and flame, and lifts him up, in a moment, to the very crystal crown of the sky, where hovering in the strength of his imagination he shall behold all the delights of the Hesperides, the Insulae Fortunatae, Adonis Gardens, Tempe or what else, confined within the amplest verge of poesy, to be mere umbrae, and imperfect figures, conferred with the most essential felicity of your court. »

Ben Jonson's Works [1]), I, blz. 122. Art. IV, sc. 6.

Later zullen wij zien dat ook Shakespeare, in ***Love's Labour's Lost***, onzen stijl over den hekel haalt: *zijn* Fastidious Brisk heet daar Don Adriano de Armado.

Schijnen deze twee feiten niet aan te duiden dat het Gongorisme, ten minste *aan het hof*, een plaats had weten te veroveren? Voorzeker. Maar hoe geraakte het daar, zoo niet door de letterkunde?

Men ziet dat de vraag, bij zooveel voor en tegen, ons vooralsnog, eene vraag moet blijven. ***Waarschijnlijk*** schijnt het ons, dat het Gongorisme wel aan het hof en ook in de letterkundige wereld hier en daar als een voorname reiziger ontvangen werd; maar tevens, dat deze steeds ***reisvaardig*** bleef, en nooit beschouwd werd als een nieuw ingezetene, één die het burgerrecht ontving. Wij drukken hier nogmaals op het feit dat al het voorgaande voor het ***oorspronkelijke*** Gongorisme, zooals wij het hooger beschreven hebben, geldt. Eerst omstreeks 1600, genoot deze stijl het glanstijdperk zijner populariteit in Spanje. Wanneer wij nu zeggen, dat op

---

[1]) *Transactions*, blz. 262.
[2]) Zie bibl. op *Lodge*.
[3]) In de Bodleiana gekatalogeerd onder: Art. 8° A. 15. B. S. — De bundel heeft geen algemeenen titel.

[1]) Zie bibliogr. op *Ben Jonson*.

dit oogenblik, een andere stijl zich reeds sinds eenigen tijd van den Engelschen smaak had meester gemaakt, dan zal men wellicht de waarschijnlijkheid onzer hypothese als des te grooter aanzien ; vooral wanneer wij zullen getoond hebben dat die stijl, het Arcadianisme, niets anders is dan een andere vorm van het *oorspronkelijke* Gongorisme.

§ 6. Arcadianisme.

Reeds in 1580 had Sir Philip Sidney voor zijne zuster, de gravin van Pembroke, een boek geschreven, dat als titel droeg : *The countesse of Pembrokes Arcadia* [1]). Het is een langdradige en uiterst verwarde herdersgeschiedenis in den trant van Sannazaro's *Arcadia* en Montemayor's *Diana* [2]). Volgens Dr Landmann zou Sidney dit laatste werk nagevolgd hebben. Wat er ook van zij, het was eerst in 1590, na Sidney's dood, en in tegenstrijd met zijn vroeger uitgesproken verlangen, dat de Arcadia gedrukt werd. Onmiddellijk viel het zoodanig in den smaak, dat het Lyly's Euphues op den achtergrond schoof, talrijke nabootsers vond en den hovelingen tot model hunner verfijnde hoftaal strekte. Ter zelfder tijd werd door dit boek een nieuw genre in de Engelsche Letterkunde ingeburgerd : de herderroman.

Wat ons hier echter vooral aanbelangt is de stijl van Sidney. Dr Landmann meent dat onze schrijver in dit opzicht waarschijnlijk zoowel den invloed van Sannazaro als dien van Montemayor ondergaan heeft. Wat den laatsten aangaat meenen wij Dr Landmann's gissing als ongegrond te mogen aanzien. De Engelsche vertaling van de *Diana* [3]) heeft ons een tamelijk eentonigen, eenvoudigen stijl getoond, die slechts weinig op Sidney's proza gelijkt.

Evenmin als Landmann kunnen wij echter de vraag beantwoorden : Waar heeft Sidney zijn schrijftrant vandaan gehaald ?

---

[1]) Zie bibliogr. op *Sidney*.

[2]) Een korte inhoud van Sidney's *Arcadia* is te vinden in Dunlop-Liebrecht, blz. 364, en van de *Diana* op blz. 352 ; over Sannazaro's *Arcadia*, zie blz. 351. — Zie bibliogr. op *Dunlop*.

[3]) Door Bartholomew Young. — Zie bibliogr. op *Montemayor*.

Gaat het ontstaan van het Arcadianisme ***rechtstreeks***, of gaat het ***onrechtstreeks*** terug op Gongora ? Wij weten het niet.

Maar dat het eerst en vooral Gongoristisch is, houden wij voor zeker.

Bombastische hyperbolen à la Gongora zijn bij Sidney, zoo niet overwegend talrijk, toch ook geen zeldzaamheid. Een minnaar uit zijn boek kan, na het vertrek zijner beminde, er niet toe besluiten :

> ..... to leave these steps unkissed wherein Urania printed the farewell of all beauty. I, blz. 2 [1]).

De zelfde herder spreekt met de volgende exaltatie over Urania :

> I say, that our poor eyes were so enriched as to behold, and our low hearts so exalted as to love a maid who is such, that as the greatest thing the world can show is her beauty, so the least thing that may be praised in her is her beauty. I, 4.

Men merke op dat dit uittreksel ook een Euphuistische constructie vertoont.

Elders wordt iemand's hart, bij het verhaal van een ander's ongeluk « *torn in pieces* with compassion of the case (I, 24) ».

Maar niet deze hyperbolen kenschetsen vooral Sidney's Gongorisme. Zijn stijl is veel gematigder, wat de beeldspraak betreft, dan Gongora's warboel van metaphoren en hyperbolen; ook veel duidelijker. Maar de gezwollenheid, het pretentieuse van den Spaanschen dichter uit zich ook nog, zooals de lezer weet, in zijn zucht om alle eenvoudige, rechtstreeksche uitdrukking stelselmatig te ontwijken, en een ongewoon woord of een vergezochte omschrijving te verkiezen. En *dat* gedeelte van het Gongorisme heeft Sidney overgenomen, *daarin* ligt de onmiskenbare band die hem aan den Spaanschen dichter hecht.

Het alledaagsche woord *air*, lucht, is hem te gemeen : hij spreekt van *the element* [2]). Een *overblijfsel* van eenen

---

[1]) Arcadia, uitg. H. Friswell. — Zie bibl. op *Sidney*.

[2]) I, blz. 139.

grooten brand wordt « a *relic* of a great fire » [1]. In plaats van te zeggen : « Speeches which were not distinctly heard by him » spreekt hij van :

« Speeches [which] .... had not a lively entrance to his senses, shut up in sorrow ». I, 11.

« Zoodra zij naar beneden waren gekomen » herschept hij in :

« as soon as the descending of the stairs had delivered them down ». I, 16.

« Wanneer het avond werd » luidt :

about the time that the candles begin to inherit the sun's office. I, 51.

Op dien algemeen Gongoristischen achtergrond, waar ook een bescheiden Italianistische streep doorloopt, worden nu door Sidney rhetorische bloemen van verschillenden aard ingewerkt, genoeg om aan het elders ontleende weefsel van zijnen stijl een persoonlijke eigenaardigheid bij te zetten. Wij bedoelen Sidney's voorliefde — eene overdreven voorliefde — voor verpersoonlijking, repetitie en antimetabole.

Vooral de eerste [2]) drijft hij ten uiterste. Niet alleen wordt het leven op aanhoudende wijze aan levenslooze voorwerpen en zelfs abstracte denkbeelden toegedicht, maar *menschelijk* denken, voelen en lijden, menschelijke hartstochten en daden worden aan *dieren*, voorwerpen en abstracties verleend. Stijgt een dame van haar paard :

the very horse, methought, bewailed to be so disburdened. I, 2.

Wanneer die zelfde dame zich op het schip begeeft dat haar in zee moet voeren, dan zet zij de gansche natuur in rep en roer:

« yonder did she put her foot into the boat, at that instant, as it were, dividing her heavenly beauty between the earth and the sea. But when she was embarked, did you not mark how the winds

[1]) I, blz. 7.

[2]) Op dit bijzonder punt werd onze aandacht gevestigd door Jusserand, in zijn flink boekje over *Le Roman au temps de Shakespeare*, blz. 103.

whistled and the seas danced for joy ; how the sails did swell with pride and all because they had Urania ? » I, blz. 3.

Worden Pamela en Philoclea, twee gezusters, slaperig, dan..... ontkleeden zij zich en leggen zich te bed, meent gij ? Gij vergeet dat in de *Arcadia* — zoowel kleederen als bed *leven*, en dat bij gevolg :

« they *impoverished* their clothes to *enrich* their bed, which for that night might well scorn the shrine of Venus » II, 140.

Wanneer zij nu den volgenden morgen opstaan is het geen wonder meer dat :

« the two sweet princesses ..... covered their dainty beauties with the *glad* clothes » II, 145 [1]).

Een andere eigenaardigheid van Sidney's proza bestaat in een overdreven herhaling van dezelfde of van *etymologisch verwante* woorden binnen de grenzen van één en den zelfden zin. Bij voorbeeld :

Now, then, our Basilius being so publicly *happy* as to be a *prince*, and so *happy* in that *happiness* as to be a beloved prince... I, 19.

the *fair* Parthenia; *fair* indeed, fame itself daring not to call any *fairer*, if it be not Helen, queen of Corinth, and the two incomparable sisters of Arcadia; and that which made her *fairness* much the *fairer*, was that it was but a *fair* ambassador of a most *fair* mind. I. 26 [2]).

Eigenaardig is het dat Sidney in zijn 1581 geschreven *Apologie for Poetrie* (blz. 68) deze herhalingszucht met klem en met een zekeren humor aanvalt; hetgeen, terloops gezegd, schijnt aan te duiden dat zij niet een *persoonlijk* gebrek van Sidney was Eenige regels verder echter (blz. 69)

[1]) Meer voorbeelden zijn te vinden op blz. : 27, regel 8 van boven; 63, r. 12 v. o.; 64, r. 7 v. o.; 73, r. 3 v. o.; 135, r. 8 v. b.; 152, r. 10 v. b. en r. 9 v. o.; 167, r. 4 v. b.; 172, r. 6 v. b.; 250 r. 6 v. b. enz.

[2]) Andere voorbeelden op blz. 127, r. 3 v. b.; 368, r. 2 v. o.; 439, r 12 v. o.

begaat hij, door de repetitie van het woord *art*, die zelfde fout die hij zooeven afkeurde. Hij heeft dus volkomen gelijk nadien te bekennen dat hij niet laakt omdat hij zich boven alle verwijt verheven acht, « but onely finding my selfe sick among the rest, to shewe some one or two spots of the *common infection* growne among the most part of writers... »

De derde rhetorische figuur door Sidney gaarne toegepast, de *antimetabole*, bestaat hierin dat twee woorden tegenover elkander beurtelings als onderwerp en gezegde, onderwerp en voorwerp, doel en middel, bepaling en bepaald woord, vóórkomen, en aldus met elkander hunne plaats ruilen. Eenige voorbeelden maken dit terstond duidelijk :

Their *courage* was guided with *skill*, and their skill was armed with *courage*; neither did *hardiness* darken their *wit*, nor their *wit* cool their hardiness. I, 36.

.... and then her speech stayed, the *tale* having brought her to that *look*, but that *look* having quite put her out of her *tale*. I, 56.

« Pamela of high thoughts, who *avoids* not *pride* with not knowing her *excellencies*, but by making that one of her *excellencies* to be *void* of *pride*. I. 19. [1])

Zijn nu de drie zooeven beschreven eigenschappen van Sidney's stijl het gevolg van een vreemden invloed, of maken zij een persoonlijke eigenaardigheid uit van onzen schrijver ? Wij weten het niet met zekerheid te zeggen; wat nochtans de *repetitie* betreft, verzenden wij naar een hooger gemaakte opmerking.

We zeiden terloops dat ook het Italianisme eenige — vrij talrijke — sporen in Sidney's proza had achtergelaten. Hier en daar vertoont het ook wel een Euphuistisch klinkenden volzin : maar dit gebeurt slechts zelden. Waarschijnlijk had Sidney voor het Euphuisme, dat hij meer dan eens aanviel, een bijzonderen afkeer [2]). Daar noch de eerste noch de tweede zijde van het Arcadianisme voor ons onderwerp

[1]) Andere voorbeelden op blz. 79, regel 12 v. o.; blz. 137, r. 9 v. o.; 167, r. 13 v. b.; 279, r. 6 v. b.; 288, r. 15 v. b.; 296, r. 1 v. b; 410, r. 4 v. b.; 412, r. 3 v. b.

[2]) Zie b. v. zijn *Astrophel and Stella*, III; en zijne *Apologie for Poetrie*, blz. 68.

eenig belang opleveren, is het slechts volledigheidshalve dat wij ze vermelden; ook laten wij alle voorbeelden achterwege.

Wat is dus, volgens het voorgaande, het Arcadianisme ? Niets anders dan een *verzacht Gongorisme* waarop Sidney de *verpersoonlijking*, de *herhaling* en de *antimetabole* inentte, en dat ook eenigszins onder Italianistischen invloed heeft gestaan.

Wat dezen stijl betreft staan wij nu hoegenaamd niet vóór de moeielijkheid die het oorspronkelijke Gongorisme opleverde. Immers het overgroote succes door de *Arcadia* in Engeland geoogst blijkt al te duidelijk uit verscheidene omstandigheden om daaromtrent eenigen twijfel toe te laten.

Het boek, dat, volgens Allibone, tusschen 1590 en 1674, 17 uitgaven beleefde, werd veelvuldig nagevolgd; sommige schrijvers nemen zelfs den titel zoo nauwkeurig mogelijk over.

Reeds in 1594 verscheen *Arisbas, Euphues amidst his slumbers* enz., [1]) door JOHN DICKENSON, dat, ondanks de vermelding van Euphues in den titel en vrij talrijke sporen van Lyly's stijl, in zijn geheel niets anders is dan een navolging van de *Arcadia*. In zijn voorrede « To the Gentlemen Readers, » komt daar overigens de schrijver rond voor uit : na een uiterst dytriambischen lof van Sir Philip Sidney zegt hij inderdaad :

« that it shall not minister iust occasion of offence to any that my blushing Muse reuerencing the steps wherein he traced, and houering aloofe with awe-full dread, doth yet at last warily approach, and carefully obserue the directions of so worthie a guide, and in part, glance at the unmatchable height of his heroique humor ».

Met echt Arcadianistische omschrijving luidt het begin van het werk :

« The sunne soiourning in his winter mansion had disrobed Arcadia of all her Treasures, and disgarnished Vestaes mantle of delightes variable choice wherewith Flora had in plentie poudred the freshnesse of her earst-green hue. Night suted in a duskie robe

[1]) Zie bibliogr. op *Dickenson*.

of pitchie darknesse, besieged the globe with long shadowes, while Phoebus wanting wonted vigor did by darting his scarce reflected beamis afford small comfort to the earth encrease ».

Op een andere plaats is er sprake van een vrouw

..... in whose Iuory browes Chastitie sate euthronizde as gardian of her lookes blz. 41.

In de Registers der *Stationers Company* leest men onder dateering van 16 Jan ari 1606 [1]) de vermelding van « *the Countesse of Bedfordes Arcadia* (*begynnynge where the Countesse of Penbrookes endes*), zonder opgave van den naam des schrijvers. Dus eene voortzetting van Sidney's boek; of nog ergens een exemplaar van dit werk bestaat, weten wij niet.

Maar in 1607 verscheen een dergelijke voortzetting en navolging der *Arcadia* van de hand van GERVASE of JARVIS MARKHAM; de titel daarvan maakt echter van de gravin van Bedford geen gewag: waarschijnlijk hebben wij dus weer met een ander werk te doen. Hier luidt de titel: *The English Arcadia, alluding his beginning from Sir Philip Sydneys ending* [2]). » In een onder-titel heet het *the Morall English Arcadia*: daarin ontmoeten wij b. v. de volgende personificatie:

at what time, the evening wooing the Sunne to abate much of his brightnesse..... fol. 5 verso.

Het boek vangt aan op den zelfden toon als *Arisbas*:

At such time as the flowers appearing vpon the earth had summoned the ayrie quiristers to entertaine the first Embassadors of the Spring. fol. 1.

Markham zelf moet een goed onthaal genoten hebben; want hij schreef op zijn eigen werk een vervolg dat in de uitgave van 1613 heet: *The second and Last Part of the First Booke of the English Arcadia* [2]).

Uit dit alles blijkt dat het aan de *Arcadia* noch aan populariteit noch aan navolgers ontbroken heeft, en dit juist op het oogenblik dat het Gongorisme in Spanje zijn glanstijdperk intrad; juist wanneer het in Engeland doorgedrongen was en naar alle waarschijnlijkheid weldra den smaak zou beheerscht hebben. Is het niet natuurlijk te gissen, dat dit laatste niet gebeurd is om de eenvoudige reden dat de *Arcadia* de nieuwe mode eenigszins volgde en daarom gemakkelijker belette tot hare macht te geraken? Is het niet uiterst waarschijnlijk dat de verspreiding van het *echte* Gongorisme verhinderd werd door het zoo machtig opkomende *verzachte* Gongorisme?

[1]) Uitgave Arber, deel III, fol. 133.
[2]) Zie bibliogr. op *Markham*.

§ 7. DUBARTASSISME.

Slechts om den wille der volledigheid — want voor ons onderwerp zal het later blijken van geen rechtstreeksch belang te zijn — zeggen wij nog een woord over wat Landmann het *Dubartassisme* noemt.

Deze affectatie, die in de laatste 10 jaren der 16e eeuw vooral op de Engelsche *dichtkunst* haren invloed deed gelden, is te danken aan den Franschen dichter DUBARTAS. Men weet dat deze er naar streefde de Fransche taal op gewelddadige wijze te verrijken, niet alleen met de Grieksche metrums en vooral met den hexameter, maar ook met een massa homerische samenstellingen, die met het Grieksche taaleigen uitstekend, maar met het Fransche zeer slecht overeenkomen. Zoo vindt men in de *Semaine* van Dubartas verzen als deze:

Clair brandon, Dieu te gard, Dieu te gard, torche saincte,
Chasse-ennui, chasse-deuil, chasse-nuit, chasse-crainte..

Apollon porte-jour, Herme guide-navire
Mercure échelle-ciel, invente-art, aime-lyre [1]).

Niet alleen werd nu Dubarta's *Semaine* door SYLVESTER in het Engelsch vertaald, maar ook vonden zijn stijl en zijn metrums in Engeland verscheidene nabootsers, o. a. ABRAHAM FRAUNCE en CHAPMAN. Ziehier eenige van Fraunce's uitdrukkingen: man-murdering Mars, blood-sucking blade, earthshaking Neptune, three-flak't-lightnings.

Ook Sidney heeft wel eens deze wansmakelijke neolo-

[1]) Aangehaald door Landmann, *Der Euphuismus*, blz. 106.

gismen aangewend: in de gedichten die in zijne *Arcadia* vóórkomen ontmoeten wij *climb-fall court* (blz. 110), *captive-killing grace* (111), *kiss-cheeks tears* (111), *her scorn-gold hair* (112) enz.

Overigens moet Sidney zelfs een vertaling van Dubartas geschreven hebben. In de registers der *Stationers Company* immers, lezen wij, *onmiddellijk* achter den post over de *Arcadia*, en onder dateering van 23 Oogst 1588 [1]:

A translation of Salust De Bartas. Done by the same Sir P. in Englishe.

Sir P. is natuurlijk *the same* sir Philip Sidney hooger vermeld. Wij zijn niet zeker dat dit feit reeds elders aangestipt is geworden.

In de voorgaande bladzijden is den lezer een tafereel der zestiende eeuwsche affectatie opgehangen; wellicht zal hij, nu reeds, gemakkelijk aannemen dat het den goeden smaak, zelfs van een grooten schrijver, moeilijk viel zich tegen de aanvallen van Soraïsme, Italianisme, Euphuisme, Gongorisme, Arcadianisme en Dubartassisme, allen tegen hem verbonden, te verdedigen. Ook wordt vrij algemeen erkend dat Shakespeare eveneens « sick among others » was; alleen loopen, wat het Euphuisme aangaat de opinies uiteen, omdat bijna niemand zich de moeite heeft getroost de verschillende stijlsoorten onderling en van het Euphuisme te onderscheiden. Hoe door deze verwarring de meesten noodzakelijk op een dwaalspoor geraakten, maken wij weldra duidelijk door een kort overzicht der over ons onderwerp bestaande meeningen.

[1]) Uitg. Arber, deel II, fol. 231 verso.

HOOFDSTUK II.

AANWEZIGHEID VAN DE AFFECTATIE, VOORAL VAN HET EUPHUISME, IN SHAKESPEARE'S WERKEN.

§ 1. Bestaande meeningen over ons onderwerp.

In al de werken die de geschiedenis van de Engelsche Letterkunde der 16e eeuw behandelen komen noodzakelijk Lyly, zijn *Euphues* en zijn Euphuisme ter sprake; daar, van een anderen kant, Shakespeare's reuzengestalte de gansche eeuw beheerscht, spreekt het van zelf dat men het meestal nuttig acht over zijn verhouding tot het Euphuisme een woord te reppen. Aan een volledige opgave van al de aangaande dit punt uitgedrukte meeningen valt dus natuurlijk niet te denken, al konden deze daar ook rechtmatige aanspraak op maken. En dat is niet eens het geval. Zij bepalen zich inderdaad meestal tot korte oordeelvellingen zonder onderzoek noch bewijs, terloops, en op gezag van anderen geuit.

Zoo zien wij Henry Hallam in zijn « *Introduction to the Literature of Europe* [1]) de taal van Holophernes uit Shakespeare's *Love's Labour's Lost* en van Fastidious Brisk uit Ben

[1]) Deel II, blz. 408-411. De bedoelde plaats is ook te vinden in Arber's inleiding tot *Euphues*, blz. 22.

Jonson's *Every Man out of his Humour*, voor opzettelijke parodieën van het Euphuisme aanzien ; natuurlijk is hem dan ook Sir Walter Scott's Piercie Shafton een welgelukte caricatuur van den Euphuist. In 1861 schreef HENRY MORLEY een artikel [1]) waarin hij ten minste even lichtzinnig met het woord *Euphuism* omspringt: hem schijnt dit « a convenient word for artificial wit » over het algemeen ; ook noemt hij eveneens *Love's Labour's Lost* een «poetical jest upon Euphuism» en wijst op de « pompous emptiness of Don Adriano de Armado »; terzelfder tijd aanschouwt hij *Cynthia's Revels* van Ben Jonson, waarin Lyly's stijl niet ter sprake komt, als een « malicious caricature » daarvan. Wanneer nu de eerste verklaart dat Shakespeare het Euphuisme wel eens, buiten alle satirische bijbedoeling, in vollen ernst aanwendt, en de tweede het tegenovergestelde beweert : welk gewicht kunnen wij aan die zoo gebrekkig ondersteunde meeningen toekennen ?

Hetzelfde vragen wij voor WARD die nochtans schreef nadat Weymouth eindelijk had *onderzocht* wat Lyly's stijl was. « Er is in Shakespeare veel Euphuisme te vinden » zegt hij [2]) ; maar zien wij hem wat verder den gewonen slenter volgen en de Gongoristische hovelingen Armado, Fastidious Brisk en Amorphus [3]) als Euphuisten aanschouwen, dan verliest zijn uitspraak alle belang. Anders is het echter geschapen met zijne meening aangaande Lyly's fabelachtige natuurgeschiedenis, die hij als een element van het Euphuisme erkent, en waarover hij zegt : « In this respect too, Shakespeare, who either borrowed or unconsciously adopted several of these very similes from natural history, made what he adopted his own ; and justified as poetic ornaments what in his predecessors had been mere adventitious rhetorical appendages. » Dat wij inderdaad dit oordeel van Ward ten volle beamen zal later blijken.

Zullen wij ook het boekje van RUSHTON, *Shakespeare's Euphuism* [4]) (1875) vermelden ? Hoe welkom was ons niet

[1]) *Quarterly Review*, April 1861, blz. 350.

[2]) In zijn *History of English Dramatic Literature to the death of Queen Anne*, deel I, blz. 158.

[3]) Uit Ben Jonson's *Cynthia's Revels*.

[4]) Zie bibliographie op *Rushton*.

deze titel ! Eindelijk, dachten wij, heeft toch *iemand* de vraag bestudeerd. Toen werden wij gewaar dat dit werk eenvoudig bestond uit een reeks citaten uit Shakespeare en Lyly, twee aan twee vergeleken — maar alleen wat den inhoud, het denkbeeld, of soms ook een bijzondere uitdrukking betreft. En hoe gebeurt dan nog die vergelijking ? Men oordeele : na de gewone dubbele aanhaling vindt de schrijver o. a het volgende zeer merkwaardig [1]) : « Euphues says : « *the wise man* liveth as well in a fair country as in his own home », and that « to a *wise man* all lands are as fertile as his own inheritance » and Shakespeare says : « All places that the eye of heaven visits are to a *wise man* ports and happy havens... » Over *Euphuisme* echter komt er in het gansche boek niets vóór, tenzij de titel.

Veel hooger schatten wij hetgeen DELIUS, in zijn voortreffelijke studie van het proza in Shakespeare's drama's [2]), over onze vraag schreef. De Duitsche commentator is op zijne voorgangers ver vooruit in dien zin dat hij de eerste is die, zoo niet grondig, toch eenigszins heeft onderzocht of het Euphuisme — het echte, ditmaal — in Shakespeare's werken eene plaats, en, zoo ja, welke plaats, inneemt.

Hij komt tot den volgenden uitslag : « Angewand wird dieser Euphuistische Stil in Shakspere's *früheren* [3]) Dramen bisweilen in der bestimmt nachweisbaren Absicht der Persiflage eines närrischen Pedantismus, in den *späteren* [3]) Dramen aber ohne solche Absicht in vollem Ernste, da, wo es sich um die Orientirung der Zuschauer, um die Berichterstattung über thatsächliche Verhältnisse handelt, oder da, wo ein besonders feierlicher ceremonieller Ton angeschlagen wird [4]).

Hiermede stemmen wij grootendeels overeen. Alleen denken wij niet dat de dichter *eerst in zijn latere drama's* het Euphuisme in vollen ernst heeft aangewend. Voorts duidt

[1]) Blz. 28. De cursiveering is van Rushton.

[2]) *Jahrbuch der deutschen Shakspere Gesellschaft*, 1890. — Ook te vinden in zijne « *Abhandlungen zu Shakspere* », Elberfeld, 1878, blz. 152 en vlg. en Berlin, 1889, 2 deelen. Wij verwijzen naar de laatste uitgave.

[3]) Wij cursiveeren.

[4]) *Abhandlungen*, I, blz. 154.

Delius niet *alle* gevallen aan waarin de dichter dien stijl zijner pen waardig acht; evenmin heeft hij nagegaan wat Shakespeare uit het Euphuisme overneemt, en wat hij weglaat.

Ondanks deze en andere onnauwkeurigheden dunkt het ons echter een groote verdienste van de met recht geprezen verhandeling te mogen heeten, dat met haar, voor de eerste maal, de rechte baan wordt ingeslagen.

In zijn boek over Shakespeare's voorgangers [1]) vat JOHN ADDINGTON SYMONDS (1884) het Euphuisme op de rechte wijze op, en uit de meening dat « it not only coloured the manners of polite society, but it also penetrated literature and may be traced even in the works of its censors. » Onder deze laatsten wordt Shakespeare genoemd; maar de schrijver onthoudt zich van alle verdere bespreking.

Van een tegenovergestelde meening zijn nu de vier schrijvers die wij ten slotte vermelden, en die nochtans geen valsch denkbeeld van onzen stijl hebben: waaruit wij besluiten dat zij de vraag niet, of niet genoegzaam onderzocht hebben.

WEYMOUTH beweert [2]) — in het zelfde artikel waarbij het Euphuisme voor de eerste maal ontleed en juist beschreven wordt! — dat die stijl, buiten Lyly zelf, nooit door *iemand* geschreven werd. Heeft hij geen enkele bladzijde uit Lodge's *Rosalynd* of Greene's *Pandosto* gelezen, om slechts die twee te noemen?

LANDMANN weet het wel beter: in zijn overigens merkwaardige studie over het Euphuisme heeft hij bewezen dat Lyly's *Euphues* een heele school navolgers in het leven riep. Tot onze verwondering echter houdt hij staande, zoowel in zijn proefschrift: *Der Euphuismus* [3]), als elders [4]), dat Shakespeare slechts eenmaal Lyly's stijl heeft aangewend: in *King*

---

[1]) *Shakespeare's Predecessors*, blz. 449 en vlg. Zie bibliogr. op *Symonds*.

[2]) Blz. 14.

[3]) Blz. 94.

[4]) *Shakespeare and Euphuism* in *New Shakespeare Society's Transactions* 1880-5, deel II, blz. 250; en inleiding tot de uitgave van *Euphues*, blz. XXVII.

Henry IV, *First part*, II, 4, 441; en dan was het met een satirische bedoeling.

FRIEDRICH LAUCHERT [1]) en D^r^. EDUARD SCHWAN [2]), deelen deze meening volkomen.

Dat nu het bedoelde tooneel uit *King Henry IV* eene parodie van het Euphuisme is, daarvan zijn wij overtuigd; maar wij zullen zoo vrij zijn voor het overige van de opinie der geciteerde schrijvers af te wijken. Het artikel van Lauchert bevat nochtans eenige zeer juiste bijzonderheden over Shakespeare's vergelijkingen van fabelachtigen aard: hij schrijft die aan den invloed van Lyly toe [3]); wij waren ook, onafhankelijk van hem, tot de zelfde overtuiging gekomen.

Noch Weymouth, noch Landmann, noch Lauchert hebben de vraag breedvoerig besproken. Maar Dr Schwan poogt uit te leggen *waarom* Shakespeare's werken « so gar keine Spur » van Lyly's stijl vertoonen: eenvoudig omdat de stijl nooit *gesproken* werd, zegt hij. Maar sluit dit een bewuste of onbewuste navolging van de Euphuistische schrijvers, *die Shakespeare zeer wel kende en las*, noodzakelijk uit? Wij weten immers dat de dichter in twee Euphuistische novellen, Lodge's *Rosalynd*, en Greene's *Pandosto* het onderwerp van *As you like it* en van *The Winter's Tale* vond. En hoe bewijst Schwan nu zijne bewering aangaande het Euphuisme als gesproken taal? « In 1590 wordt het Euphuisme door de letterkundigen verlaten »; maar hebben de *hovelingen* het daarom verlaten? *konden* zij zoo ras een ingewortelde gewoonte afleeren? Wij denken het niet. « Overigens », zoo zet Schwan zijne bewijsvoering voort, « de populariteit van het Euphuisme steeg eerst in 1579 ten top; reeds in 1580 is het Italianisme — onder die benaming verwart Schwan alle overige stijlen buiten het Soraisme — aanwezig; *dus* is er maar *één* jaar voor het Euphuisme overgebleven. » Wat denkt de lezer van deze conclusie? — de waarde der praemissen daargelaten — Kon het Euphuisme niet gesproken worden *vóór* dat het zijn hoogsten graad van

---

[1]) *Der Einfluss des Physiologus auf den Euphuismus*, in *Englishe Studien* XIV, 2, blz. 204.

[2]) Recensie van Landmann's artikel uit de *Transactions* in *Engl. Stud.* VI, blz. 1, 94 en vlg.

[3]) Blz. 288.

succes had bereikt? En, dit aangenomen, moest het wijken voor het « Italianisme »? Een nieuwe mode is wel machtig genoeg om iemand *plotseling* van kleederdracht te doen veranderen; maar, nog eens, de taal van een mensch gaat *niet* onmiddellijk, en *kan* niet onmiddellijk overgaan van een toestand tot een ander. Deze overgang geschiedt alleen door een trage, geleidelijke evolutie, en het is vrij onwetenschappelijk dit uit het oog te verliezen. Schwan gaat echter nog verder. Zelfs gedurende dat *ééne* jaar is het Euphuisme niet gesproken geworden: die stijl was daarvoor te moeielijk. Aan de mogelijkheid van een middenweg tusschen *uitsluitend spreken* en *in het geheel niet* spreken van Lyly's stijl wordt niet eens gedacht.

Ook verwerpt Schwan alle citaten door Delius uit Shakespeare aangehaald, als oneuphuistisch. Wij zullen weldra zien op welke gronden.

Bij den echten Babeltoren van meeningen dien wij zooeven beschreven hebben, kunnen wij wijzen op het zonderlinge feit, dat de meerderheid dergenen die eigenlijk niet weten wat Euphuisme is, Shakespeare's schuld tegenover Lyly aannemen; terwijl juist de meerderheid van hen die den stijl *wel* kennen, onzen dichter van die schuld vrijspreken. Langs een anderen kant hebben wij nergens een voldoende onderzoek, en zelfs zelden een ietwat uitvoerige bespreking der vraag aangetroffen.

Wij bevinden ons dus vóór een ware leemte die dient aangevuld te worden; waarbij ons, als eerste plicht, wordt opgelegd: het bepalen van den maatstaf waarnaar wij moeten oordeelen, het vaststellen van den weg dien wij moeten volgen om het doel te bereiken.

§ 2. Maatstaf bij het opsporen van het Euphuisme en van de andere stijlen der zestiende eeuw.

Hooger zagen wij hoe Dr Schwan alle aanwezigheid van het Euphuisme in Shakespeare's werken ontkent; wij hopen weldra te bewijzen dat hij dit ten onrechte doet, en reeds nu kunnen wij gemakkelijk de uitlegging zijner dwaling geven: zij ligt in de al te groote strengheid waarmede hij te werk gaat

bij het onderzoeken of een volzin al of niet Euphuistisch is.

Volgens hem [1]) kan inderdaad geen enkel element van het Euphuisme, op zich zelve bestaan, en mag een zin alleen dan Euphuistisch heeten wanneer hij *al* die elementen *tegelijk* vertoont. Dus zijn antithese, parallelisme, alliteratie, en wat dies meer *onafscheidbaar* in en door elkander als de draden van een weefsel saamgevlochten; « festzuhalten ist dass das ganze nur *ein* Gefüge ist »; ontbreekt er *één* kenmerk, dan heeft men met geen Euphuisme te doen. Zijner theorie getrouw zegt hij b. v. stoutweg over een passage uit Shakespeare: « Die Häufung gleich geformter Sätze [= parallelisme] wird auch durch den Zusatz von Alliteration und Wortspiel nicht euphuistisch [2]) ».

Zoo « höchst raffinirt ausgeklügelt » maakt Dr Schwan het Euphuisme!

Dat nu vele van Lyly's denkbeelden « in dieses Prokustesbett ausgerenkt » zijn is waar; maar dat zij toch de kleine minderheid zijn is het niet minder, en wanneer Dr Schwan toegeeft dat niet alle zinnen « diese ideale Form » hebben, dan blijft hij ver beneden de waarheid. Had de arme Lyly Dr Schwan's draconischen regel moeten doordrijven, hij ware zeker onder dit reuzenwerk bezweken.

Men leze eenige bladzijden uit zijn boek: aanstonds zal men inzien dat Dr Schwan zich hier « plus royaliste que le roi », Euphuistischer dan Euphues toont. « He out-herods Herod » zou Hamlet zeggen.

Maar aangenomen dat Hamlet daarin ongelijk zou hebben: is het *dan nog* mogelijk, bij de nabootsing van dezen zoo ingewikkelden, zoo geraffineerden stijl iets anders dan verzwakking te verwachten? *Moet* het Euphuisme der navolgers, in plaats van de in zulke gevallen gebruikelijke overdrijving, integendeel geen vermindering van intensiteit vertoonen? Reeds het Euphuisme van Lodge en Greene antwoorden *ja*. Hoe onlogisch is het dan niet in de werken van Shakespeare, die tien jaren later *begon* te schrijven, Lyly's stijl in geheel zijn oorspronkelijke strengheid van

---

1) In zijn reeds vermeld artikel uit *Engl. Stud.* VI, 1, blz. 97.

2) Blz. 100.

bouw — laat staan onder Dr Schwan's « ideale Form » — te gaan opzoeken !

Toch doet Dr Schwan dit ; het reuzenwerk dat hij Lyly toedicht verwacht hij ook van Shakespeare.

Een passage uit *Much Ado*, door Delius als Euphuistisch beschouwd, verwerpt hij omdat het alleen de *alliteratie* bevat ; maar hij rukt die zinsnede uit een samenhang die wat verder het *parallelisme* vertoont ; daarna isoleert hij gelijkerwijze het parallelistisch gedeelte en verwerpt het op de zelfde gronden ! Divide et impera ! Even zoo onwetenschappelijk wordt een ander *parallelistische* brok uit *All's Well* van den contekst afgescheiden, terwijl deze herhaaldelijk het een of het ander Euphuistisch element bevat. De conclusie is natuurlijk het ontkennen van allen invloed door Lyly's stijl op den dichter uitgeoefend.

Zelfs in zijn *afzonderlijke* beoordeeling der ten onrechte van elkaar gescheiden stukken begaat Schwan, volgens ons, een misslag. Want wij houden staande dat het parallelisme *alleen, wel* kan wijzen op Euphuistischen invloed. Noch Lyly, noch de andere schrijvers zijner school hebben deze rhetorische figuur *uitgevonden ;* maar zij hebben er een *overdreven* gebruik van gemaakt, en *daarin* bestaat hunne eigenaardigheid op dit punt. Parallelisme *tusschen twee of drie zinnen*, zal men wel *hier en daar* bij alle mogelijke schrijvers vinden ; maar ontmoet men, als in de door Schwan verworpen woorden van Don John, een *lange reeks* parallele zinnen ; of komt men ze in *één* samenhang herhaalde malen en met kleine tusschenruimten tegen ; of is het parallelisme niet *eenvoudig*, maar *ingewikkeld*, dat is te zeggen : voor elk zindeel volgehouden, zooals het eveneens met Don John's woorden het geval is ; dan heeft men met geraffineerd parallelisme, met Euphuistischen invloed te doen.

Iets dergelijks zouden wij voor ieder der andere syntactische kenmerken van het Euphuisme kunnen zeggen.

Kortom, het schijnt ons boven allen twijfel verheven dat een stijl wel een erkenbaren invloed kan doen gelden, zonder daarom, onder uitsluiting van alle verzwakking, wijziging of weglating van sommige zijner elementen, in zijn geheel te worden opgenomen.

Wanneer wij dus in Shakespeare's werken *één* element van Lyly's stijl aantreffen — en wij herhalen dat wij daarbij steeds in het oog houden wat Lyly's en wat een ander's of eenieder's eigendom is — dan zullen wij de plaats niet voor *zuiver* Euphuisme uitroepen, maar wij zullen ze aanzien als Euphuistisch *gekleurd*, als zijnde geschreven, bewust of onbewust, naar het voorbeeld van Lyly en zijne medeeuphuisten. Van een anderen kant zijn de elementen van het Euphuisme zoo eigenaardig, en vooral zijn evenwichtssysteem, zoo in het oog springend, dat men ze, waar zij zich vertoonen, dadelijk herkent. Alleen de *eenvoudige* alliteratie biedt te dien aanzien eenige moeilijkheid : wij hebben immers gezien dat zij eveneens van het Italianisme deel uitmaakt. Ook is *geïsoleerde* alliteratie niet noodzakelijk een bewijs van Lyly's invloed ; iets anders is het echter wanneer in den zelfden samenhang nog andere kenmerken van onzen stijl te bespeuren zijn.

Zooveel voor de zuiver syntactische, voor de hoofdzakelijke zijde van het Euphuisme.

Wat nu de andere zijde betreft, zoo laten wij de vergelijkingen aan de Oudheid ontleend buiten rekening, om ons alleen bezig te houden met de « exempla » uit fabelachtige eigenschappen van dieren, planten en steenen getrokken : de eersten zijn gemeengoed der Renaissance ; de laatsten alleen zijn voor het Euphuisme bepaald specifiek.

Aldus hebben wij, voor het opsporen van het Euphuisme, onzen maatstaf vastgesteld.

Is het nu nog noodig het zelfde voor de andere geaffecteerde stijlen te doen ? Wij denken het niet. Immers is hetgeen wij over Euphuisme gezegd hebben in hoofdzaak ook op de andere schrijftranten toepasselijk. Daarbij is er alleen dit verschil op te merken, dat bijna alle elementen van het Euphuisme ook in de natuurlijke taal kunnen vóórkomen en dat de affectatie daar alleen in het *veelvuldig* aanwenden der besproken figuren bestaat. Terwijl ieder element der overige stijlen *op zich zelf* een affectatie is, hetgeen alle verwarring met de gewone taal onmogelijk maakt. Kunnen daartoe alleen aanleiding geven : de repetitie en de antimetabole van Sidney, die ook in den eenvoudigsten stijl worden ontmoet : bij deze rhetorische figuren is het dus de *kwantiteit* en niet de *kwaliteit* die moet beslissen.

§ 3. Toepassing op Shakespeare.

Hebben wij aldus den echten maatstaf bepaald die bij ons onderzoek dient gebruikt te worden, en vragen wij ons af: Is het Euphuisme in Shakespeare's werken vertegenwoordigd, dan denken wij zonder aarzelen te mogen antwoorden : JA.

Het schijnt ons, bij voorbeeld, onmogelijk in de beroemde toespraak van Brutus den Euphuistischen zinbouw te loochenen.

Brutus. — Romans, countrymen, and lovers! hear me for my cause, and be silent, that you may hear : believe me for mine honour, and have respect to mine honour that you may believe : censure me in your wisdom, and awake your senses, that you may the better judge. If there be any in this assembly, any dear friend of Caesar's, to him I say, that Brutus' love to Caesar was no less than his. If then that friend demand why Brutus rose against Caesar, this is my answer : — Not that I loved Caesar less, but that I loved Rome more. Had you rather Caesar were living and die all slaves, than that Caesar were dead, to live all free men? As Caesar loved me, I weep for him; as he was fortunate, I rejoice at it ; as he was valiant I honour him : but as he was ambitious, I slew him. There is tears for his love; joy for his fortune; honour for his valour; and death for his ambition. Who is here so base, that would be a bondman? If any, speak; for him have I offended. Who is here so rude that would not be a Roman? If any, speak; for him have I offended. Who is here so vile that will not love his country? If any, speak; for him have I offended. I pause for a reply.

All. — None, Brutus, none.

Bru.— Then none have I offended. I have done no more to Caesar than you shall do to Brutus. The question of his death is enrolled in the Capitol; his glory not extenuated, wherein he was worthy, nor his offences enforced, for which he suffered death.

Julius Caesar, III, 2, 12 [1]).

---

[1]) Wij halen steeds de « Globe edition » van Shakespeare aan. Bedrijf, tooneel en regel of vers worden door de cijfers achter den titel van het stuk aangeduid.

Wij hebben hier te gelijker tijd Lyly's antithese en zijn parallelisme; zelfs vertoonen bovendien de woorden « *As Caesar loved me* enz. een zeer merkwaardig voorbeeld van klimax, een van Lyly's geliefkoosde figuren. Zeker komen er in de aangehaalde passage oneuphuistische zinnen vóór; wij hebben die opzettelijk niet weggelaten, om te toonen hoe een samenhang *over het algemeen* Euphuistisch gekleurd mag heeten, zonder daarom *in ieder afzonderlijk gedeelte*, aan den besproken zinbouw onderworpen te zijn.

De Euphuistische antithese komt nog vóór in de volgende uittreksels :

Portia.... — I can easier teach twenty what were good to be done, than be one of the twenty to follow mine own teaching. The brain may devise laws for the blood, but a hot temper leaps o'er a cold decree : such a hare is madness the youth, to skip o'er the meshes of good counsel the cripple .... I may neither choose whom I would nor refuse whom I dislike; so is the will of a living daughter curbed by the will of a dead father. Is it not hard, Nerissa, that I cannot choose one nor refuse none?

The Merchant of Venice, I, 2, 16.

Rosalind. — With a priest that lacks Latin and a rich man that hath not the gout, for the one sleeps easily because he cannot study and the other lives merrily because he feels no pain, the one lacking the burden of lean and wasteful learning, the other knowing no burden of heavy tedious penury.

As you like it, III, 2, 337.

Duke — ..... and it is as dangerous to be aged in any kind of course, as it is virtuous to be constant in any undertaking. There is scarce truth enough to make societies secure; but security enough to make fellowships accurst.

Measure for Measure, III, 2, 237.

Ziehier nu twee voorbeelden van lang volgehouden parallelisme :

Nathaniel. — ..... your reasons at dinner have been sharp and sententious, pleasant without scurrility, witty without affectation, audacious without impudence, learned without opinion and strange without heresy.

Love's Labour's Lost, V, 1, 2.

Speed, uit de « *Two Gentlemen* » antwoordt als volgt op de vraag zijns meesters : « waaraan erkent gij dat ik verliefd ben ? »

Marry sir, by these special marks : first, you have learned, like Sir Proteus, to wreathe your arms, like a malecontent; to relish a love-song, like a robin-redbreast; to walk alone, like one that hath the pestilence; to sigh like a school-boy that hath lost his A. B. C.; to weep like a young wench that hath buried her granddam; to fast like one that takes diet; to watch like one that fears robbing; to speak puling like a beggar at Hallowmas. You were wont, when you laughed, to crow like a cock; when you walked, to walk like one of the lions; when you fasted it was presently after dinner; when you looked sadly it was for want of money; and now you are metamorphosed with a mistress, that, when I look on you, I can hardly think you my master.

The two Gentlemen of Verona, II, 1, 16.

Parallelisme, alliteratie en wellicht ook onechte rijm zijn te vinden in de volgende woorden van *Cressida* :

[*Pandarus*. — You are such a woman! one knows not what ward you lie.]

Cressida. Upon my *b*ack, to defend my *b*elly; upon my *w*it to defend my *w*iles; upon my secrec*y* to defend mine honest*y*; my mask to defend my beaut*y*; and you, to defend all these.

Troilus and Cressida, I, 2, 284.

Wij laten hier nog eenige voorbeelden van Euphuistisch gekleurd proza volgen :

The remembrance of her father never approaches her heart but the tyranny of her sorrows takes all livelihood from her cheek.

All's well that ends well, I, 1, 56

They say miracles are past; and we have our philosophical persons to make modern and familiar things supernatural and causeless. Hence is it that we make trifles of terrors, ensconcing ourselves into seeming knowledge, when we should submit ourselves to an unknown fear.

Ibid, II, 3, 1.

But the comfort is you shall be called to no more payments, fear no more tavern-bills; which are often the sadness of parting, as the procuring of mirth; you came in faint for want of meat, depart reeling with too much drink; sorry that you have paid too much and sorry that you are paid too much..... the brain the heavier for being too light, the purse too light being drawn of heaviness.

Cymbeline, V, 4, 160.

..... For Bardolph, he is white-livered and red-faced; by the means whereof a' faces it out, but fights not. For Pistol, he hath a killing tongue and a quiet sword; by the means whereof a' breaks words and keeps whole weapons.

King Henry V, III, 2, 32.

Het spreekt van zelf dat het Euphuisme bij uitnemendheid een *proza*stijl is ; de moeielijkheden van zijn ingewikkelden bouw met die van rijm en maat te paren zou de ingeving des schrijvers zoodanig aan banden leggen, dat zijn werk zeker in een vormknutselarij zou ontaarden. Ook kan er van een aanzienlijken invloed van Lyly's stijl alleen in het proza sprake zijn Dat hij echter niet geheel en al met het vers onvereenigbaar is, toonen de volgende twee voorbeelden, overigens nagenoeg de eenige die wij bij Shakespeare gevonden hebben :

Let's carve him as a dish fit for the gods,
Not hew him as a carcass fit for hounds.

Julius Caesar, II, 1, 173.

Ah ha ! mylord, this prince is not an Edward :
He is not lolling on a lewd day-bed
But on his knees at meditation;
Not dallying with a brace of courtezans,
But medidating with two deep divines;
Not sleeping, to engross his idle body,
But praying, to enrich his watchful soul.

King Richard III, III, 7, 71.

Wat wij zooeven over de verhouding van het vers tot het Euphuisme zegden geldt natuurlijk alleen voor de syntactische bestanddeelen van dien stijl. Niets belette inderdaad Shakespeare zoowel in vers als in proza vergelijkingen uit Lyly's « onnatuurlijke natuurlijke historie » over te nemen.

Daar wij over dit onderwerp in het volgend hoofdstuk breedvoerig handelen en aldaar een volledige lijst dier zonder-

linge stijlsierraden geven, houden wij ons tevreden met er eenige neer te schrijven :

Sweet are the uses of adversity
Which, like the *toad*, ugly and venomenous
Wears yet a precious jewel in his head.
As gou like it, II, 1, 12.

.... Gloucester's show
Beguiles him as the mournful *crocodile*
With sorrow snares relenting passengers.
King Henry VI[II], III, 1, 225.

What, art thou, like the *adder*, waxen deaf?
Ibid. III, 2, 76.

.... shrieks like *mandrakes'*[1] torn out of the earth
That living mortals, hearing them, run mad.
Romeo and Juliet, IV, 3, 47.

Some say that *ravens* foster forlorn children
The whilst their own birds famish in their nests.
Titus Andronicus, II, 3, 153.

De hierboven medegedeelde uittreksels uit Shakespeare, dunken ons talrijk genoeg te zijn om te bewijzen dat er op de opinie van Dr Schwan en anderen veel af te dingen valt, en dat er in de werken van den grooten dichter, zoowel wat zinbouw als wat fabelachtige vergelijkingen betreft, wel degelijk sporen van Euphuisme te ontdekken zijn. Dat zij zelfs zeer talrijk zijn zouden wij gemakkelijk door een massa aanhalingen kunnen bewijzen ; daar deze echter later den lezer noodzakelijk onder oogen zullen komen, denken wij ons vooralsnog, tot vermijden van nuttelooze herhalingen, tot de voorgaande te mogen bepalen.

Wat nu de andere zestiende eeuwsche affectatieën aangaat : het is sinds lang door ieder deskundige aangenomen dat hun invloed Shakespeare zoowel als zijne tijdgenoten heeft aangetast. Een bewijsvoering zooals de toestand der algemeene meening het voor Lyly's stijl vergde, zou dus in dit geval overbodig zijn. Maar ware dit niet zoo, dan zouden de talrijke uittreksels die wij in één der volgende hoofdstukken zullen

[1]) Mandrake=alruin (mandragora).

mededeelen afdoende zijn om allen twijfel te dien aanzien onmogelijk te maken.

Nu blijft ons echter nog het voornaamste gedeelte van ons onderwerp te behandelen. Zeer natuurlijk dringen zich namelijk de vragen op : Tot hoeverre gaat de invloed van de verschillende stijlaffectatieën op Shakespeare? Moeten wij hem een onbewust navolgen of een bewust aanwenden toeschrijven? In het laatste geval, met welk doel ?

Waarop wij zoo nauwkeurig mogelijk zullen pogen te antwoorden.

Daar nu Shakespeare's houding tegenover Lyly's fabelachtige natuurwetenschap merkelijk verschilt van die welke hij tegenover de overige bestanddeelen van het Euphuisme en tegenover de andere stijlen, aanneemt, zoo zullen wij deze zijde onzer vraag afzonderlijk beschouwen.

HOOFDSTUK III.

—

ONNATUURLIJKE NATUURLIJKE HISTORIE BIJ SHAKESPEARE.

§ 1. Een woord over haren oorsprong.

Dat de fabelachtige wetenschap door Lyly zoo rijkelijk aangewend bij Guevara niet gevonden wordt, en dat zij eerst in Engeland een element van het Euphuisme geworden is, zagen wij vroeger. Wie ze echter invoerde is ons niet duidelijk Volgens Landmann, die overigens dit gedeelte van zijn onderwerp aan geen bijzonder onderzoek heeft onderworpen, zou het Lyly zijn. Maar hij zelf haalt in zijn proefschrift [1]) eenige regels aan uit Pettie's *Pallace of Pleasure* [2]), een Euphuistisch werk dat in 1576, twee jaren vóór *Euphues*, verscheen, en waarin wij de volgende, door al de Euphuisten zeer gebruikte vergelijking aantreffen :

As the hearbe Camomile, the more it is trodden downe, the more it spreadeth abroade..... [3]).

Dergelijke toespelingen op dieren, planten en steenen

[1]) Blz. 75.

[2]) Zie bibliogr. op *Pettie*.

[3]) Uitg. 1576. (Nr 705 der *Malone*-verzameling op de Bibliotheca Bodleiana.) Fol. 11 (of C 2) verso.

hebben wij nog elders in het boek ontmoet [1]). De onzekerheid over de chronologie van Lyly's *dramatische* werken — waaruit Pettie *kan* geput hebben — belet ons echter dit feit als bewijs tegen Landmann's beweering te gebruiken.

Evenmin als wij de beslissing dezer vraag ondernemen, zullen wij ons aan een andere wagen, die, even belankrijk voor de geschiedenis van het Euphuisme zelf, voor *ons* onderwerp van minder gewicht is, te weten : onder welken invloed drongen die zonderlinge figuren in het Euphuisme? Landmann deelt de tot hiertoe algemeen aangenomen meening dat zij aan Plinius ontleend werden ; Lauchert [2]) wil naast Plinius ook den *Physiologus* als bron doen aannemen, en wijst op verschillende eigenschappen, door Euphuisten aan een of ander wezen toegeschreven, die, volgens hem, in Plinius *niet*, maar in den *Physiologus wel* te vinden zijn. Landmann en Lauchert maken beiden de opmerking dat zulke vergelijkingen ook wel vóór het ontstaan van het Euphuisme werden aangewend ; wij zouden kunnen bijvoegen dat vele tot op onzen dag in zwang zijn gebleven.

Maar het is in allen gevalle zeker dat zij door toedoen van de Euphuisten bijzonder *in de mode* kwamen, blijkens de omstandigheid dat diegenen onder Lyly's tijdgenoten, die het Euphuisme aanvallen, hem en zijns gelijken *vooral die* affectatie ten laste leggen [3]). Al wie den moed heeft Lyly's boek door te lezen zal zich van het gegronde dezer beschuldiging kunnen overtuigen.

§ 2. Overzicht van Shakespeare's fabelachtige natuurgeschiedenis.

Shakespeare, die in de Euphuistische letterkunde, voornamelijk in Lyly, Greene en Lodge zeer belezen was, die zelfs Euphuistische novellen tot grondslag van twee zijner tooneelspelen maakte, moest natuurlijk door deze massa eigenaardige

[1]) Fol. 2 verso ; 4 v. ; 16 ; 34 ; 82, v. ; 84, v.

[2]) In zijn reeds geciteerd artikel der *Eng. Stud.* XIV, 2 blz. 188 en vlg.

[3]) Zie de aanvallen van *Sidney, Harvey* en *Nash* bij Landmann, *Der Euph.* blz. 89, 90, 91 en 93.

vergelijkingen getroffen worden. Het is dus niet meer dan natuurlijk dat vele der bedoelde « exempla » in zijn geheugen geprent bleven en hem dan later onwillekeurig onder de pen kwamen. In zijn belangwekkend artikel deelt Lauchert eenige treffende voorbeelden van Shakespeare's « onnatuurlijke natuurlijke historie » mede ; wij laten hier een nagenoeg volledige opgave volgen van al de plaatsen waarin de dichter zich in deze valsche wetenschap bedreven toont, en wij rangschikken ze onder de namen der wezens waarop gezinspeeld wordt [1]).

Adder. Van dit dier wordt verteld dat het zich, om aan de bezweringen van den toovenaar te ontsnappen, de ooren toestopt : van daar dat Shakespeare op de doofheid van den adder zinspeelt :

In so profound abysm I throw all care
Of others' voices, that my *adder*'s sense
To critic and to flatterer *stopped* are.

Sonnet 112, vers 9.

..... for pleasure and revenge
Have ears more deaf than *adders* to the voice
Of any true decision.

Troilus and Cressida, II, 2, 172.

What, art thou like the adder, waxen deaf?

King Henry VI II, III, 2, 76.

Zoo ook in Lodge's *Rosalynd*, blz. 48 [2]) :

All adder like I stop mine ears, fond swain.

Op het bijgeloof dat de adder zich met zijn moeder's vleesch voedt, en bij zijn geboorte haar lijf openbijt, dacht de dichter waarschijnlijk toen hij de volgende verzen schreef :

Civil dissension is a *viperous* worm
That gnaws the bowels of the commonwealth.

King Henry VI I, III, I, 72.

---

[1]) Daar *Pericles* en *Timon of Athens* slechts gedeeltelijk het werk van den dichter zijn, en het ons niet uitgemaakt schijnt waar Shakespeare's hand wel, en waar zij niet te herkennen is, zoo laten wij deze twee drama's in al onze beschouwingen buiten rekening.

[2]) Uitg. *Morley* in Cassell's *National Library*.

Vg. *Euphues*, blz. 215 :

I should with the viper loose my blood with mine own brood.

en blz. 417 :

But it falleth out with those that being constant and yet full of babble, as it doth with the serpent Jaculus and the viper, who burst with their own brood, as these are torne with their owne tongues.

Alruin. Aangaande die plant bestaat de zonderlinge overlevering dat wie haar uit de aarde rukt, door den jammerlijken kreet dien zij slaakt wordt gedood of met zinneloosheid geslagen :

Would curses kill, as doth the *mandrake*'s groan...

King Henry VI II, III, 2, 310.

..... shrieks like *mandrakes*' torn out of the earth
That living mortals, hearing them, run mad.

Romeo and Juliet, IV, 3, 47.

Basilisk. Een slangvormig dier, even fabelachtig als de doodende macht zijner oogen. Shakespeare noemt het nu eens *basilisk*, dan weer *cockatrice* [1]),

..... Your eyes, which hitherto have borne in them
Against the French, that met them in their bent,
The fatal balls of murdering *basilisks* :
The venom of such looks, we fairly hope
Have lost their quality.

King Henry V, V, 2, 15.

Look not upon me, for thine eyes are wounding :
Yet do not go away : — come, *basilisk*,
And kill the innocent gazer with thy sight.

King Henry VI II, III, 2, 51.

..... Poison be their drink !
. . . .
Their chiefest prospect murdering *basilisks*.

King Henry VI II, III, 2, 324.

I'll slay more gazers than the *basilisk*.

King Henry VI III, III, 2, 187.

---

[1]) Van het oud-Fransch woord *cocatrice* = krokodil.

Make me not sighted like the *basilisk* :
I have look'd on thousands, who have sped the better
By my regard, but kill'd none so.
The Winters' Tale, I, 2, 388.

It is a *basilisk* unto mine eye,
Kills me to look on't.
Cymbeline, II, 4, 107.

Gloucester. Thine eyes, sweet lady, have infected mine.
Anne, Would they were *basilisks*, to strike thee dead.
King Richard III, I, 2, 150.

..... And that bare vowel, I, shall poison more
Than the death-darting eye of *cockatrice*.
Romeo and Juliet, III, 2, 46.

Here with a *cockatrice*'s dead-killing eye
He rouseth up himself, and makes a pause.
Lucrece, vers 540.

Vg. *Euphues and his England*, blz. 363 :

..... the Basiliske, whose eyes procure delight to the looker at the first glymse, and death at the second glance.

En *ibid*. blz. 409 :

We shunne .... the sight of the Basilisk, for dread of death.

BEER. De uitdrukking « ongelikte beer » is heden ten dage nog zeer bekend; minder is het de sage waarop zij berust. Volgens deze komt het dier ter wereld als een vormelooze massa waaraan de moeder slechts later, door het te lekken, de gedaante van een beer geeft. Met deze bijzonderheid is Shakespeare vertrouwd :

Why, love forswore me in my mother's womb;
And, for I should not deal in her soft laws,
She did corrupt frail nature with some bribe
. . . .
To disproportion me in every part;
Like to a chaos, or an *unlick'd bear-whelp*
That carries no impression like the dam.
King Henry VI[III], III, 2, 161.

Een andere eigenaardigheid van den beer bestaat hierin

dat men hem vangt door hem een spiegel vóór te houden :

..... for he loves to hear
That unicorns may be betray'd with trees
And *bears* with glasses .....
Julius Caesar, II, 1, 203.

BENEDICTENKRUID [1]). Een soort van distel dat voor een middel tegen de koorts en ook tegen de liefde doorging. Dit legt uit waarom, in *Much ado*, Margaret, wetend dat Beatrice op Benedick verliefd is, op hare klacht dat zij ziek is, aldus antwoordt :

Get you some of this distilled *Carduus Benedictus* and lay it to your heart : it is the only thing for a qualm.

Waarop Beatrice, die de woordspeling wel begrijpt, met geveinsde verwondering uitroept :

Benedictus ! why Benedictus ? you have some moral in this Benedictus.

Much ado about nothing, III, 4, 73

Op deze medicale eigenschap der gezegende distel steunt de uitdrukking « a cooling card » die beteekent : alles wat tot een plotseling bedaren brengt ; daarop zinspeelt :

There all is marr'd; there lies a *cooling card*.
King Henry VI[I], V, 3, 83.

In Lyly's boek [2]) schrijft Euphues een vermaningsbrief aan zijn vriend Philautus; de woorden « a cooling Carde for Philautus and all fond *lovers* » waarmede Lyly dezen brief betitelt is eveneens een toespeling op de wonderbare deugden van den « Carduus benedictus ». Vg. ook *Euphues and his England*, blz. 319 :

Is thy cooling Carde of this propertie, to quench fyre in others, and to kindle flames in thee ?

---

[1]) *Lat.* Carduus benedictus ; *Fr.* chardon béni ; *Duitsch* Heildistel ; *Mod. Eng.* blessed thistle ; *Nederl.* Benedictenkruid, of gezegende distel of cardobenedictenkruid.

[2]) Blz. 106.

Bilzenkruid [1]).

Were such things here, as we do speak about
Or have we eaten on the *insane root*
That takes the reason prisoner?
Macbeth, I, 3, 83.

Ter uitlegging van deze verzen haalt Delius zeer terecht de volgende woorden aan uit « Batman. *Uppon Bartholome de proprietatibus rerum* » een werk dat Shakespeare gekend heeft : « Henbane is called *Insana*, mad, for the use thereof is perillous, for if it be eate or dronke, ik breedeth madnesse or slow lykeness of sleepe. Therefore this hearbe is called commonly Mirilidium for it taketh away wit and reason ».

Dondersteen. Dat er bij elken donderslag een steen op aarde valt, is een tot op onze dagen nog niet verdwenen bijgeloof. Daarop zinspelen de volgende extracten :

For my part, I have walk'd about the streets,
Submitting me unto the perilous night;
And, thus unbraced, Casca, as you see,
Have bar'd my bosom to the *thunder-stone*.
Julius Caesar, I, 3, 46.

..... Are there no *stones* in heaven
But what serve for the *thunder*?
Othello, V, 2, 234.

Guiderius. Fear no more the lightning-flash.
Arviragus. Nor the all-dreaded *thunderstone*.
Cymbeline, IV, 2, 270.

Vg. ook *Euphues* blz. 45 :

The birde Taurus hath a great voyce, but a smal body; the thunder a great clap, yet but a lyttle stone.

Eenhoorn. Onder andere overleveringen stippen wij nopens dit fabelachtig dier de volgende aan : Wil hem een jager vangen, zoo hoeft hij zich slechts achter een boom te plaatsen : de eenhoorn heeft hem nauwelijks ontwaard of hij komt in blinde woede op hem aanloopen en blijft met zijn

[1]) *Fr.* Jusquiame ; *Eng.* Henbane.

hoorn in den boom steken, zoodat men hem met alle gemak kan dooden :

..... for he loves to hear
That unicorns may be betray'd with trees [1]).
Julius Caesar, II, 1, 203.

Feniks. De fabel van den uit zijn asschen herlevenden feniks wordt nog wel heden ten dage te pas gebracht, ofschoon zij reeds tot de verouderde gemeenplaatsen behoort. Ten tijde van Shakespeare moet zij echter, door toedoen der Euphuisten, een ongemeene populariteit genoten hebben. Lyly's *Euphues* wemelt van vergelijkingen bij dien vogel, en het is ook op hem dat door Shakespeare het meest gezinspeeld wordt :

But from their ashes shall be rear'd
A *phœnix* that shall make all France afeard.
King Henry VI^{I}, IV, 7, 92.

My ashes, as the phœnix, may bring forth
A bird that will revenge upon you all.
King Henry VI^{III}, I, 4, 35.

Nor shall this peace sleep with her; but as when
The bird of wonder dies, the maiden *phœnix*
Her ashes new create another heir
As great in admiration as herself.
King Henry VIII, V, 5, 40.

Devouring Time, blunt thou the lion's paws
And make the earth devour her own sweet brood;
Pluck the keen teeth from the fierce tiger's jaws
And burn the long-liv'd *phœnix* in her blood ....
Sonnet XIX, vers 4.

De gewoonte om een persoon feniks te noemen, die zich door een of andere zeldzame gave onderscheidt, berust op de overlevering, dat er slechts *één* feniks bestaat, die op *één* boom, ergens in Arabië, nestelt. Deze eigenaardigheid vindt men in :

[1]) In *The Tempest* ; III, 3,21 wordt de eenhoorn alleen vermeld als zijnde fabelachtig, als niet bestaande. Zie voorbeelden onder *feniks*.

Now I will believe
That there are *unicorns*; that in Arabia
There is one tree, the *phœnix'* throne, one phœnix
At this hour reigning there.

The Tempest, III, 3, 21.

..... She calls me proud and that she could not love me
Were man as rare as *phœnix*.

As you like it, IV, 3, 16.

O Antony? O thou *Arabian bird*.

Antony and Cleopatra, III, 2, 12.

She is alone the *Arabian bird*

Cymbeline, I, 6, 17.

In de volgende verzen schijnt Shakespeare het dons van den feniks voor bijzonder zacht te houden :

Small show of man was yet upon his chin :
His *phœnix* down began but to appear
Like unshorn velvet, on that termless skin,
Whose bare out-bragg'd the web it seem'd to wear.

A Lover's Complaint, vers 93.

Zie ook Shakespeare's gedicht « *the Phœnix and the Turtle*.

Vg. *Euphues and his England*, blz. 312 :

As there is but one Phœnix in the world, so is there but one tree in Arabia where-in she buyldeth.

HAGEDIS. Aan dit volkomen argeloos diertje wordt een buitengewoon puntigen stekel toegedicht :

.... Poison be their drink!

. . . .

Their softest touch as smart as *lizards'* stings.

King Henry VI[II], IV, 2, 324.

.... to be avoided
As venom toads or *lizards'* dreadful stings

King Henry VI[III], II, 2, 137.

KAMELEON. Op de vermeende eigenschap van den kameleon, dat hij zich met *lucht* voedt, hebben de volgende plaatsen betrekking :

King. How fares our cousin Hamlet?

Hamlet. Excellent, i' faith; of the *chameleon*'s dish : I eat the air, promise-crammed : you cannot feed capons so,

Hamlet, III, 2, 97.

Though the *chameleon* Love can feed on the air, I am one that am nourished by my victuals and would fain have meat.

The two Gentlemen of Verona, II, 1, 178.

Vg. Lyly's *Endymion* :

Love is a camelion, which draweth nothing into the mouth but aire, and nourisheth nothing in the body but lungs.

Lyly's *Dramatic Works*, ed. Fairholt, I, 45.

Dat de kameleon soms van kleur verandert is waar; maar dat dit van zijn wil afhangt is valsch, en het is op dit fabelachtig vermogen dat Gloster het heeft wanneer hij zijn eigen veinzery aldus beschrijft :

I can add colours to the *cameleon*.

King Henry VI[III], III, 2, 191.

Vg. Lodge, *Defence of Poetry* [1]) :

It is reported of the chameleon that she can chaunge herselfe unto all coolors, save whyte.

Ziehier eindelijk een geestige toespeling op de beide eigenschappen te gelijk :

Silvia. What, angry, Sir Thurio! do you change colour?
Valentine. Give him leave, madam; he is a kind of *chameleon*.
Thurio. That hath more mind to feed on your blood than live in your air.

The two Gentlemen of Verona, II, 3, 24.

KAMILLE.

For though the camomile, the more it is trodden on, the faster it grows, yet youth, the more it is wasted, the sooner it wears.

King Henry IV[I], II, 4, 443.

Vg. *Euphues*, blz. 46 :

Though the Camomill, the more it is troden and pressed downe, the more it spreadeth, yet the violet, the oftener it is handeled and touched, the sooner it withereth and decayeth.

---

[1]) Shakespeare Society 1853, blz. 18.

KIEVIT. Had den naam van zeer sluw te zijn, terwijl juist het tegenovergestelde de waarheid is. Zoo dicht men hem de gewoonte toe om een naderenden vijand van zijn nest te verwijderen door op en grooten afstand daarvanzijn geschreeuw te laten hooren; van daar dat hij ook voor een toonbeeld van onrechtschapenheid doorging :

I would not, though 't is my familiar sin
With maids to seem the *lapwing*, and to jest
Tongue far from heart, play with all virgins so.

Measure for Measure, I, 5, 31.

Vg. *Euphues and his England* blz. 214 :

And in this I resemble the lappwing, who fearing hir young ones to be destroyed by passengers, flyeth with a false cry farre from their nestes, making those that looke for them seeke where they are not.

Buitendien zou dit dier zoo haastig zijn de wijde wereld in te gaan, dat het met de eischaal op zijn hoofd wegloopt : waarom het ook als voorbeeld van stoutheid en ondernemingsgeest wordt geciteerd :

This *lapwing* runs away with the shell on his head.

Hamlet, V, 2, 193.

Vg. Greene, *Never too late* :

Are you no sooner hatched with the lapwing, but you will run away with the shell on your head?

KROKODIL. De krokodilstranen zijn heden nog bekend :

If that the earth could teem with woman's tears
Each drop she falls would prove a *crocodile*.

Othello, IV, 1, 256.

Dat hij echter klachten en tranen gebruikt om medelijdende voorbijgangers aan te lokken en dan te verslinden, wordt niet meer verteld :

.... Beguiles him, as the mournful *crocodile*
With sorrow snares relenting passengers...

*King Henry VI*II, III, 1 226.

Vg. *Euphues* blz. 75.

The crocodile shrowdeth greatest treason under most pitiful teares.

LEEUW.

The lion moved with pity did endure
To have his princely paws pared all away.

Titus Andronicus, II, 3, 151.

Welke fabel hier herdacht wordt hebben wij niet kunnen uitmaken.

LEEUWERIK. Het feit dat de leeuwerik leelijke, en de pad schoone oogen heeft gaf aanleiding tot de sage dat er tusschen beiden eene ruiling heeft plaats gehad.

Some say, the *lark* and loathed toad change eyes;
O now I would they had changed voices too.

Romeo and Juliet, III, 5, 31.

PAD. In *Euphues* staat alle oogenblikken te lezen dat de pad giftig is (zie onder *hagedis :* venom toads), maar in haar hoofd een diamant draagt. Zoo ook bij Shakespeare :

Sweet are the uses of adversity
Which, like the *toad*, ugly and venomenous,
Wears yet a precious jewel in his head.

As you like it, II, 1, 12.

Vg. *Euphues* blz. 53 :

The foule toade hath a faire stone in his head.

PELIKAAN. De nu nog bekende overlevering dat de pelikaan zijn eigen bloed vergiet om zijn jongen te voeden, wordt ook door Shakespeare aangewend :

To his good friends thus wide I'll ope my arms;
And like the kind life-rendering *pelican*
Repast them with my blood.

Hamlet, IV, 5, 145.

Vg. *Euphues and his England*, blz. 462 :

This [*koningin Elizabeth*] is that good Pelican that to feede hir people spareth not to rend hir owne personne.

In de twee volgende voorbeelden krijgt de pelikaansage een gansch eigenaardige toepassing op menschen die hunne verwanten vermoorden of benadeeligen en aldus, in overdrachtelijken zin, als het ware hun eigen bloed vergieten.

.... 't was this flesh begot
Those *pelican* daughters.
King Lear, III, 4, 76.

That blood already, like the *pelican*
Hast thou tapp'd out, and drunkenly caroused.
King Richard II, II, 1, 126.

Lauchert wijst er op, dat Shakespeare ook deze opvatting aan *Euphues* kan ontleend hebben, en citeert de volgende passage, waarin de handelwijze van den pelikaan als een daad van onzinnige zelfvernieling wordt voorgesteld. (*Euphues* blz. 124).

We are no sooner out of the shell but wee resemble the Cocyx which destroyeth it selfe thorowe selfe will, or the Pellican, which perceth a wounde in hir owne breast.

RAAF.

Some say that *ravens* foster forlorn children
The whilst their own birds famish in their nests.
Titus Andronicus, II, 3, 153.

SALAMANDER. Uit *Euphues* kan men over dit dier onder andere wonderen ook vernemen, dat het niet alleen in het vuur kan leven, maar er zich mede voedt en zelfs eindigt met het te blusschen. Van daar de koddige toepassing op een dronkaard's gezicht, door Shakespeare in *Falstaff's* mond geplaatst :

O, thou art a perpetual triumph, an everlasting bonfire! Thou hast saved me a thousand marks in links and torches, walking with thee in the night betwixt tavern and tavern; but the sack that thou hast drunk me would have bought me light as good cheap at the dearest chandler's in Europe. I have maintained that *salamander* of yours with fire any time this two and thirty years.
King Henry IV[I], III, 3, 46.

Vg. *Euphues*, blz. 298 :

As the Salamander, which beeing a long space nourished in the fire, at last quencheth it...

STIEFMOEDERKRUID. De fabelachtige hoedanigheid dezer plant wordt door Shakespeare zelf best uitgelegd :

« Yet mark'd I where the bolt of Cupid fell :
It fell upon a little western flower,
Before milk-white, now purple with love's wound,
And maidens call it *love-in-idleness*.
. . . .
The juice of it, on sleeping eyelids laid
Will make or man or woman madly dote
Upon the next live creature that it sees.
A Midsummer-night's dream, II, 1, 165.

TORTEL. De getrouwheid der tortel, die — trouwens meest in ironischen zin — nog immer spreekwoordelijk is, wordt door Lyly en door Shakespeare met voorliefde te pas gebracht (in ons eerste uittreksel, echter, wordt aan de *lascivious turtle* een minder vleiende eigenschap toegeschreven) :

Well I will find you twenty lascivious *turtles* ere one chaste man. *The merry Wives of Windsor*, II, 1, 82.

We'll use this unwholesome humidity, this gross watery pumpion, we'll teach him to know *turtles* from jays.
Ibid. III, 3, 42.

Will these *turtles* be gone?
Love's Labour's Lost, IV, 3, 212.

..... so *turtles* pair,
That never mean to part.
The Winter's Tale, IV, 4, 154.

[I] am sure I scared the Dauphin and his trull,
When arm in arm they both came swiftly running
Like to a pair of loving *turtle-doves*.
King Henry VI[I], II, 2, 28.

As true as steel, as plantage to the moon,
As sun to day, as turtle to her mate.
Troilus and Cressida, III, 2, 184.

De thans verloren, zeer dichterlijke trek, dat de tortel, na haar weêrga's dood, zich nooit meer op een *groenen* tak zet en eindelijk van droefheid sterft, vindt men terug in de volgende verzen :

..... I, an old *turtle*
Will wing me to some *wither*'d bough and there
My mate, that's never to be found again,
Lament till I am lost.
The Winter's Tale, V, 3, 132.

In een gedicht door den Euphuist Lodge in zijne novelle *Rosalynd* gelascht leest men gelijkerwijze :

A turtle sat upon a leafless tree
Mourning her absent peer
With sad and sorry cheer. [1])

Vg. *Euphues*, blz. 273.

As the Turtle having lost hir mate, wandreth alone, joying in nothing but in solitarinesse, so poor Fidus....

VAREN. Het zaad dezer plant bezat de eigenschap onzichtbaar te maken :

We steal as in a castle, cock-sure; we have the receipt of *fern-seed*, we walk invisible.

King Henry IV[1], II, 1, 95,

VISCHAREND [2]). Wanneer deze vogel langs de oppervlakte der zee heenvliegt, voelen zich de visschen door een onweerstaanbaar en fataal instinct naar omhoog gedreven, en laten zich, zonder aan ontsnappen te denken, door hem vangen. Daarop zinspeelt :

I think he'll be to Rome
As is the *osprey* to the fish, who takes it
By sovereignty of nature

Coriolanus, IV, 7, 33.

Talrijke sporen van « onnatuurlijke natuurlijke historie » laten zich dus bij Shakespeare ontdekken, en wij aarzelen niet dit feit als een teeken van Euphuistischen invloed te aanschouwen. Er valt natuurlijk niet op te denken, om voor elk der opgegeven voorbeelden in de Euphuistische literatuur een tegenhanger te vinden, ofschoon wij het in meer dan één geval hebben gedaan. Dit is overigens ook niet noodig; zelfs kunnen zekere van Shakespeare's wonderbare beelden een *on*euphuistische bron hebben; chi lo sa ?

Wat wij echter gezocht en gevonden hebben is de *neiging* op *wonderbare* eigenschappen van levende of levenslooze wezens te zinspelen, en dat deze neiging aan de populariteit van het Euphuisme te wijten is, dienen wij niet meer te bewijzen.

[1]) Uitg. Morley, blz. 131.
[2]) *Fr.* orfraie.

§ 3. QUANTO RECTIUS HIC !

Laat zich nu Shakespeare door de heerschende mode eenvoudig medesleepen ? Verre van daar.

Reeds zal de lezer tusschen de manier waarop Lyly, en die waarop onze dichter met de fabelachtige natuurgeschiedenis te werk gaat, een oneindig groot verschil opgemerkt hebben.

Lyly brengt zijne vergelijkingen op gansch werktuigelijke wijze te pas; meestal wordt een denkbeeld voorafgegaan en, als het ware, ingeleid, door een vervelende reeks « exempla », alle in gansch hunne langdradige lengte uitgesponnen; zoodat men eerst dan te weten krijgt wat de schrijver eigenlijk wil zeggen, wanneer men zich door twee of drie zinnen met *as..... so*, of *like..... so* of *though....., yet* heeft heengeworsteld. Daarenboven zijn de vergelijkingen niet zelden misplaatst en vergezocht: tusschen de vergeleken dingen bestaat er dikwijls slechts een zeer twijfelachtige, en daarom weinig treffende overeenkomst. Het is den schrijver duidelijk aan te zien dat hij veelmeer zoekt met valsche geleerdheid te pronken dan aan zijn stijl klaarheid of kleur bij te zetten. Is het dan te verwonderen dat zijn legioenen vergelijkingen niet alleen belachelijk pedant zijn, maar bovendien nog den gang der gedachten gestadig onderbreken, den stijl verduisteren en den lezer vermoeien ?

En Shakespeare ? Terecht roept Lauchert uit : « Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte ! »

Bij hem is de vergelijking met een of ander wonderbaar wezen geen voorwendsel tot pedanterie, maar een middel tot aanschouwelijk maken van een denkbeeld : zij bereikt dan ook des te zekerder haar doel daar zij niet door den schrijver *gezocht*, maar hem *ingegeven* wordt. Daar zij hem *natuurlijk* onder de pen komt, is zij dan ook *juist* en daarom treffend. Bovendien herschept hij gewoonlijk de langdradige *vergelijking* van Lyly in een stoute *metaphore* : zoo ontvangt de geest te gelijker tijd het hoofddenkbeeld en het daarmee vergelekene, en wordt door beider gelijkenis des te krachtiger en aangenamer getroffen, daar de vergelijking in weinige woorden geconcentreerd is, en beide denkbeelden *tot een eenheid zijn samengegroeid.*

Men vergelijke de bewoordingen waarin Lyly van den éénen, Shakespeare van den anderen kant, nagenoeg het zelfde denkbeeld (dwaze zelfvernietiging) uitdrukken : Om te zeggen dat de jeugd, door haar gebrek aan overleg en haar roekeloos gedrag, vaak zich zelf in den grond boort, gebruikt Lyly de volgende periode :

We are no sooner out of the shell, but wee resemble the Cocyx which destroyeth itselfe thorowe selfe will, or the Pellican which perceth a wounde in hir own breast : we are either leade with a vain glorye of our proper personage, or with selfe love of our sharpe capacitie, either, *enz.*

Hoe krachtig klinkt daarnevens Lear's klacht dat zijne dochters, door hem te mishandelen, hun eigen bloed vergieten :

..... 't was this flesh begot
Those pelican daughters.

Het denkbeeld waarvoor Lyly een uitvoerige vergelijking noodig had, perst Shakespeare in *één* samengesteld woord samen.

Wanneer, in de bekende liefdescene, Romeo door den zang des leeuweriks plotseling het aanbreken van den dag gewaar wordt, en vertrekken wil, dan poogt Julia hem terug te houden. Hoe liefelijk en dichterlijk is dan niet haar zucht :

Some say the lark and loathed toad change eyes ;
O now I would they had changed voices too.

Lyly had daarvan waarschijnlijk iets als de volgende verwatering geleverd : « Even as some say that the lark and the toad change eyes, so that the one has a loud song but ugly eyes, and the other bright eyes but no voice, even so would I that they had changed voices too, so that the toad, for which I care not, could sing, but the lark, which makes you leave me, were dumb. »

Zelfs wanneer Shakespeare een dergelijk beeld onder den vorm der vergelijking gebruikt, dat is te zeggen, wanneer hij deze niet tot een metaphore inkrimpt, dan nog vindt hij middel om ze slechts met een woord of twee *aan te duiden*, verre van ze uit te werken. Terwijl men bij Lyly leest :

The foule Toade hath a faire stone in his head, the fine golde is found in the filthy earth; the sweetest kernell lyeth in the hard shell : vertue is harboured in the heart of him that most men esteeme mishapen,

vergenoegt zich de dichter met *één* beeld, en past het op bondige wijze toe :

Sweet are the uses of adversity
Which like the toad, ugly and venomenous,
Wears yet a precious jewel in his head.

Overigens schijnt Shakespeare begrepen te hebben, dat deze fantastische natuurwetenschap, uit haren wonderbaren aard zelf, in het proza misplaatst is en veeleer in de poëzie te huis hoort : wanneer hij er op zinspeelt, is het inderdaad bijna altijd in verzen [1]).

Shakespeare volgt dus wel den heerschenden smaak ; maar hij wordt niet, zooals Greene, Lodge, en anderen, door den stroom der mode overrompeld; het wordt dezen niet toegelaten op 's dichters grondgebied een eigen bedding te graven en ongestoord, naar willekeur, hier- en daar heen te vloeien ; hij wordt door Shakespeare overmeesterd, ingedijkt, en door zijn kunst zoo geleid dat hij geene schade, maar slechts vruchtbaarheid aanbrengt.

---

[1]) 52 maal in verzen tegen 12 maal in proza.

HOOFDSTUK IV.

SHAKESPEARE'S GEBRUIK VAN DEN EUPHUISTISCHEN ZINBOUW EN VAN DE OVERIGE GEAFFECTEERDE STIJLEN.

---

§ 1. OVERZICHT DER GEAFFECTEERDE PLAATSEN UIT SHAKESPEARE'S WERKEN.

Hoe onafhankelijk de houding van Shakespeare tegenover de « onnatuurlijke natuurlijke historie » is, zagen wij in het voorgaand hoofdstuk : Is dit ook het geval wat de overige bestanddeelen van het Euphuisme en wat de andere stijlsoorten betreft ? Delius heeft op overtuigende wijze getoond [1]) dat de afwisseling van proza en verzen in Skakespeare's drama's niet het gevolg van het bloote toeval, van de gril des schrijvers is, maar volgens toestanden en personen en met vol bewustzijn van den voortgebrachten indruk, berekend wordt : openbaart zich de zelfbewuste kunstenaar ook ten aanzien van de geaffecteerde stijlen en worden deze in zijne handen, al of niet, een *middel ?*

Ziedaar de vraag die wij moeten oplossen.

Te tien einde hebben wij, bij *herhaalde* lezing van

[1]) In zijn reeds genoemde studie « *Die Prosa in Shakspere's Dramen* ».

Shakespeare's werken, zorgvuldig alle plaatsen opgeteekend die hetzij den Euphuistischen zinbouw, hetzij sporen van de andere stijlen vertoonen ; wat ons nu te doen staat is duidelijk : bij ieder daarvan vaststellen in welke omstandigheden zij voorkomt, en vervolgens nagaan of de zelfde omstandigheden altijd op consequente wijze met het gebruik van de zelfde taal samenvallen ; of zich in de verschillende feiten een zekere regelmatigheid laat ontdekken; of zij onder een regel te brengen zijn.

Bij een dergelijk onderzoek, dat het talent zelve van den dichter raakt, dient diens graad van ontwikkeling voor elk drama in aanmerking te komen. Ongelukkig is totnogtoe de chronologie van Shakespeare's stukken in de meeste gevallen een raadsel waarover veel geredeneerd, maar weinig uitgemaakt werd.

Is dit gemis aan vaste gegevens nopens de tijdsbepaling van Shakespeare's werken te betreuren, zoo troost ons de gedachte dat het, voor ons doel, niet zoo zeer aankomt op het *juiste jaartal* van elk stuk, dan wel op de *periode* uit 's dichters loopbaan waarin het te plaatsen is. Gelukkig weet men daarover met genoegzame zekerheid te oordeelen en is men het dan ook eens.

De chronologische orde waarnaar wij de drama's rangschikken is die van Delius en beantwoordt aan de hooger vermelde vereischte ; ook is het alleen in *die* hoedanigheid, en niet omdat zij, wat de nauwkeurigheid der data betreft, de eenige juiste is, dat wij ze tot de onze maken.

Om redens die wij reeds hebben uitgelegd, komen in het volgend overzicht noch *Timon of Athens* noch *Pericles* ter sprake.

Titus Andronicus (vóór 1589).

Dit stuk, een eersteling van Shakespeare, en wellicht het zwakste voortbrengsel van zijn talent, vertoont talrijke sporen van het Italianisme. Deze komen in tooneelen van allen aard vóór, zelfs daar waar zij het minst op hunne plaats zijn.

Tamora, veinzende voor den veroordeelden Titus Andronicus medelijden te gevoelen, smeekt haren echtgenoot den

Romeinschen keizer, genadig te zijn, en doet dit o. a. in volgende bewoordingen :

Come, come, *sweet* emperor, come Andronicus,
Take up this good old man and cheer the heart
That dies in tempest of thy angry frown.
I, 1, 456.

II, 1.— In deze dramatische scene, zooals in het gansche stuk is vooral het veelvuldig gebruik der alliteratie opmerkelijk :

Full *w*ell I *w*ot the *gr*ound of all this *gr*udge.
II, 1, 48.

She is a *w*oman, therefore may be *w*oo'd,
She is a *w*oman, therefore may be *w*on,
She is *L*avinia, therefore must he *l*oved.
II, 1, 82.

For shame, be friends, and *j*oin for that you *j*ar.
II, 1, 103.

A speedier course than *l*ingering *l*anguishment
Must we *p*ursue and have found the *p*ath.
II, 1, 110.

Single you *th*ither *th*en *th*is *d*ainty *d*oe.
II, 1, 117.

Come, come, our empress, with her sacred wit
To *v*illany and *v*engeance consecrate.....
II, 1, 120.

The woods are ruthless, *d*readful *d*eaf and *d*ull,
There *s*peak and *s*trike, *b*rave *b*oys and *t*ake your *t*urns.
II, 1, 128.

In het zelfde tooneel gebruikt Demetrius twee Latijnsche citaten :

Sit fas aut nefas, till I find the stream
To cool this heat, a charm to calm these fits,
Per Styga, per manes vehor.
II, 1, 133.

II. 2. — Alliteratie :

The *f*ields are *f*ragrant and the woods are green :
Uncouple here and let us make a bay
And wake the emperor and his lovely bride
And *r*ouse the prince and *r*ing a hunter's peal.
II, 2, 2.

*M*any good *m*orrows to your *m*ajesty
*M*adam to you as *m*any and as good.
II, 2, 11.

I have dogs, my Lord,
Will rouse the proudest panther in the chase
II, 2, 20.

Chiron, we hunt not we, with *h*orse nor *h*ound,
But hope to pluck a *d*ainty *d*oe to ground.
II, 2, 25.

II, 3. — Een liefdescene tusschen Tamora en Aaron, waarin wij de volgende voorbeelden van Italianisme vinden :

When with a happy storm they were surprised
And curtain'd with a counsel-*k*eeping-cave
We may ......
Our *p*astimes done, *p*ossess a golden slumber.
II, 3, 23.

What signifies my *deadly-standing* eye
My silence and my *cloudy melancholy ?*
II, 3, 32.

Vengeance is in my *h*eart, death in my *h*and.
Blood and revenge are *h*ammering in my *h*ead.
II, 3, 38.

Men lette op de gecursiveerde woorden en letters.

De volgende plaatsen komen alle in hoogst pathetische, zelfs over-pathetische scenen vóór :

Lord Bassanius lies embrewed here
All on a heap, like to a slaughter'd lamb
In this *d*etested, *d*ark, blood-*d*rinking pit.
II, 3, 222.

As hateful as Cocytus'*m*isty *m*outh.
II, 3, 236.

High emperor, upon my feeble knee
I *b*eg this *b*oon, with tears not lightly shed
That this *f*ell *f*ault of my accursed sons .....
II, 3, 289.

If I do dream, *w*ould all my *w*ealth *w*ould *w*ake me !
If I do wake, some planet strike me down,
That I may *s*lumber in eternal *s*leep.

Speak, gentle niece, what stern ungentle hands
Have lopp'd and hew'd and made thy *b*ody *b*are
Of her two branches.
II, 4, 13.

Fair Philomela, she but lost her tongue,
And in a tedious *s*ampler *s*ew'd her mind.
II, 4, 38.

Or *h*ad *h*e *h*eard the *h*eavenly *h*armony .....
II, 4, 48.

III, 1. — Eveneens een tooncel vol dramatischen hartstocht; wij treffen daarin de volgende plaatsen aan, die te gelijker tijd den invloed van het Italianisme en dien van het Gongorisme verraden :

For these, these, tribunes, in the dust I write
My heart's deep languor and my *s*oul's *s*ad tears.
Let my tears stanch the earth's dry appetite;
My son's sweet blood will make it shame and blush.
O earth, I will befriend thee more with rain
That shall distill from these two ancient urns,
Than youthful April shall with all his showers.
In summer's drought I'll drop upon thee still;
In winter with warm tears I'll melt the snow
And keep eternal spring-time on thy face
So thou refuse to drink my dear son's blood.
III, 1, 12.

Gongoristische hyperbole komt ook vóór in :

Or with our sighs we'll breathe the welkin dim
And stain the sun with fog, as sometimes clouds
When they do hug him in their melting bosoms.
III, 1, 212.

Van den anderen kant biedt het zelfde tooneel de volgende Italianistische regels :

Besides, this sorrow is an enemy,
And would usurp upon my *watery eyes*.
And make them blind with *Tributary Tears*.
III, 1, 268.

III, 2. — Te midden zijner wanhopige klachten spreekt Titus het volgend vers uit :

Marcus, un*kn*it that *sorrow-wreathen kn*ot.
III, 2, 4.

De alliteratie wijst op Surrey's taal: maar de belachelijke omschrijving *sorrow-wreathen knot* voor *gekruiste armen* is echt Gongorisme.

IV, 1. — Wederom een uiterst aangrijpende scene. Lavinia schrijft in het zand de schrikkelijke uitlegging der misdaad waarvan zij het slachtoffer is geweest :

O, do ye read, my Lord, what she hath writ?
Stuprum, Chiron, Demetrius.
IV, 1, 77.

Waarop Titus, eveneens in het Latijn, uitroept :

Magni Dominator poli,
Tam lentus audis scelera? tam lentus vides?
IV, 1, 81.

Wat verder bedient zich Marcus van het Italianisme :

Marcus. attend him in his ecstasy
That hath more *scars of sorrows* in his heart.
Than ..... IV, 1, 125.

Ook in (IV, 2) wordt een Latijnsch citaat te pas gebracht:

Integer vitae, scelerisque purus,
Non eget Mauri jaculis, nec arcu.
IV, 2, 20.

IV, 2.—Een zeer bewogen tooneel, waarin als volgt wordt gesproken door Aaron en de voedster :

Aaron. Sweet *b*lowse, you are a *b*eauteous *b*lossom sure.
IV, 2, 72.

Woe to her *ch*ance and damn'd her loathed *ch*oice!
Accursed the offspring of so *f*oul a *f*iend.
IV, 2, 78.

Nurse. The emperor, in his rage, will *d*oom her *d*eath
IV, 2, 114.

Why, there's the privilege your *b*eauty *b*ears :
. . . .
The close enacts and counsels of the heart.
IV, 2, 116.

IV, 3. — Titus, in zijn razende wanhoop, vergenoegt zich niet met soms Latijn te spreken:

Terras Astræa reliquit.
IV, 3, 4.

maar uit ook zijn klachten in allitereerende verzen :

Yet *w*rung with *w*rongs more than our *b*acks can *b*ear.
IV, 3, 48.
To sent down Justice for to *w*reak our *w*rongs.
IV, 3, 51.

De volgende extracten, eindelijk, zijn genomen uit de laatste, huiveringwekkende tooneelen van het drama, en wijzen op Italianistischen invloed :

Few *c*ome within the *c*ompass of my *c*urse
Wherein I did not some notorious ill
As kill a man, or else *d*evise his *d*eath.
V, 1, 126.
.... but we worldly men
Have *m*iserable, *m*ad, *m*istaking eyes.
V, 2, 65.
Whate'er I *f*orge to *f*eed his brain-sick fits.
V, 2, 71
Here *s*tands the *s*pring whom you *s*tained with mud.
V, 2, 171.
But *floods of tears* will drown my oratory.
V, 3, 90.
Come hither boy; come, come, and learn
To *melt in showers*.
V, 3, 160.

De afwezigheid van Euphuistischen zinbouw is licht uit te leggen door het feit dat *Titus Andronicus* gansch in verzen geschreven is.

The two Gentlemen of Verona (1591.)

I, 1. — In het begin dezer scene zijn de twee vrienden Proteus en Valentine op eenigszins schertsenden toon aan het praten ; de scene heeft echter zijn pathetischen kant doordien dat het onderhoud over Valentine's liefde rolt. Niettegenstaande

deze laatste omstandigheid komen er woordspelingen in vóór :

Val. And on a love-book pray for my success?
Pro. Upon some book I love I'll pray for thee.
Val. That's on some shallow story of deep love
How young Leander cross'd the Hellespont.
Pro. That's a deep story of a deeper love;
For he was more than over shoes in love.
I, 1, 19.

Buitendien is de taal der « two gentlemen » niet vrij van Italianisme :

To be in love, where scorn is bought with groans,
Coy looks with heart-sore *s*ighs; one fading *m*oment's *m*irth
With twenty *w*atchful, *w*eary, tedious nights;
If *h*aply won, per*h*aps a *h*apless gain;
If *l*ost, why then a grievous *l*abour won;
However but a folly bought with wit,
Or else a wit by folly vanquished.
I, 1, 29.

Wanneer nu de verliefde weg is, en de clown Speed binnenkomt, vangt er tusschen hem en Proteus een schertsende woordschermutseling plaats, die grootendeels uit woordspelingen bestaat. Wij deelen slechts de volgende mede :

Twenty to one then he is *shipp'd* already
And I have play'd the *sheep* in losing him.
I, 1, 72

Wij zullen weldra gewaar worden dat dergelijke geestigheden in de zoogenaamde clown-scenen gebruikelijk zijn; den zelfden toestand van zaken biedt reeds in (I, 2) het onderhoud tusschen Julia en hare kamenier. (I, 2, 82).

In het laatstgenoemde tooneel verandert echter allengskens Julia's stemming ; gedurende Lucetta's afwezigheid maakt bij Julia de luchtige scherts weldra plaats voor een melancholische liefdesuitboezeming die in hoofdzaak Italianistisch is ; zoo heet het van een verscheurden minnebrief :

O hateful hands to tear such loving words,
Injurious wasps to feed on such sweet honey
And kill the bees that yield it with your stings!
I, 2, 105.

Ter zelfder tijd herinnert de overdreven rol, aan het levenslooze papier toegedicht, Sydney's personificatiezucht.

II. 1. — Valentine, een der twee « edellieden van Verona », ziende dat zijne verliefdheid voor zijn dienaar niet langer een geheim is, vraagt hem :

Why, how know you that I am in love?

Waarop hij de volgende Euphuistische tirade ten antwoord krijgt :

Marry sir, by these special marks : first, you have learned, like Sir Proteus, te wreathe your arms, like a malecontent; to relish a lovesong, like a robin-redbreast; to walk alone, like one that hath the pestilence ; to sigh like a schoolboy that hath lost his A B C; to weep like a young wench that hath buried her granddam; to fast like one that takes diet ; to watch, like one that fears robbing ; to speak puling, like a beggar at Hallowmass. You were wont, when you laughed, to crow like a cock; when you walked, to walk like one of the lions; when you fasted, it was presently after dinner ; when you looked sadly it was for want of money; and now you are metamorphosed with a mistress, that, when I look on you, I can hardly think you my master.

II, 1, 16.

Speed geeft hier, zooals men ziet, onder het beschrijven van zijn meester's handelwijze, een *kenschetsing* van den minnaar in het algemeen.

II, 3. — Zoodra Panthino binnentreedt, begint hij met Speed te *schertsen* en er grijpt aldus tusschen beide dienaars een kort clown-tooneel plaats; benevens de, in zulke scenen gebruikelijke, woordspelingen treffen wij de volgende Euphuistisch klinkende zinnen aan :

Panthino..... thou'lt lose the flood, and in losing the flood lose thy voyage, and, in losing thy voyage, lose thy master, and in losing thy master, lose thy service, and, in losing thy service.... why dost thou stop my mouth?

Launce. For fear thou shouldst lose thy tongue.

..... if the river were dry, I am able to fill it with my tears ; if the wind were down, I could drive the boat with my sighs.

II, 3, 45.

II, 4. — Aan het begin van dit tooneel zijn wij getuigen

van een kleine woordschermutseling tusschen Valentine en Thurio. Deze bestaat echter uit korte repartieën van een paar woorden, zoodat het gesprek, uit den aard zelf, geen Euphuisme toelaat. Slechts op het einde, wanneer Silvia tusschenkomt, neemt deze levendigheid wat af, krijgen wij eenige zinnen van langeren adem ; en dan ontmoeten wij sporen van het Euphuisme :

Val. — Give him leave, madam ; he is a kind of chameleon.

Thurio. — That hath more mind to feed on your blood than live in your air [1]).

II, 4, 25.

..... for it appears, by their bare liveries, that they live by your bare words.

II, 4, 45.

Opmerkelijk is het, dat de personen elkander gedurig met *sweet* aanspreken. (II, 4, regels 37, 104, 107, 110.) En wanneer de hertog binnengekomen is en aan het gesprek deelneemt, treft men andere sporen van het Italianisme aan :

This is the gentleman I told your ladyship
Had come along with me, but that his mistress
Dit hold his eyes lock'd in her crystal looks.

II, 4, 87.

Ook wanneer beide vrienden weer alleen zijn, en de toon der conversatie, wegens Valentine's liefdeklachten, ietwat pathetischer wordt, is de taal geaffecteerd. De volgende verzen herinneren zeer levendig Surrey's liefdesonnetten en den stijl daarvan :

Ay, Proteus, but that life is alter'd now :
I have done penance for contemning Love,
Whose high imperious thoughts have punish'd me
With bitter fasts, with penitential groans,
With nightly tears and daily *heart-sore sighs* ;
For in revenge of my contempt of love,
Love hath chased sleep from my enthralled eyes
And made them watchers of mine own heart's sorrow.

II, 4, 128.

---

[1]) Onze opmerking slaat alleen op den *zinbouw* dier woorden.

Wat verder zegt de zelfde Valentine :

She shall be dignified with this high honour —
To bear my lady's train, lest the base earth
Should from her vesture chance to steal a kiss
And, of so great a favour growing proud,
Disdain to root the *summer-swelling flower*
And make rough winter everlastingly.

II, 4, 158.

Waarin niet alleen Gongora's hyperbole, maar ook Sidney's verpersoonlijking (de aarde die een kus wil stelen), en zelfs een samenstelling à la Dubartas (summer-swelling) vóórkomen.

II, 6, 9. — Een liefdesalleenspraak waarin wij de volgende verzen aanstippen :

At first I did adore a twinkling star,
But now I worship a celestial sun.
Unheedful vows may heedfully be broken,
And he *wants wit* that *wants* resolved *will*
To learn his wit to exchange the bad for better.
Fie, fie, unreverend tongue ! to call her bad,
Whose sovereignty so oft thou hast preferr'd
With twenty-thousand *soul-confirming* oaths.

II, 6, 9.

Hier gaat Gongoristische exaltatie met alliteratie en Dubartassisme gepaard.

III, 1. — Proteus, sprekende tot den hertog, gebruikt natuurlijk de *beleefde hoftaal*. De volgende verzen zijn Italianistisch ; terwijl Julia's handen op echt Arcadianistische wijze « bleek van droefheid » worden.

Ay, ay; and she hath offer'd to the doom —
Which, unreversed, stands in effectual force —
A sea of melting pearl, which some call tears :
Those at her father's churlish feet she tender'd;
. . . .
Wringing her hands, whose whiteness so became them
As if but now they waxed pale for woe.
. . . .
. . . . *silver-shedding tears.*

III, 1, 222.

Op het einde van het tooneel treffen wij een voorbeeld van antimetabole aan :

Cease to lament for that thou canst not help,
Or study help for that which thou lament'st.

III, 1, 241.

The Comedy of Errors (1591).

In het eerste tooneel van dit stuk verhaalt de schipbreukeling Aegeon zijne lotgevallen. Daar hij tot den hertog, den vorst van het land, spreekt, is zijn taal ietwat verfijnd, en zijne uitdrukkingen soms vergezocht :

For what obscured light the heavens did grant
Did but convey unto our fearful minds
A doubtful warrant of immediate death ;

I, 1, 67.

Het gewrongene dier omschrijving van een zeer gewone uitdrukking schijnt op Gongoristischen invloed te wijzen. De volgende verzen zijn echter bepaald Italianistisch :

Hapless Aegeon, whom the fates have mark'd
To bear the extremity of *dire mishap !*

I, 1, 141.

I, 2. — De knecht Dromio van Ephesus, die in het stuk één der clown-rollen speelt, begaat dan ook, zooals het een clown past, eenige woordspelingen :

I have some marks of yours upon my pate,
Some of my mistress' marks upon my shoulders,
But not a thousand marks between you both.
If I should pay your worship those again,
Perchance you will not bear them patiently.

I, 2, 82.

III, 2. — De pathetische liefdesverklaringen van Antipholus schijnen aan den Italianistischen invloed niet ontsnapt te hebben :

O train me not, sweet mermaid, with thy note,
To drown me in thy sister's *flood of tears* :
Sing, siren, for thy self and I will dote :
Spread o'er the silver waves thy golden hairs,
And as a bed I'll take them and there lie,

And in that glorious supposition think
He gains by death that hath such means to die :
Let Love, being light, be drowned if she sink !
III, 2, 45.

Luciana. It is a fault that springeth from your eye.

Antipholus of Syracuse. — For gazing on *your beams*, fair sun, being by.

Luc. — Gaze where you should, and that will clear your sight.

Ant. S. — As good to wink, sweet love, as look on night.
III, 2, 55.

Dromio van Syracuse toont zich, als clown, waardig van zijn broeder Dromio van Ephese :

Ant. S. — What's her name ?

Dro. S. — Nell, sir; but her name and three quarters, that's an ell and three quarters, will not measure her from hip to hip.
III, 2, 110.

IV, 4. —

..... When I am cold, he heats me with beating; when I am warm, he cools me with beating : I am waked with it when I sleep; raised with it when I sit; driven out of doors with it when I go from home; welcomed home with it when I return .....
IV, 4, 34

Even als in het voorgaande stuk zien wij hier een dienaar zijn meester in Euphuistisch proza karakterizeeren.

V, 1. — Deze scene is de meest dramatische van het gansche stuk; ook is het tamelijk onnatuurlijk dat Aegeon, bij het wedervinden zijner twee verloren gewaande zonen, een taal spreekt als de volgende :

Not know my voice! O time's extremity,
Hast thou so crack'd and splitted my poor tongue
In seven short years, that here my only son
Knows not my *feeble key of untuned cares?*
Though now this grained face of mine be hid
In sap-consuming winter's drizzled snow
And all the *conduits of my blood* froze up,
Yet hath my night of life some memory,
My *wasting lamps* some fading glimmer left,
My dull deaf ears a little use to hear :
All these old witnesses — I cannot err —
Tell me thou art my son Antipholus.
V, 1, 307.

Wij hebben hier die zelfde zucht om gewone uitdrukkingen door ongewone woorden of omschrijvingen te vervangen, die wij als een der kenmerken van het Gongorisme hebben aangeduid.

Love's Labour's Lost (1591).

Dit is, zooals wij reeds weten, het zoo druk besproken stuk waarvan nu eens wordt beweerd dat het eene satire tegen het Euphuisme is, dan weer dat het met dien stijl niets te maken heeft. Wij houden beide meeningen voor onjuist en denken dat hier, zooals in vele andere gevallen, de waarheid wederom in het midden ligt.

In *Love's Labour's Lost* wordt niet *speciaal* het Euphuisme, maar, zooals Landmann heeft getoond [1]), de gansche conversatietoon van het toenmalig hof belachelijk gemaakt. Hier reeds worden wij in ons vroeger aangeduid vermoeden, dat *verscheidene* stijlen *te gelijk* aan het hof in zwang waren, door het volgend feit gesterkt : Shakespeare's satire geldt niet *éénen* enkelen stijl, maar : het Gongorisme, in den persoon van Don Adriano de Armado, het Italianisme, in dien van den koning en van eenige zijner hovelingen, het Soraïsme en het misbruik der alliteratie [2]) in dien van Holofernes.

Dit wordt door Landmann erkend en bewezen; alleen ontsnapt volgens hem, het Euphuisme aan de hekeling des dichters omdat « Euphuisme was already declining ». Maar hier vragen wij nogmaals, hoe brengt Landmann deze meening overeen met het feit — door hem zelf in zijn proefschrift en elders vastgesteld — dat Shakespeare eenige jaren later, in *King Henry IV*[I] den zelfden « already declining » stijl *toch* hekelt?

Beter dan Landmann's oordeel rijmt daarmede het volgende :

De zelfde Armado, die zoo gaarne met Spaanschen bombast pronkt, heeft met zijn page een schertsend onderhoud waaruit wij de volgende brok mededeelen :

---

[1]) *New Shakespeare society's Transactions*, 1880-5, blz. 244.

[2]) Dit laatste aanziet Landmann ten onrechte als een stijl, terwijl het slechts een *element* van *verscheidene* stijlen was.

Arm. — Why tough senior? why tough senior?
Moth. — Why tender juvenal? why tender juvenal?
Arm. — I spoke it, tender juvenal, as a congruent epitheton appertaining to thy young days, which we may nominate tender.
Moth. — And I, tough senior, as an appertinent title to your old time, which we may name tough.
I, 2, 11.

Is, in deze tweespraak, het Euphuistisch parallelisme, bij elk woord volgehouden, niet duidelijk te herkennen?

Dat echter Armado's taal te gelijker tijd, en zelfs in hoofdzaak, Gongoristisch is, blijkt uit het gebruik van ongewone woorden als *juvenal*, *nominate*, *congruent;* wanneer hij op een vraag van Moth eenvoudig moet antwoorden: « drie », dan verkiest hij « one more than two »; waaraan Shakespeare met fijne ironie door Moth laat bijvoegen: « which the *base vulgar* call three. » Dit alles belet niet dat Armado een overdreven gebruik van het Italianistische *sweet* maakt.

Wij herkennen hier onmiddellijk den man die aan den koning den volgenden brief schreef:

Great deputy, the welkin's viceregent, and sole dominator of Navarre, my soul's earth's god, and body's fostering patron. So it is, besieged with sable-coloured melancholy, I did commend the black-oppressing humour to the most wholesome physic of thy health-giving air; and, as I am a gentleman, betook myself to walk. The time when. About the sixth hour: when beasts most graze, birds best peck, and men sit down to that nourishment which is called supper: so much for the time when. Now for the ground which; which, I mean, I walked upon: it is ycleped thy park. Then for the place where; where, I mean, I did encounter that obscene and most preposterous event, that draweth from my snow-white pen the ebon-coloured ink, which here thou viewest, beholdest, surveyest, or seest: but to the place where: it standeth north-north-east and by east from the west corner of thy curious-knotted garden: there did I see that low-spirited swain, that base minnow of thy mirth, that unlettered small-knowing soul, that shallow vassal, which, as I remember, hight Costard, sorted and consorted, contrary to thy established proclaimed edict and continent canon, which with, — O, with — but with this I passion to say wherewith, — with a child of our grandmother Eve, a female; or, for thy more sweet understanding, a woman. Him I, as my ever-esteemed duty pricks me on, have sent to thee, to receive the meed of punishment, by thy *sweet* grace's officer Anthony Dull; a man of good repute, carriage, bearing, and estimation. For Jaquenetta, — so is the weaker vessel called which I apprehended with the aforesaid swain, — I keep her as a vessel of thy law's fury; and shall, at the least of thy *sweet* notice, bring her to trial. Thine, in all compliments of devoted and heart-burning heat of duty.
Don Adriano de Armado.
I, 1, 221.

Na het vertrek van zijn page spreekt Armado een monoloog uit, die eveneens vol Spaansche gezwollenheid is; maar wederom vinden wij hier den volgenden zin:

Yet was Sampson so tempted, and he had an excellent strength; yet was Solomon so seduced, and he had a very good wit.
I, 2, 178.

Dr Schwan zelf zegt over die woorden, terecht, maar niet zonder met zijn eigen « ideale form » in tegenspraak te geraken: « Die Stelle klingt entschieden euphuistisch, wie der Anfang einer von Lyly's perioden[1]) ».

In de zelfde alleenspraak komt een andere Euphuistische brok vóór:

Cupid's butt-shaft is too hard for Hercules'club; and therefore too much odds for a Spaniard's rapier. The first and second cause wil not serve my turn; the passado he respects not, the duello he regards not: his disgrace is to be called boy; but his glory is to subdue men. I, 2, 181.

Verder (III, 1) zijn wij weer getuigen van een gesprek — schertsend als het voorgaande — tusschen meester en page. Het begin luidt bepaald Gongoristisch:

Arm. — Warble, child; *make passionate my sense of hearing.*
Moth. — Concolinel. [Singing].
Arm. — Sweet air! Go, *tenderness of years*, take this key, *give enlargement* to the swain, bring him *festinately* hither: I must *employ him in a letter* to my love.

---

[1]) *Engl. Stud.* VI, 1, blz. 111.

Moth. — Master, will you win your love with a French brawl?
Arm. — How meanest thou? brawling in French?

III, 1. 1.

Moth begint nu integendeel de nadere uitlegging zijner woorden op duidelijk Euphuistischen toon :

No, my complete master: but to jig off a tune at the tongue's end, canary to it with your feet, humour it with turning up your eyelids, *s*igh a note and *s*ing a note, *s*ometimes *th*rough the *th*roat, as if you *s*wallowed love with *s*inging love, *s*ometimes through the nose as if you *s*nuffed up love by *s*melling love.

III, 1, 11.

Daarna krijgen wij wederom Armado's Gongorisme, waarmede het Italianisme hier en daar op belachelijke wijze samengaat :

Arm. — The meaning, pretty ingenious ?
Is not lead a metal heavy, dull and slow ?
Moth. — Minime, honest master; or rather, master, no.

III, 1, 59.

Arm. — Sweet smoke of rhetoric !

III, 1, 64.

Arm. — A most acute juvenal; volable and free of grace !
By thy favour, *sweet* welkin, I must sigh in thy face
Most rude melancholy, valour gives thee place.
My herald [1]) is return'd.

III, 1, 67.

Arm. — By virtue, thou enforcest laughter ; thy silly thought, my spleen ; the heaving of my lungs provokes me to ridiculous smiling. O pardon me, my stars ! Doth the inconsiderate take salve for l'envoy, and the word l'envoy for a salve ?

III, 1, 76.

Arm. — By my *sweet* soul, I mean setting thee at liberty, enfreedoming thy person ; thou wert immured, restrained, captivated, bound...

III, 1, 124.

Arm. — I give thee thy liberty, set thee from durance ; and, in

[1]) Moth !

lieu thereof, impose on thee nothing but this ; bear this significant [giving a letter] to the country maid Jaquenetta : there is remuneration ; for the best ward of mine honour is rewarding my dependents.

Costard. — Now will I look to his remuneration. Remuneration! O that's the Latin word for three farthings : three farthings — remuneration. — « What's the price of this incle ? » - « One penny » — « No, I'll give you a remuneration : why, it carries it. Remuneration ! why it is a fairer name than French crown. I will never buy and sell out of this word. III, 1, 129.

Men ziet hoe Shakespeare met Armado's affectatie den spot weet te drijven, door ze met Costard's onwetendheid in conflikt te brengen.

Armado's uiterst bombastische brief aan Jaquenetta draagt sporen van Lyly's stijl :

Shall I command thy love ? I may : shall I enforce thy love ? I could : shall I entreat thy love ? I will. What shalt thou exchange for *r*ags ? *r*obes ; for *t*ittles ? *t*itles ; for thyself ? me. Thus, expecting thy reply, I profane my lips on thy foot, my eyes on thy picture and my heart on thy every part. IV, 1, 81.

In de gesprekken tusschen Holofernes en Nathaniel heeft het Shakespeare vooral op het Soraïsme gemunt. Zoo zegt, bij voorbeeld, Holofernes :

The deer was, as you know, *sanguis*, in blood ; ripe as the pomewater, who now hangeth like a jewel in the ear of *caelo*, the sky, the welkin, the heaven ; and anon falleth like a crab on the face of *terra*, the soil, the land, the earth.

IV, 2, 3.

Zijne taal is letterlijk doorspekt met Latijnsche en andere vreemde woorden en citaten :

... *but vir sapit qui pauca loquitur* ; a soul feminine saluteth us. IV, 2, 82.

Fauste, precor gelida quando pecus omne sub umbra Ruminat, — and so forth. Ah, good old Mantuan ! I may speak of thee as the traveller doth of Venice :

Venetia, Venetia,
Chi non ti vede non ti pretia.

IV, 2, 95.

... and why, indeed, Naso, but for smelling out the odoriferous flowers of fancy, the jerks of invention? *Imitari* is nothing....... But, *damosella* virgin, was this directed to you?

IV, 2, 127.

I will, on my privilege I have with the parents of the foresaid child or pupil undertake your *ben venuto*.

IV, 2, 162.

Daarmede houden zich noch Holofernes noch Nathaniel tevreden : hunne taal lijdt bovendien aan Gongorisme en — in mindere mate — aan Italianisme. Zoo zijn de volgende volzinnen duidelijk Gongoristisch.

Perge, good Master Holofernes, *perge;* so it shall please you to abrogate scurrility. IV, 2, 55.

I will overglance the superscript : To the snow-white hand of the most beauteous Lady Rosaline. I will look again on the intellect of the letter, for the nomination of the party writing to the person written unto.... IV, 2, 135.

Zie ook de bovenvermelde plaatsen IV, 2, 82 ; IV, 2, 95 ; en IV, 2, 127.

Ondertusschen wordt het misbruik van *sweet* steeds voortgezet ; maar in het zelfde onderhoud stippen wij de volgende Euphuistisch gekleurde plaatsen aan :

These are begot in the ventricle of memory, nourished in the womb of pia mater and delivered upon the mellowing of occasion.

IV, 2, 70.

Mehercle, if their sons be ingenious, they shall want no instruction, if their daughters be capable, I will put it to them.

IV, 2, 80.

Het eerste dier twee voorbeelden, Euphuistisch van zinbouw, is Gongoristisch van woordenkeus.

Een dergelijken mengelmoes van stijlen vinden wij in een ander gesprek door de zelfden, deels met elkander, deels met Armado gevoerd.

Nath. — I did converse this *quondam* day with a companion of the king's, who is intituled, nominated or called, Don Adriano de Armado. V, 1, 6.

Hol. — He draweth out the thread of his verbosity finer than the staple of his argument. I abhor such fanatical phantasimes, such insociable and point-devise companions; such rackers of orthography, as to speak dout, fine, when he should say doubt; det, when he should pronounce debt, — d, e, b, t, not d, e, t. : he clepeth a calf, cauf; half, hauf; neighbour *vocatur* nebour; neigh abbreviated ne. This is abhominable, — which he would call abbominable : it insinuateth me of insanie; *anne intelligis, domine?* to make frantic, lunatic. V, 1, 18.

Hol. — *Bon, bon, fort bon!* ...

Nath. — *Videsne quis venit?*

Hol. — *Video, et gaudeo.*

V, 1, 31.

Now by the salt wave of the Mediterraneum, a sweet touch, a quick venue of wit.... V, 1, 61.

Arts-man, preambulate, we will be singuled from the barbarous.

V, 1, 85.

Hol. — I do, *sans* question.

Arm. — Sir, it is the king's most *sweet* pleasure and affection to congratulate the princess at her pavilion in *the posteriors of this day, which the rude multitude call the afternoon.*

V. 1, 91.

The very all of all is, — but *sweet* heart, I do implore secrecy, — that the king would have me present the princess, *sweet* chuck, with some delightful ostentation, or show, or pageant, or antique, or firework. Now, understanding that the curate and your *sweet* self are good at such eruptions and sudden breaking out of mirth, as it were, I have acquainted you withal, to the end to crave your assistance. V, 1, 116.

Hol. — *Via*, goodman Dull! thou hast spoken no word all this while.

Dull. — Nor understood none neither, sir.

Hol. — *Allons!* we will employ thee.

V, 1, 156.

Hier ook kunnen wij Lyly's invloed bespeuren :

Nath. — Your reasons at dinner have been sharp and sententious, pleasant without scurrility, witty without affectation, audacious without impudence, learned without opinion and strange without heresy. V. 1, 2.

Hol. — ..... his humour is lofty, his discourse peremptory, his tongue filed, his eye ambitious, his gait majestical and his general behaviour vain, ridiculous and thrasonical. He is too picked, too spruce, too affected, too odd, as it were, too peregrinate, as I may call it. V, 1, 10.

De overgeaffecteerde Holofernes maakt zich buitendien nog schuldig aan alliteratie, zooals hij zelf bekent :

I will something affect the letter, for it argues facility.
The preyful princess pierced and prick'd a pretty pleasing, pricket,
Some say a sore; but not a sore, till now made sore with shooting.
The dogs did yell : put L to sore, then sorel jumps from thicket;
Or pricket sore, or else sorel; the people fall a-hooting.
If sore be sore, then L to sore makes fifty sores one sorel.
Of one sore I an hundred make by adding but one more L.
IV, 2, 56.

Op het einde van het stuk (V, 2) vertoont zich nogmaals Armado in al den glans van zijn Gongoristischen bombast :

Arm. [*tot den koning*]. Anointed, I implore so much expense of thy royal breath as will utter a brace of words.
V, 2, 523.

That is all one, my fair, *sweet* honey monarch; for I protest the schoolmaster is exceeding fantastical : too too vain, too too vain : but we will put it, as they say, to *fortuna de la guerra*. I wish you the peace of mind, most royal couplement.
V, 2, 530.

The *sweet* war-man [= Hector] is dead and rotten : *sweet* chucks, *b*eat not the *b*ones of the *b*uried, when he *b*reathed, he was a man. But I will forward with my device. *Sweet* royalty, bestow on me the sense of hearing. V, 2, 666.

Dost thou *infamonize* me among potentates? thou shalt die.
V, 2, 684.

Dumaine. — You may not deny it : Pompey hath made the challenge.
Arm. — *Sweet* bloods, I both may and will.
V, 2, 712.

Arm. — *Sweet* majesty, vouchsafe me —
Princess. — Was not that Hector?
Dumaine. — The worthy knight of Troy?
Arm. — I will kiss thy royal finger and take leave. I am a votary : I have vowed to Jaquenetta to hold the plough for her *sweet* love three years. But, most esteemed greatness, will you.....
V, 2, 888.

De lezer merke eens te meer het misbruik van het Italianistische *sweet* op ; alsook de alliteratie in één der voorbeelden en het Spaansch citaat in een ander.

De koning, zijn hovelingen en zijn gasten, waarvóór Armado aldus voor het laatst optreedt en hun tot spot strekt, spreken zelf een taal die alles behalve natuurlijk is. Zij zijn het die Shakespeare gekozen heeft om het Italianisme te vertegenwoordigen. Door een toevallige, of door Shakespeare gewilde, ironie, spotten zij met Armado's affectatie terwijl zij zelf zich in een dergelijk geval bevinden. Zoo wordt Armado als volgt door den koning gekenschetst :

......Our court, you know, is haunted
With a refined traveller of Spain;
A man in all the world's new fashion planted,
That hath a mint of phrases in his brain;
One whom the music of his own vain tongue
Doth ravish like enchanting harmony;
A man of complements, whom right and wrong
Have chose as umpire of their mutiny :
This child of fancy that Armado hight
For interim to our studies shall relate
In high-born words the worth of many a knight
From tawny Spain lost in the world's debate.
How you delight, my lords, I know not, I;
But, I protest, I love to hear him lie
And I will use him for my minstrelsy.
I, 1, 163.

Deze woorden klinken zonderling in den mond van een vorst die, even als heel zijn hof, aan een andere affectatie, het Italianisme, lijdt. Ziehier een brok uit een gesprek tusschen twee zijner gasten, de prinses van Frankrijk en den edelman Boyet :

Boyet. — If my observation, which very seldom lies,
By the heart's still rhetoric disclosed with eyes,
Deceive me not now, Navarre is infected
Princess. — With what?
Boyet. — With that which we lovers entitle affected.
Princess. — Your reason?
Boyet. — Why, all his behaviours did make their retire
To the court of his eye, peeping thorough desire.
II, 1, 228.

Een bijzondere melding verdient de overdreven personificatie van « all his desires » die op Sidney's invloed wijst.

De zelfde Boyet noemt wat later eene dame « my continent of beauty » (IV, 1, 111). Biron, een der hovelingen, zegt tot den boer Costard :

And Rosaline they call her : ask for her;
And to her white hand see thou do commend
This seal'd-up counsel [= een brief] There's thy guerdon: go.
III, 1, 168.

Waarop Costard, die zooeven van Armado het ongewone woord *remuneration* heeft gehoord, en die nu een niet minder gezochte uitdrukking verneemt, antwoordt :

Gardon, O sweet gardon! better dan remuneration, a'leven pence farthing better : most sweet gardon! I will do it, sir, in print. Gardon! Remuneration!
III, 1, 171.

Biron zendt wat verder eene liefdesverklaring onder den vorm van een Italianistisch sonnet (IV, 2, 109). Het adres van dit briefje luidt : « To the snow-white hand of the most beauteous Lady Rosaline ». Dergelijke sonnetten worden, met het zelfde doel, door den koning (IV, 3, 26), Longaville (IV, 3, 60) en door Dumaine (IV, 3, 101) geschreven. In (IV, 3) hebben wij bovendien tusschen deze edellieden een lang schertsend onderhoud vol geestigheden, woordspelingen en affectatie :

Biron. — *Sweet* lords, *sweet* lovers, O let us embrace!
. . . .
. . . . Who sees the heavenly Rosaline
That, like a rude and savage man of Inde,

At the first opening of the gorgeous east,
Bows not his vassal head and strucken blind
Kisses the base ground with obedient breast?
What peremptory eagle-sighted eye
Dares look upon the heaven of her brow,
That is not blinded by her majesty?
IV, 3, 214.

Wij hoeven er nauwelijks op te wijzen, dat wij hier niet alleen met Italianisme, maar ook met Gongorisme te doen hebben.

In de volgende verzen ontmoeten wij een antimetabole :

Let us once lose our oaths to find ourselves,
Or else we lose ourselves to keep our oaths.
IV, 3, 361.

In het zelfde onderhoud komt nog o. a. vóór :

. . . . . in the afternoon
We will with some strange pastime solace them,
Such as the shortness of the time can shape ;
IV, 3, 376.

Allons! allons! Sow'd cockle reap'd no corn ;
IV, 3, 383.

Uit de taal des konings en zijner hovelingen, zoowel als uit die van de prinses en haar gevolg, schrijven wij nog de volgende uittreksels neer ; de lezer zal hier wederom de mengeling van Italianisme en Gongorisme kunnen waarnemen.

Biron. — Our duty is so rich, so infinite,
That we may do it still without accompt ;
Vouchsafe to show the sunshine of your face
That we, like savages, may worship it.
Ros. — My face is but a moon, and clouded too.
King. — Blessed are clouds, to do as such clouds do!
Vouchsafe, bright moon, and these thy stars, to shine,
Those clouds removed, upon our *watery eyne.*
V, 2, 199.

White-handed mistress, one *sweet* word with thee.
V, 2, 230.

Princess. — I thank you, gracious lords
For all your fair endeavours ; and entreat,
Out of a new-sad soul, that you vouchsafe
In your rich wisdom to excuse or hide
The liberal opposition of our spirits,
If over-boldly we have borne ourselves
In the converse of breath : your gentleness
Was guilty of it. Farewell, worthy lord !
V, 2, 739.

King. — The extreme parts of time extremely forms
All causes to the purpose of his speed,
And often at his very loose decides
That which long process could not arbitrate
And though the morning brow of progeny
Forbid the smiling courtesy of love
The holy suit which fain it would convince,
Yet, since love's argument was first on foot,
Let not the *cloud of sorrow* justle it
From what it purposed.
V, 2, 750.

Karakteristiek is de passage waar Biron eindelijk zijn gebrek inziet ; zoo sterk is hem de affectatie ingeworteld, dat hij, onder het afzweren daarvan, er zich schuldig aan maakt :

Biron. — My love to thee is sound, *sans* crack or flaw.
Rosaline — *Sans sans*, I pray you.
Biron. — Yet I have a trick
Of the old rage : bear with me, I am sick ;
I'll leave it by degrees.
V, 2, 415.

Het hier gelaakte woord *sans*, aan het Fransch ontleend, zullen wij nog meermalen ontmoeten.

Shakespeare laat den koning en zijn hovelingen steeds in verzen spreken ; anders zouden wij wellicht vaststellen dat ook zij, trots hun geliefkoosd Italianisme, onder Lyly's invloed staan. Een enkele maal spreekt één der Italianisten proza ; en die eenige woorden zijn Euphuistisch gekleurd !

[*King.* — Fair princess, welcome to the court of Navarre].
Princess. — « Fair » I give you back again ; and welcome, I have not yet : the roof of this court is too high to be yours ; and welcome to the wide fields too base to be mine.
II, 1, 91.

Kortom, wij aarzelen niet in den zooeven beschreven toestand van zaken de vermenging van stijlen te erkennen die wij reeds als waarschijnlijk aanzagen ; en *Love's Labour's Lost* is op te vatten als een hekeling van den geheelen conversatiestijl, de Euphuistische kleur daarvan inbegrepen. Wel wordt deze mengelmoes eenigermate door Shakespeare in zijn elementen ontleed en elk afzonderlijk gegispt ; maar noch Armado, noch Holofernes en Nathaniel, noch de koning en zijn hof spreken geheel zuiver Gongorisme, Soraïsme of Italianisme ; allen, behalve de Italianisten die in verzen spreken, doorspekken hunne taal met Euphuistische volzinnen, en geen is van de affectatie der anderen geheel vrij.

Wij kunnen niet nalaten hier op te merken, dat het Euphuisme in ons stuk geen *afzonderlijken* vertegenwoordiger heeft. Moet dit beduiden dat Lyly's stijl, ofschoon nog niet verdwenen, toch een tijdperk van verval was ingetreden, toen *Love's Labour's Lost* geschreven werd ? Dit is mogelijk : er waren sinds het verschijnen van *Euphues* meer dan tien jaren verloopen — indien wij onderstellen dat ons stuk in 1591 ontstaan is. Mogelijk, maar niet zeker : immers, *King Henry IV*[1] waarin *bepaald* het Euphuisme wordt aangevallen, zou omstreeks 1597 geschreven zijn. Of moeten wij gissen dat *Love's Labour Lost* NA *King Henry IV*[1] geschreven werd ? De ontoereikendheid der over beide stukken bestaande chronologische gegevens geeft ons volkomen het recht deze gissing uit te spreken; om dezelfde reden, echter, moet zij eene gissing blijven. Maar nog een andere uitlegging is mogelijk : misschien bewijst *Love's Labour's Lost* dat het Euphuisme nooit *de eerste*, maar wel een *tweede* plaats in de hoftaal heeft bekleed : dan moet men aannemen dat het gewicht door *King Henry IV*[1] aan dien stijl toegekend, aan een andere oorzaak te danken is. Welke ? Wellicht wordt ons de oplossing door onze verdere beschouwing geleverd.

Opmerkelijk is het, dat de onwetende boer Costard, die zich gewoonlijk tot zijn clown-woordspelingen bepaalt, (zie b. v. I, 1, 207) soms ook wel een verfijnden toon tracht aan

te slaan ; het gevolg is, dat hij de hem gansch ongewone uitdrukkingen op de koddigste wijze verdraait en in gansch verkeerden zin toepast :

« I suffer for the truth, sir; for true it is, I was taken with Jaquenetta, and Jaquenetta is a true girl; and therefore welcome the sour cup of prosperity ! Affliction may one day smile again ; and till then, sit thee down, sorrow. I, 1, 313.

It is not for prisoners to be too silent in their words ; and therefore I will say nothing : I thank God I have as little patience as another man ; and therefore I can be quiet.

I, 2, 168.

Kostelijk is vooral zijn pochen wanneer hij met hovelingen een woordschermutseling heeft gehad : hij levert een echte parodie van hunne affectatie.

By my soul, a swain! a most simple clown !
Lord, Lord, how the ladies and I have put him down !
O' my troth, most sweet jests ! most incony vulgar wit !
When it comes so smoothly off, so obscenely, as it were, so fit.
Armado o' th'one side, — O, a most dainty man !
To see him walk before a lady and to bear her fan !
To see him kiss his hand! and how most sweetly a'wille swear!
And his page o' t'other side, that handful of wit !
Ah, heavens, it is a most pathetical nit !

IV, 1, 142.

Men ziet het, iedereen affecteert in *Love's Labour's Lost* : Armado op Gongoristische, Nathaniel en Holofernes op Soraïstische, de koning en zijn trawanten op Italianistische, Costard op.... zijne wijze, en, in zekeren zin, allen op aller en op Euphuistische wijze.

Het is, zooals Dr Landmann zegt, de Engelsche « Comédie des Précieuses ridicules. »

Romeo and Juliet (1591).

Dit drama vangt aan met een clown-tooneel waarin de twee knechten Sampson en Gregory woordspelingen naar elkander heen- en weerkaatsen. Het tooneel wordt echter van ernstigeren aard als het gevecht tusschen de Capulets en de Montague's plaats grijpt. De prins, die in het midden van

het rumoer verschijnt, tracht de vijanden tot bedaren te brengen en roept hun o. a. toe :

..... What, ho ! you men, you beasts,
That quench the fire of your pernicious rage
With *purple fountains issuing from your veins*,
On pain of torture, from those bloody hands
Throw your mistemper'd weapons to the ground.

I, 1, 90.

Die Gongoristische omschrijving is hier volkomen misplaatst [1]), daar er van geene gewone conversatie sprake kan zijn : daarvoor is het oogenblik te dramatisch.

Wanneer, integendeel, alles eenigszins tot bedaren is gekomen, en Benvolio aan den ouden Montague vertelt wat er gebeurd is, dan geschiedt dit op den beleefden toon van een gesprek onder hovelingen. Ook is een taal als de volgende hier beter op hare plaats :

..... in the instant came
The fiery Tybalt, with his sword prepared,
Which, as he breathed defiance to my ears,
He swung about his head and cut the winds,
Who nothing hurt withal hiss'd him in scorn.

I, 1, 115.

Madam, an hour before the worshipp'd sun
Peer'd forth the golden windows af the east,
A troubled mind drave me to walk abroad.

I, 1, 125.

Many a morning hath he there been seen,
With tears augmenting the fresh morning's dew,
Adding to clouds more clouds with his deep sighs ;
But all so soon as the all-cheering sun
Should in the furthest east begin to draw
The shady curtains from Aurora's bed,
Away from light steals home my heavy son.

I, 1, 137.

De lezer zal opmerken dat het eerste uittreksel Sidney's personificatie vertoont, het tweede het Gongorisme en het derde het Italianisme !

---

[1]) Over het al of niet *misplaatst* zijn van affectatie, zie Hoofdstuk IV, § 2, n[r] 1.

Het daarop volgend onderhoud tusschen Romeo en Benvolio is sterk Italianistisch :

Why, then, O brawling love ! O loving hate !
O any thing, of nothing first create !
O heavy lightness ! serious vanity !
Mis-shapen chaos of well-seeming forms !
Feather of lead, bright smoke, cold fire, sick health !
Still-waking sleep, that is not what it is !
This love feel I, that feel no love in this.
I, 1, 182.

.....this love that thou hast shown
Doth add more grief to too much of mine own.
Love is a smoke raised with the fume of sighs ;
Being purged, a fire sparkling in lovers'eyes ;
Being vex'd, a sea nourish'd with lovers'tears :
What is it else ? a madness most discreet,
A choking gall and a preserving sweet.
I, 1, 194.

Well, in that hit you miss : she'll not be hit
With Cupid's arrow ; she hath Dian's wit ;
And, in strong proof of chastity well arm'd,
From love's weak childish bow she lives unharm'd.
She will not stay the siege of loving terms,
Nor bide the encounter of assailing eyes
Nor ope her lap to saint-seducing gold :
O she is rich in beauty, only poor
That when she dies with beauty dies her store.
I, 1, 214.

Benv. — Then she hath sworn that she will still live chaste ?
Romeo. — She hath, and in that sparing makes huge waste,
For beauty starved with her severity
Cuts beauty off from all posterity.
She is too fair, too wise, wisely too fair,
To merit bliss by making me despair :
She hath forsworn to love, and in that vow
Do I live dead that live to tell it now.
I, 1, 223.

Wanneer de oude Capulet in (I, 2) het feest aankondigt dat te zijnent plaats moet grijpen, dan zegt hij tot één der uitgenoodigden met echt Gongoristische overdrijving :

At my poor house look to behold this night
Earth-treading stars that make dark heaven light.
I, 2, 24.

In het zelfde tooneel vervalt Romeo in een soortgelijk hyperbolisme als hij aan Benvolio zegt :

When the devout religion of mine eye
Maintains such falsehood, then turn tears to fires ;
And these, who often drown'd could never die,
Transparent heretics, be burnt for liars !
One fairer than my love ! the all-seeing sun
Ne'er saw her match since first the world begun.
I, 2, 93.

Ziehier hoe lady Capulet, tot hare dochter sprekende, den edelman beschrijft dien zij haar tot echtgenoot heeft gekozen.

This night you shall behold him at our feast ;
Read o'er the volume of young Paris' face
And find delight writ there with beauty's pen ;
Examine every married lineament
And see how one another lends content,
And what obscured in this fair volume lies
Find written in the margent of his eyes.
This precious book of love, this unbound lover,
To beautify him, only lacks a cover :
The fish lives in the sea, and 't is much pride
For fair without the fair within to hide :
That book in many 's eyes doth share the glory,
That in gold clasps locks in the golden story ;
So shall you share all that he doth possess,
By having him, making yourself no less.
I, 3, 80.

Deze verzen zijn voorzeker geaffecteerd ; maar wij weten ze niet te huis te brengen, omdat zij zoowel Gongoristisch als Italianistisch kunnen zijn.

I. 4. — Op Mercutio's uitnoodiging :

Nay gentle Romeo, we must have you dance,

antwoordt deze met de volgende woordspeling :

Not I, believe me : you have dancing shoes
With nimble *soles* : I have a *soul* of lead
So stakes me to the ground I cannot move.
I, 4, 13.

Op het feest gekomen, bemerkt Romeo Julia en vraagt *aan een knecht :*

What lady is that, which doth enrich the hand
Of yonder knight ?

En als de man geantwoord heeft : « I know not, sir » gaat Romeo in den zelfden, gansch misplaatsten, Gongoristischen stijl voort :

O she doth teach the torches to burn bright !
It seems she hangs upon the cheek of night
Like a rich jewel in an Ethiope 's ear ;
Beauty too rich for use, for earth too dear !
So shows a snowy dove trooping with crows,
As yonder lady o'er her fellows shows.
The measure done, I'll watch her place of stand,
And, touching hers, make blessed my rude hand.
I, 5, 44.

De bekende liefdescene in (II, 2) vertoont een mengsel van verschillende stijlen. Sidney's personificatie herkent men in de volgende, overigens Gongoristische verzen :

But soft ! what light through yonder window breaks ?
It is the east, and Juliet is the sun.
Arise, fair sun, and kill the envious moon,
Who is already sick and pale with grief,
That thou her maid art far more fair than she :
Be not her maid, since she is envious ;
Her vestal livery is but sick and green
And none but fools do wear it....
II, 2, 2.

Gongorisme en Italianisme zijn te bespeuren in :

She speaks, yet she says nothing : what of that ?
Her eye discourses; I will answer it.
I am too bold, 't is not to me she speaks :
Two of the fairest stars in all the heaven,
Having some business, do entreat her eyes
To twinkle in their spheres till they return.
What if her eyes were there, they in her head ?
The brightness of her cheek would shame those stars,
As daylight doth a lamp; her eyes in heaven
Would through the airy region stream so bright
That birds would sing and think it were not night.
II, 2, 12,

My ears have not yet drunk a hundred words
Of that tongue's utterance, yet I know the sound.
II, 2, 58.

Hist! Romeo, hist! O for a falconer's voice,
To lure this tassel-gentle back again!
Bondage is hoarse, and may not speak aloud;
Else would I tear the cave where Echo lies,
And make her airy tongue more hoarse than mine,
With repetition of my Romeo's name.
II, 2, 159.

In (II, 4) ontmoeten wij een schertsend gesprek waarin menige woordspeling vóórkomt ; de stijl, die overigens tamelijk vrij van affectatie is, vertoont meer dan eens de alliteratie :

Alas, poor Romeo ! He is already dead; stabbed *w*ith a *w*hite *w*ench's black eye; shot thorough the ear with a love-song; the very pin of his heart cleft with the *b*lind *b*ow-*b*oy's *b*utt-shaft.

. . . .

O, he is the courageous captain of complements.
II, 4, 13.

Now is he for the numbers that Petrarch flowed in : Laura to his lady was but a kitchen-wench; marry, she had a better love to berhyme her; *D*ido a *d*owdy; Cleopatra a gipsy; *H*elen and *H*ero *h*ildings and *h*arlots; Thisbe a grey eye or so, but not to the purpose. Signior Romeo, bon jour! there's a French salutation to your French slop. II, 4,40

O *s*ingle-*s*oled jest, *s*olely *s*ingular for the *s*ingleness!
II, 4, 70.

De pathetische scene waarin Julia de verbanning van Romeo verneemt is vol misplaatste affectatie ; zelfs woordspelingen komen in hare klachten vóór :

What devil art thou, that dost torment me thus?
This torture should be roar'd in dismall hell.
Hath Romeo slain himself? say thou but « I »
And that bare vowel « I » shall poison more
Than the death-darting eye of cockatrice.
III, 2, 43.

O, break, my heart! poor bankrupt, break at once!
To prison, eyes, ne'er look on liberty!
Vile earth, to earth resign ; end motion here ;
And thou and Romeo press one heavy bier!
III, 2, 57,

O serpent heart, hid with a flowering face!
Did ever dragon keep so fair a cave?
Beautiful tyrant! fiend angelical! . . . .
III, 2, 73.

Blister'd be thy tongue
For such a wish! he was not borne to shame :
Upon his brow shame is ashamed to sit;
For 't is a throne where honour may be crown'd
Sole monarch of the universal earth.
III, 2, 90.

Back, foolish tears, back to your native spring;
Your tributary drops belong to woe,
Which you, mistaking, offer up to joy.
III, 2, 102.

Or, if *sour woe* delights in fellowship
And needly will be rank'd with other griefs,
Why......
III, 2, 116.

...... poor ropes, you are beguiled,
Both you and I; for Romeo is exiled :
He made you for a highway to my bed;
But I, a maid, die maiden-widowed.
Come, cords, come, nurse; I'll to my wedding-bed ;...
III, 2, 132.

De lezer zal wellicht in het laatste uittreksel Sidney's personificatie bespeuren ; Julia spreekt tot de « poor ropes » alsof ze werkelijk ongelukkig waren. De andere uittreksels zijn Italianistisch.

III, 3. — Ook dit hoogst dramatistisch tooneel wordt door misplaatst Italianisme ontsierd :

Friar Laurence.—Romeo, come forth ; come forth, thou fearful man :
Affliction is enamour'd of thy parts,
And thou art wedded to calamity.
Romeo. — Father, what news? what is the prince's doom?
What sorrow craves acquaintance at my hand,
That I yet know not?
III, 3, 1.

There is no world without Verona walls,
But purgatory, torture, hell itself.
Hence-banished is banish'd from the world,
And world's exile is death : then banished,
Is death mis-term'd : calling death banishment,
Thou cutt'st my head off with a golden axe,
And smilest upon the stroke that murders me.
III, 3, 17.

They [vliegen] may seize
On the white wonder of dear Juliet's hand
And steal immortal blessing from her lips.
Who, even in pure and vestal modesty,
Still blush, as thinking their own kisses sin;
But Romeo may not ....
III, 3, 35.

De overige tooneelen van het drama zijn alle van pathetischen aard ; en meer dan eens ontmoet men geaffecteerde passages, die meestal Italianistisch, soms Gongoristisch, maar altijd misplaatst zijn :

Dry sorrow drinks our blood.
III, 5, 59.

How now! a conduit, girl? what, still in tears?
Evermore showering? In one little body
Thou counterfeit'st a bark, a sea, a wind ;
For still thy eyes, which I may call the sea,

Do ebb and flow with tears ; the bark thy body is,
Sailing in this salt flood ; and they with them,
Without a sudden calm, will overset
Thy tempest-tossed body.
III, 5, 130.

Now, sir, her father counts it dangerous
That she doth give her sorrow so much sway,
And in his wisdom hastes our marriage,
To stop the *inundation of her tears.*
IV, 1, 9.

I'll bury thee in a triumphant grave ;
A grave? O, no ! a lantern, slaughter'd youth,
For here lies Juliet, and her beauty makes
This vault a feasting presence full of light.
V, 3, 83.

Death, that hath suck'd the honey of thy breath,
Hath had no power yet upon thy beauty :
Thou art not conquer'd ; beauty's ensign yet
Is crimson in thy lips and in thy cheeks,
And death's pale flag is not advanced there.
V, 3, 92.

Eyes, look your last !
Arms, take your last embrace ! and lips, O you
The doors of breath, seal with a righteous kiss
A dateless bargain to engrossing death !
Come, bitter conduct, come, unsavoury guide !
Thou desperate pilot, now at once run on
The dashing rocks thy sea-sick weary bark !
V, 3, 112.

And then will I be general of your woes,
And lead you even to death.
V, 3, 219.

Zooals men merkt is in *Romeo and Juliet* vooral, ofschoon niet alleen, het Italianisme vertegenwoordigd ; en meestal moet men het gebruik van dien stijl afkeuren, tenzij men aanneme dat Shakespeare daardoor aan zijn drama, dat in Italië speelt, een zekere lokale kleur heeft willen geven. Deze gissing is in staat om den slechten indruk door menige misplaatste affectatie teweeggebracht, te verzachten.

King Henry VI, first Part (vóór 1592).

Dit drama is over 't algemeen van affectatie vrij.

Hier en daar slechts komt de alliteratie weer eens te voorschijn :

His *b*randish'd sword did *b*lind men with his *b*eams :
His arms spread *w*ider than a dragon's *w*ings ;
His sparkling eyes, *r*eplete with w*r*athful fire,
More *d*azzled and *d*rove back his ennemies
Than mid-day sun *f*ierce bent against their faces.
I, 1, 10.

He *m*ay *m*ean *m*ore than we poor *m*en do know :
These women are shrewd *t*empters with their *t*ongues.
I, 2, 122.

*P*ucelle or *p*uzzel, *d*olphin or *d*ogfish,
Your *h*earts I'll stamp out with my *h*orse 's *h*eels,
. . . .
And *th*en we'll try what these *d*astard Frenchmen *d*are.
I, 4, 107.

Here is a *s*illy *s*tately *s*tyle indeed !
IV, 7, 72.

In een der volgende, gedeeltelijk allitereerende verzen, komt een Italianistische gemeenplaats vóór :

Strike those that *h*urt, and *h*urt not those that help.
One *d*rop of *b*lood *d*rawn from thy country 's *b*osom
Should grieve thee more than streams of foreign gore:
Return thee therefore with a *flood of tears*,
And *w*ash a*w*ay thy country 's *s*tained *s*pots.
III, 3, 53.

Eindelijk biedt het volgend uittreksel een voorbeeld van Gongoristische omschrijving van gewone woorden :

...... see them guarded
And safely brought to Dover; where inshipp'd
Commit them to the fortune of the sea.
V, 1, 48.

Wat het Euphuisme betreft, zijne afwezigheid in het stuk wordt door de afwezigheid van alle proza uitgelegd.

Venus and Adonis (± 1593).

Dit poëma van Shakespeare verraadt den invloed van verscheidene stijlen, maar hoofdzakelijk van het Italianisme; dit laatste heeft hier inderdaad verreweg de overhand op Gongorisme en Arcadianisme. Euphuistische zinbouw, zooals de lezer raadt, is geheel afwezig.

De alliteratie wordt zeer dikwijls aangetroffen:

To mingle beauty with infirmities,
And *p*ure *p*erfection with im*p*ure defeature,
Making it subject to the tyranny
Of *m*ad *m*ischances and *m*uch *m*isery.

vers 735.

Call it not love, for love to heaven is fled,
Since sweating Lust on earth usurp'd his name;
Under whose *s*imple *s*emblance he hath fed
Upon fresh *b*eauty, *b*lotting it with *b*lame;
Which the hot tyrant *s*tains and *s*oon bereaves,
As caterpillars do the tender leaves.

v. 793.

She *h*earkens for *h*is *h*ounds and for *h*is *h*orn.

v. 868.

..... like one that spies an adder
Wreathed up in *f*atal *f*olds just in his way,
The fear whereof doth make him *sh*ake and *sh*udder.

v. 878.

*G*rim *g*rinning *g*host......

v. 933.

*S*orrow that friendly *s*ighs *s*ought *s*till to dry.

v. 964.

Whereat her *t*ears began to *t*urn their *t*ide,
Being *p*rison'd in her eye like *p*earls in glass;
Yet sometimes falls an orient drop beside,
Which her cheek melts, as scorning it should pass,
To wash the *f*oul *f*ace of the sluttish ground,
Who is but *d*runken, when she seemeth *d*rown'd.

v. 979.

Now she un*w*eaves the *w*eb that she hath wrought.

v. 991.

It shall be *f*ickle, *f*alse and *f*ull of *f*raud,
*B*ud and *b*e *b*lasted in a *b*reathing while.

v. 1141.

*S*weet issue of a more *s*weet-*s*melling *s*ire.

v. 1178.

Maar ook de andere eigenaardigheden van het Italianisme zijn rijkelijk vertegenwoordigd:

He burns with bashful shame: she with her tears
Doth quench the maiden burning of his cheeks;
Then with her *windy sighs* and golden hairs
To fan and blow them dry again she seeks:
He saith she is immodest, blames her 'miss;
What follows more she murders with a kiss.

v. 49.

Panting he lies and breatheth in her face;
She feedeth on the steam as on a prey,
And calls it heavenly moisture, air of grace;
Wishing her cheeks were gardens full of flowers,
So they were dew'd with such distilling showers.

v. 62.

And being steel'd, *soft sighs* can never grave it:
Then love's *deep groans* I never shall regard.

v. 376.

..... Thy palfrey, as he should,
Welcomes the warm approach of sweet desire:
Affection is a coal that must be cool'd;
Else, suffer'd, it will set the heart on fire:
The sea hath bounds, but *Deep Desire* hath none.

v. 385.

Melodious discord, heavenly tune harsh-sounding,
Ear's deep-sweet music, and heart's deep sore wounding.

v. 431.

And now she beats her heart, whereat it groans,
That all the neighbour caves, as seeming troubled,
Make verbal repetition of her moans;
Passion on passion deeply is redoubled:

« Ay me! » she cries, and twenty times « woe, woe! »
And twenty echos twenty times cry so.
. . . .
She marking them begins a wailing note
And sings extemporally a *woeful* ditty.
v. 829.

She vail'd her eyelids, who, like sluices stopt
The *crystal tide* that from her two cheeks fair
In the sweet channel of her bosom dropt;
But through the *flood-gates* breakes the *silver rain*,
And with his strong course opens them again.
v. 956.

So, at his bloody view, her eyes are fled
Into the *deep dark cabins of her head.*
v. 1037.

My sighs are blown away, my *salt tears* gone,
Mine eyes are turn'd to fire, my heart to lead :
Heavy heart's lead, melt at mine eyes' red fire!
So shall I *d*ie by *Drops of hot Desire.*
v. 1071.

Soms, maar betrekkelijk zelden komt het Gongorisme om den hoek gluren ; hetgeen het gebruik van de alliteratie niet belet :

Why hast thou cast into eternal sleeping
Those eyes that taught all other eyes to see?
Now nature cares not for thy mortal vigour,
Since her best work is *r*uin'd with thy *r*igour.
v. 951.

For he being dead, with him is beauty slain,
And, *b*eauty dead, *b*lack *ch*aos comes again,
*F*ie, *f*ie, *f*ond love, thou art so *f*ull of *f*ear
As one with treasure laden.....
v. 1019.

To see his face the lion walk'd along
Behind some hedge, because he would not fear him;
To recreate himself when he hath sung,
The tiger would be tame and gently hear him ;
If he had spoke, the wolf would leave his prey
And never fright the silly lamb that day.
v. 1093.

But this foul, grim, and urchin-snouted boar,
Whose downward eye still looketh for a grave,
Ne'er saw the beauteous livery that he wore ;
Witness the entertainment that he gave :
If he did see his face, why then I know
He thought to kiss him, and hath kill'd him so.
v. 1105.

Ziehier een voorbeeld van overdreven en lang aangehouden verpersoonlijking :

O what a war of looks was then between them!
Her eyes petitioners to his eyes suing ;
His eyes saw her eyes as they had not seen them ;
Her eyes woo'd still, his eyes disdain'd the wooing :
And all this dumb play had his acts made plain
With tears, which, chorus-like, her eyes did rain.
v. 355.

King Richard III (1593).

De stijl van dit drama is meestal kernachtig en natuurlijk ; men ontmoet er slechts weinig affectatie in. Deze, wanneer zij vóórkomt, is nu eens Italianistisch :

Those eyes of thine from mine have drawn *salt tears.*
I, 2, 154.

Gloucester — ..... but I was born so high,
Our aery buldeth in the cedar's top,
And dallies with the wind and scorns the sun.
Queen Margaret.—And turns the *sun* to shade; alas! alas!
Witness my *son*, now in the shade of death ;
Whose bright out-shining beams thy *cloudy wrath*
Hath in eternal darkness folded up.
I, 3, 263.

Duchess. — Why should calamity be full of words?
Queen Elizabeth— Windy attorneys to their client woes,
Airy succeeders of intestate joys,
Poor breathing orators of miseries !
Let them have scope :
IV, 4, 126.

To thee I do commend my watchful soul,
Ere I let fall the *windows of mine eyes.*
V, 3, 115.

Dan weer treft men eenige Gongoristische, ofwel half Gongoristische, half Italianistische verzen aan :

O, gentlemen, see, see! dead Henry's wounds
Open their congeal'd mouths and bleed afresh !
I, 2, 55.

Give me no help in lamentation ;
I am not barren to bring forth complaints :
All springs reduce their currents to mine eyes,
That I, being govern'd by the watery moon,
May send forth plenteous tears te drown the world !
II, 2, 66.

Wij hebben ook een Dubartas-achtige epithete ontmoet :

Tear-falling pity dwells not in this eye.
IV, 2, 66.

En eindelijk wenschen wij de volgende verzen mede te deelen, die wij denken aan Lyly's invloed te moeten toeschrijven.

Our stern alarums changed to *m*erry *m*eetings,
Our *d*readful marches to *d*elightful measures.
I, 1, 7.

Alliteratie is, inderdaad, een element van het Italianisme ; maar *gekruiste* alliteratie is speciaal Euphuistisch.

Bovendien biedt dit drama, dat, buiten eenige woorden aan Clarence's moordenaars in den mond gelegd, geheel in verzen is geschreven, nog het reeds hooger aangehaalde, merkwaardig voorbeeld van Euphuisme in poezie :

Ah, ha, my lord, this prince is not an Edward !
He is not lolling on a lewd day-bed
But on his knees at meditation;
Not dallying with a brace of courtezans,
But meditating with two deep divines;
Not sleeping, to engross his idle body,
But praying, to enrich his watchful soul.
III, 7, 71.

Ofschoon er in verzen, over 't algemeen, van geen *bewust* aanwenden van het Euphuisme kan sprake zijn, is het toch belangrijk dat wij hier nogmaals met een karakterizeering te doen hebben : Koning Richard wordt als een voorbeeldig vorst beschreven.

The Rape of Lucrece (± 1594).

In dit gedicht is, even als in *Venus and Adonis* vooral Italianistische invloed te bespeuren.

De alliteratie komt bijzonder veel vóór :

Nor read the *s*ubtle-shining *s*ecrecies....
v. 101.

And now this *l*ustful *l*ord *l*eap'd from his bed.
v. 169.

A dream, a breath, a *f*roth of *f*leeting joy.
Who buys a *m*inute's *m*irth to *w*ail a *w*eek ?
v. 212.

*R*espect and *r*eason, wait on w*r*inkled age!
v. 275.

*F*ull of *f*oul hope and *f*ull of *f*ond mistrust.
v. 284.

Against love's *f*ire *f*ear's *f*rost hath dissolution.
v. 355.

...But *r*obb'd and *r*ansack'd by injurious theft :
In thy *w*eak hive a *w*andering *w*asp hath crept.....
v. 838.

And in thy shady cell, where none may spy him,
*S*its *S*in to seize the souls that wander by him.
v. 881.

To w*r*ong the w*r*onger till he *r*ender *r*ight.
v. 943.

Nor *f*old my *f*ault in *c*leanly-*c*oin'd excuses.
v. 1073.

The little birds that tune their morning's joy
*M*ake her *m*oans *m*ad with their sweet *m*elody.
v. 1107.

Some *d*ark *d*eep *d*esert, seated from the way.
v. 1144.

Her mistress she doth give demure good-morrow,
With *s*oft-*s*low tongue, true *m*ark of *m*odesty,
And *s*orts a *s*ad Look to her Lady's *s*orrow.
v. 1219.

In Ajax' eyes blunt *r*age and *r*igour *r*oll'd.
v. 1398.

Andere elementen van het Italianisme zijn in de volgende voorbeelden te vinden :

But I alone must sit and pine,
Seasoning the earth with *showers of silver brine.*
v. 795.

In vain I spurn at my confirm'd despite :
This helpless *smoke of words* doth me no right.
v. 1026.

By this, lamenting Philomel had ended
The well-tuned warble of her nightly sorrow.
v. 1079.

But *cloudy* Lucrece.....
v. 1084.

So she, *d*eep-*d*renched in a *sea of care.*
v. 1100.

And wiped the B*rinish pearl* from her Bright eyes.
v. 1213.

But durst not ask of her audaciously
Why her two suns were *cloud-eclipsed* so,
Nor *w*hy her fair cheeks over-*w*ash'd *w*ith *w*oe.
v. 1223.

Her eyes, though sod in tears, look'd *r*ed and *r*aw,
Her lively colour Kill'd with *deadly cares.*
v. 1592.

Three times with *s*ighs she gives her *s*orrow fire,
Ere once she can discharge one *w*ord of *w*oe.
v. 1604.

Yet sometime « Tarquin » was pronounced plain,
But through his *t*eeth, as if the name he *t*ore.
This windy tempest, till it blow up rain,
Held back his sorrow's tide, to make it more;
At last it rains, and busy winds give o'er.
v. 1786.

Gongoristische hyperbolen en vergezochte uitdrukkingen en omschrijvingen ontbreken er echter niet :

Thou look'st not like deceit; do not deceive me.
My sighs, like whirlwinds, labour hence to heave thee.
v. 585.

Then let it not be call'd impiety,
If in this blemish'd fort I make some hole
Through which I may convey this troubled soul.
v. 1174.

By this, mild patience bid fair Lucrece speak
To the poor *counterfeit of her complaining* [1]).
v. 1268.

Here folds she up the *tenour of her woe* [2]).
v. 1310.

De Arcadianistische verpersoonlijking komt ook wel vóór :

.... the Roman dame,
Within whose face beauty and virtue strived
Which of them both should underprop her fame :
When virtue *b*ragg'd, *b*eauty would *b*lush for shame;
When *b*eauty *b*oasted *b*lushes, in despite
Virtue would stain that o'er with silver white.
v. 51.

Her lily hand her rosy cheek lies under,
Cozening the pillow af a lawful kiss :
Who, therefore angry, seems to part in sunder,
Swelling on either side to want his bliss;
Between whose hills her head entombed is.
v. 386.

Anon his beating heart, alarum striking,
Gives the hot charge and bids them do their liking.
His drumming heart cheers up his burning eye,
His eye commends the leading to his hand;
His hand, as proud of such a dignity,
Smoking with pride, march'd on to make his stand

---

[1]) = hare dienstmeid die met haar weent!
[2]) Een brief waarin zij hare ramp vertelt.

On her bare breast, the heart of all her land;
Whose ranks of blue veins, as his hand did scale,
Left their round turrets destitute and pale.
v. 433.

His hand, that yet remains upon her breast, —
Rude ram, to batter such an ivory wall! —
May feel her heart   poor citizen!   distress'd,
Wounding itself to death, rise up and fall.
v. 463.

Besides, his soul's fair temple is defaced:
To whose weak ruins muster troops of cares,
To ask the spotted princess how she fares.
She says, her subjects with foul insurrection
Have batter'd down her consecrated wall,
And by their mortal fault brought in subjection
Her immortality, and made her thrall
To living death and pain perpetual.
v. 719.

...Threatening *cloud-kissing* Ilion with annoy;
Which the conceited painter drew so proud,
As heaven, it seem'd, to kiss the turrets bow'd.
v. 1370.

Het eerste vers van het laatste voorbeeld vertoont het epitheton *cloud-kissing* dat Dubartas niet zou verloochend hebben.

Euphuisme kan hier wederom natuurlijk niet verwacht worden.

The Taming of the Shrew (± 1594).

The Taming of the Shrew is bijna geheel vrij van affectatie. Het eenige wat wij hier en daar aan te stippen hebben is het gebruik van vreemde termen :

Zoo worden aan Sly de volgende woorden in den mond gelegd :

Therefore *paucas pallabris;* let the world slide : *sessa.*
Induction, sc. 1, 5.

Daar deze dronken ketellapper hier echter een taal spreekt

die noch met zijn maatschappelijken stand, noch met zijn graad van geleerdheid strookt, radbraakt hij de Spaansche uitdrukking, die eigenlijk *pocas pallabras* (= weinige woorden) luidt. De beteekenis van *sessa* is onzeker ; Delius vermoedt een corruptie van het Fransch *cessez.*

Ook de voorname heeren, in hunne gesprekken onder elkander of met hunne knechten, gebruiken wel eens vreemde woorden of volzinnen, en zelfs Latijnsche citaten :

Mi perdonato, gentle master mine.
I, 1, 25.

If love have touch'd you, nought remains but so,
« *Redime te captum quam queas minimo.* »
I, 1, 166.

Basta; content thee, for I have it full.
I, 1, 203.

Petruchio. — *Signior* Hortensio, come you to part the fray?
« *Con tutto il cuore, ben trovato,* » may I say.
Hortensio. — « *Alla nostra casa ben venuto, molto honorato signior mio Petruchio.* » I, 2, 25.
I shall be your *ben venuto.* I, 2, 282.

Het zij hier gezegd dat deze laatste voorbeelden *allen* in gesprekken vóórkomen waarin een ietwat ceremonieuse beleefdheid heerscht.

Van Euphuistischen zinbouw en van andere stijlen, geen spoor.

King Henry VI, second Part (vóór 1594).

Even als het voorgaande stuk is dit historisch drama door den band van affectatie vrij. Wij hebben slechts weinige Italianistische passages ontmoet, die, in het voorbijgaan gezegd, alle in hoogst pathetische scenen vóórkomen en aldus geheel misplaatst zijn. Dit is b. v. het geval in (III, 2) :

Might *liquid tears* or heart-offending groans
Or blood-consuming sighs recall his life,
I would be blind with weeping, sick with groans,
Look pale as primrose with blood-drinking sighs,
And all to have the noble duke alive.
III, 2, 60.

Fain would I go to chafe his paly lips
With twenty thousand kisses and to drain
Upon his face an *ocean of salt tears*.
III, 2 141.

.... Give me thy hand,
That I may dew it with my *mournful tears* ;
Nor let the rain of heaven wet this place,
To *wash away* my *woful monuments*.
III, 2, 339.

Ook de personificatie wordt in dit tooneel aangetroffen :

Yet Æolus would not be a murderer,
But left that hateful office unto thee :
The pretty-vaulting sea refused to drown me,
Knowing that thou wouldst have me drown'd on shore,
With tears as salt as sea, through thy unkindness.
III, 2, 92.

Bovendien stippen wij een viertal Latijnsche citaten aan:

Aio te, Æacida Romanos vincere posse.
I, 4, 65.

Tantæne animis cœlestibus iræ?
II, 1, 24.

Medice, teipsum. —
II, 1, 54.

Gelidus timor occupat artus.
IV, 1, 117.

Voorts nog de laatste woorden van den stervenden Clifford :

La fin couronne les œuvres,
V, 2, 28.

en een Franschen vloek van Warwick :

And are the cities, that I got with wounds,
Deliver'd up again with peaceful words?
Mort Dieu!
I, 1, 121.

Euphuisme is in het, geheel in verzen geschreven, drama niet aanwezig.

A Midsummer-Night's Dream (1594).

Lysander. — How now, my love! why is your cheek so pale?
How chance the roses there to fade so fast?
Hermia. — Belike for want of rain, which I could well
Beteem them from the tempest of my eyes.
I, 1, 128.

To-morrow night, when Phœbe doth behold
Her silver visage in the watery glass,
Decking with liquid pearl the bladed grass.
I, 1, 209.

Keep word, Lysander : we must starve our sight
From lovers' food till morrow deep midnight.
I, 1, 222.

Deze Italianistische verzen komen in een pathetisch tooneel vóór, en klinken daarom zeer vergezocht. Nog pathetischer is het eerste tooneel van het tweede bedrijf, waarin Helena, na vruchtelooze liefdesbetuigingen, als volgt spreekt :

You draw me, you hard-hearted adamant;
But yet you draw not iron, for my heart
Is true as steel.
II, 1, 195.

Dit echt Italianistisch « *concetto* » is hier natuurlijk geheel misplaatst.

Veel affectatie is er overigens in het stuk niet te vinden.

In de clown-tooneelen waarin Quince en zijn makkers optreden worden woorden in een verkeerden zin gebruikt met het eenige doel om het publiek te doen lachen. Zoo in (I, 2) :

And there we may rehearse most *obscenely* and courageously.
I, 2, 110.

Wij hebben hier de lompe affectatie van den onbeschaafden mensch. Wanneer de zelfde lieden vóór het hof hun stuk van *Pyramus en Thisbe* opvoeren, stijgt deze zelfs tot op de hoogte der alliteratie :

Wherat, with *b*lade, with *b*loody *b*lameful *b*lade,
He *b*ravely *b*roach'd his *b*oiling *b*loody *b*reast
V, 1, 147.

For, by thy *g*racious, *g*olden, *g*littering *g*leams,
I *t*rust to *t*ake of *t*ruest Thisby sight.
V, 1, 279.

Ergens anders wordt het woord « monstrous » op de koddigste wijze te. . onpas gebracht :

You, ladies, you, whose gentle hearts do fear
The smallest *monstrous* mouse that creeps on floor.
V, 1, 222.

De alliteratie die Shakespeare in den mond van Puck en andere wezens uit de bovennatuurlijke wereld plaatst, kunnen wij niet als affectatie opvatten :

Over hill, over dale,
Thorough bush, thorough brier,
Over *p*ark, over *p*ale
Thorough *f*lood, thorough *f*ire,
I do *w*ander every *w*here,
*S*wifter than the moon's *s*phere ;
II, 1, 2.

I'll follow you, I'll lead you about a round,
Through *b*og, through *b*ush, through *b*rake, through *b*rier.
III, 1, 109.

Immers die alliteratie past hier uitstekend bij het trippelende, het elfenachtige der taal die Shakespeare door deze personages laat spreken.

The Merchant of Venice (1594).

Wij hebben hier vooreerst nog een staaltje van Euphuisme in verzen mede te deelen :

And let my liver rather heat with wine
Than my heart cool with mortifying groans.
I, 1, 81.

Van grooter gewicht is het tamelijk lang onderhoud door Portia en hare kamenier Nerissa in het volgend tooneel gehouden ; dit gesprek is inderdaad van het begin tot het einde met Euphuisme bezaaid ; wij kunnen op de volgende plaatsen wijzen :

You would be, sweet madam, if your miseries were in the same abundance as your good fortunes are : and yet, for aught I see, they are as sick that surfeit with too much as they that starve with nothing. I, 2, 3.

I can easier teach twenty what were good to be done, than be one of the twenty to follow mine own teaching. The brain may devise laws for the blood, but a hot temper leaps o'er a cold decree : such a hare is madness the youth, to skip o'er the meshes of good counsel the cripple..... I may neither choose whom I would nor refuse whom I dislike ; so is the will of a living daughter curbed by the will of a dead father. Is it not hard, Nerissa, that I cannot choose one nor refuse none ? I, 2, 16

[*Nerissa.* — How like you the young German, the Duke of Saxony's nephew ?]

Portia. Very vilely in the morning, when he is sober, and most vilely in the afternoon, when he is drunk : when he is best, he is a little worse than a man, and when he is worst, he is little better than a beast..... I, 2, 92.

If I could bid the fifth welcome with so good a heart as I can bid the other four farewell, I should be glad of his approach ; if he have the condition of a saint and the complexion of a devil, I had rather he should *shrive* me than *wive* me.
I, 2, 140.

Wij bevinden ons hier vóór een *orienteerend* tooneel, bestemd om aan den toeschouwer over één der knoopen van het drama (de door Portia's vader opgelegde proef der drie doozen) zoovele inlichtingen te verschaffen als voor het begrijpen der volgende tooneelen noodig is. Overeenkomstig de mode van den tijd spreekt Nerissa hare meesteres aan met « *sweet* madam ». Meer affectatie is er in het gesprek niet.

II, 2.—Dit tooneel vangt aan met een soort van komisch intermezzo onder den vorm eener alleenspraak. Te midden daarvan spreekt de clown Launcelot de volgende woorden uit:

..... to be ruled by my conscience I should stay with the Jew my master, who (God bless the mark !) is a kind of a devil ; and to run away from the Jew, I should be ruled by the fiend, who, saving your reverence, is the devil himself. II, 2, 23.

Dit is niet de eerste maal dat wij het Euphuisme als een passenden vorm voor scherts aangewend zien. Op het einde van het tooneel staan er nogmaals eenige voorbeelden van *die*

clown-affectatie te lezen, die vooral bestaat in het onwetend, verkeerd gebruiken van zekere uitdrukkingen.

He hath a great *infection*, sir, as one would say, to serve.
II, 2, 133.

..... as my father, being, I hope, an old man, shall *frutify* unto you. II, 2, 143.

In very brief, the suit is *impertinent* to myself.
II, 2, 146.

That is the very *defect* of the matter, sir.
II, 2, 152.

Zoo ook in (II, 3):

Adieu! tears *exhibit* my tongue..... these foolish drops do something drown my manly spirit: adieu.
II, 3, 10.

III, 1. — Zooeven heeft Shylock zijn voornemen aangekondigd om van zijn ongelukkigen schuldenaar Antonio het schriftelijk beloofde pond vleesch te eischen, en legt nu uit, als antwoord op Salarino's vraag, waartoe hem dat kan dienen:

To bait fish withal: if it will feed nothing else, it will feed my revenge. He hath disgraced me and hindered me half a million, laughed at my losses, mocked at my gains, scorned my nation, thwarted my bargains, cooled my friends, heated mine ennemies; and what's his reason? I am a Jew. Hath not a Jew eyes? hath not a Jew hands, organs, dimensions, senses, affections, passions? fed with the same food, hurt with the same weapons, subject to the same diseases, healed by the same means, warmed and cooled by the same winter and summer as a Christian is? If you prick us, do we not bleed? if you tickle us, do we not laugh? if you poison us, do we not die? and if you wrong us, shall we not revenge? If we are like you in the rest, we will resemble you in that. If a Jew wrong a Christian, what is his humility? Revenge. If a Christian wrong a Jew, wat should his sufferance be by Christian example? Why revenge. The villany you teach me, I will execute, and it shall go hard but I will better the instruction.
III, 1, 54.

De Euphuistische tint, over deze beroemde tirade van den Jood verspreid, is onloochenbaar: zij vertoont te gelijker tijd Lyly's antithese, het parallelisme der zinnen en de rhetorische vraag. Wij treffen hier voor de eerste maal aan, wat wij nog meer dan eens zullen waarnemen: een vermaning, een moralisatie, een *les* in Euphuistisch kleed gedost. Zelfs wanneer Salarino en Solanio, bij het binnentreden van Tubal, vertrokken zijn, en de woekeraar het nieuws van de vlucht zijner dochter ontvangt, klinkt zijn gramschap als een verwijt, als een natuurlijk vervolg op de vermaning die hij een oogenblik te voren tot de Christenen richtte; Shylock spreekt dan ook steeds op den zelfden toon voort, en het is voor Shakespeare's fijn stijlgevoel zeer kenmerkend dat de Jood ook zijn Euphuisme behoudt:

I would my daughter were dead at my foot, and the jewels in her ear! would she were hearsed at my foot, and the ducats in her coffin!.... and no satisfaction, no revenge: nor no ill luck stirring but what lights on my shoulders; no sighs but of my breathing; no tears but of my shedding. III, 1, 92.

Nu, echter, meldt hem Tubal het ongeluk van Antonio, en de Jood spreekt onmiddellijk een andere taal: terwijl hij tot hiertoe het recht voor zich had en aan de Christenen een welverdiende les kon lezen, wordt nu zijn vreugde bij zijns vijands verderf, zijn uitbundige wraaklust des te afzichtelijker daar de wanorde, het onsamenhangende van zijn hartstochtelijk gestamel zijn innerlijke kwaadaardigheid verraden. Het is dus met een bewonderenswaardige fijnheid dat de dichter hier zijn stijl volgens de zielstoestanden der personen schakeert.

Volledigheidshalve vermelden wij nog de woordspelingen in het clown-tooneel III, 5.

King Henry VI, third Part (1595).

Uit het oogpunt der affectatie is er over dit drama weinig te zeggen. Wel is het, nochtans, tamelijk zonderling, dat de kleine Rutland met zijn laatsten adem een Latijnsch citaat uitblaast:

Di faciant laudis summa sit ista tuæ!
I, 3, 48.

En even misplaatst is Warwick's Italianistisch vers

Dark cloudy death o'ershades his beams of life.
II, 6, 62.

wanneer hij het lijk van Clifford ontdekt.

Als Bona op ietwat ceremonieusen hoftoon het haar voorgestelde huwelijk aanneemt, ontsnapt haar een uitdrukking die Gongora niet zou verloochend hebben :

Yet I confess that often ere this day,
When I have heard your king's desert recounted,
Mine ear hath tempted judgment to desire.
III, 3, 131.

In een ander gesprek eindelijk, waar eveneens de toon der gewone beleefdheid heerscht, herinnert ons een vers Dubartas en zijn zonderlinge samenstellingen :

My mercy dried their *water-flowing* tears.
IV, 8, 43.

Buiten deze geïsoleerde voorbeelden is het stuk van alle affectatie ontbloot.

King John (+ 1596).

Dit drama is geheel in verzen geschreven ; ook hebben wij, wat Euphuisme aangaat, alleen het volgende, als een « curiosum » mede te deelen :

And now, instead of bullets wrapped in fire,
To make a shaking fever in your walls,
They shoot but calm words folded up in smoke,
To make a faithless error in your ears.
II, 1, 227.

Op het einde der zelfde scene, daar waar de Fransche Prins aan Blanche van Spanje, meer met politieke doeleinden dan uit liefde, het hof maakt, treffen wij het volgend stuk Italianisme aan : de lezer zal zelf wel de belachelijke woordspeling opmerken die er in vóórkomt :

. . . . . and in her eye I find
A wonder, or a wondrous miracle,
The shadow of myself form'd in her eye;
Which, being but the shadow of your *son*,
Becomes a *sun* and makes your *son* a shadow :
I do protest I never loved myself
Till now infixed I beheld myself
Drawn in the flattering table of her eye.
II, 1, 496.

Wij vestigen de aandacht op den ceremonieusen toon van het gesprek.

Minder op haar plaats is de affectatie in Arthur's mond, wanneer hij Hubert smeekt hem het leven te sparen :

Ah! none but in this iron age would do it!
The iron of itself, though heat red-hot,
Approaching near these eyes, would drink my tears
And quench his fiery indignation
Even in the matter of mine innocence;
Nay, after that, consume away in rust,
But for containing fire to harm mine eye.
Are you more stubborn-hard than hammer'd iron?
IV, 1, 60.

Arthur. — No, in good sooth; the fire is dead with grief,
Being create for comfort, to be used
In undeserved extremes : see else yourself;
There is no malice in this burning coal;
The breath of heaven hath blown his spirit out
And strew'd repentant ashes on his head.
Hubert. — But with my breath I can revive it, boy.
Arthur. — An if you do, you will but make it blush
And glow with shame of your proceedings, Hubert:
Nay, it perchance will sparkle in your eyes;
And like a dog that is compell'd to fight,
Snatch at his master that doth tarre him on
All things that you should use to do me wrong
Deny their office: only you do lack
That mercy which fierce fire and iron extends,
Creatures of note for mercy-lacking uses.
IV, 1, 106.

Wij hebben hier, zooals men wellicht heeft opgemerkt, de Arcadianistische verpersoonlijking in hare geheele overdrevenheid.

In (V, 2) vinden wij wederom een gesprek onder hovelingen op den beleefden hoftoon gevoerd, en waarin, o. a., de volgende echt Italianistische verzen vóórkomen :

But this effusion of such manly drops,
This shower, blown up by tempest of the soul,
Startles mine eyes. V, 2, 49.

Eindelijk wijzen wij, in (V, 6), op het gebruik van het Fransche woord *sans* door Shakespeare zelf in *Love's Labour's Lost* [1]) gelaakt.

Come, come ; *sans* compliment, what news abroad ?
V, 6, 16.

King Richard II (± 1597).

Bevindt zich, wat Lyly's stijl betreft, in het zelfde geval als *King John* ; het stuk biedt namelijk een paar alleenstaande voorbeelden van Euphuisme in verzen :

What must the king do now? must he submit?
The king shall do it: must he be deposed?
The king shall be contented : must he lose
The name of king? o' God's name let it go :
I'll give my jewels for a set of beads,
My gorgeous palace for a hermitage,
My gay apparel for an almsman's gown,
My figured goblets for a dish of wood,
My sceptre for palmer's walking-staff,
My subjects for a pair of carved saints
And my large kingdom for a little grave,
A little grave, an obscure grave.
III, 3, 143.

[*Lady.* — Madam, we'll tell tales.
Queen. — Of sorrow or of joy?
Lady. — Of either, madam.
Queen. — Of neither, girl] :
For if of joy, being altogether wanting,
It doth remember me the more of sorrow;
Or if of grief, being altogether had,
It adds more sorrow to my want of joy :
For what I have I need not to repeat;
And what I want it boots not to complain.
III, 4, 10.

De twee volgende, half Italianistische, half Gongoristische uittreksels komen in dramatische tooneelen vóór :

And consequently, like a traitor coward,
Sluiced out his innocent soul through streams of blood :
Which blood, like sacrificing Abel's, cries,
Even from the tongueless caverns of the earth,
To me for justice.....
I, 1, 102.

Make dust our paper, and with *rainy eyes*
Write sorrow on the bosom of the earth.
III, 2, 146.

Over het algemeen is het drama in natuurlijken stijl geschreven.

King Henry IV, first Part (± 1597).

I, 3. — Hotspur, tot den koning met eerbiedige beleefdheid sprekende, beschrijft een gevecht tusschen één zijner bloedverwanten en een ander krijgsman. Daarin komen de volgende verzen vóór :

Three times they breathed and three times did they drink,
Upon agreement, of swift Severn's flood :
Who then, affrighted with their bloody looks,
Ran fearfully among the trembling reeds,
And hid his crisp head in the hollow bank
Bloodstained with these valiant combatants.
I, 3, 102.

Indien de Severn niet als Engelsche stroom bekend was, zou men meenen een dier zonderlinge Arcadische rivieren te herkennen die onder Sidney's personifieerende pen bijna tot menschen worden herschapen.

I, 2.—De gansche conversatie tusschen den prins en Falstaff is van humoristischen, schertsenden aard, en, hetgeen ons nu niet meer moet verwonderen, Euphuistisch gekleurd. Ze hier in haar geheel neerschrijven ware nutteloos tijdverlies ; wij vergenoegen ons met op de volgende volzinnen de aandacht te vestigen :

Prince. — Thou art so fat-witted, with drinking of old sack and unbuttoning thee after supper and sleeping upon benches after

[1]) Zie hooger blz. 96.

noon, that thou hast forgotten to demand that truly which thou wouldst truly know. What a devil hast thou to do with the time of the day? Unless hours were cups of sack and minutes capons and clocks the tongues of bawds and dials the signs of leaping-houses, and the blessed sun himself a fair hot wench in flame-coloured taffeta, I see no reason why thou shouldst be so superfluous to demand the time of the day. I, 2, 2.

Falstaff. — Marry, then, sweet wag, when thou art king, let not us, that are squires of the night's body be called thieves of the day's beauty: let us be Diana's foresters, gentlemen of the shade, minions of the moon. I, 2, 26.

Prince. — . . . . . a purse of gold most resolutely snatched on Monday night and most dissolutely spent on Tuesday morning; got with swearing « Lay by » and spent with crying « Bring in »; now in as low an ebb as the foot of the ladder, and by and by in as high a flow as the ridge of the gallows. I, 2, 38.

Wanneer Poins binnentreedt, licht hij den toeschouwer in over een plan dat wij later ten uitvoer zien brengen, en, even als in de orienteerende scene uit *The Merchant of Venice* herkennen wij hier Lyly's stijl:

. . . . . . there are pilgrims going to Canterbury with rich offerings, and traders riding to London with fat purses: I have vizards for you all; you have horses for yourself; Gadshill lies to night in Rochester: I have bespoke supper to-morrow night in Eastcheap:
. . . . . . If you will go, I will stuff your purses full of crowns; if you will not, tarry at home and be hanged.
I, 2, 140.

Falstaff, die den humoristischen toon, waarop hij het gesprek begon, niet wil laten varen, geeft ook nog een Euphuistische periode ten beste:

Well, God give thee the spirit of persuasion and him the ears of profiting, that what thou speakest may move and what he hears may be believed, that the true prince may, for recreation sake, prove a false thief. I, 2, 170.

Na aldus aan Lyly zijn stijl te hebben ontleend om er met volle bewustheid een bepaald doel mede te bereiken, neemt zich nu Shakespeare vóór het slaafsch gebruik daarvan te hekelen, met het Euphuisme der hovelingen te spotten; dat

geschiedt namelijk in het 4de tooneel van het 2de bedrijf.

Falstaff heeft zooeven de vrees uitgedrukt, dat de kroonprins, die met hem en zijn gezellen dagelijks omgaat, daarom door zijn vader op de vingeren zou worden getikt: en om den jongen prins een voorsmaak dier vaderlijke vermaning te geven, neemt hij de rol des konings voor een oogenblik op zich en spreekt als volgt:

Harry, I do not only marvel where thou spendest thy time, but also how thou art accompanied: for though the camomile, the more it is trodden on the faster it grows, yet youth, the more it is *w*asted the sooner it *w*ears. That thou art my son, I have partly thy mother's word, partly my own opinion, but chiefly a villanous trick of thine eye and a foolish hanging of thy nether lip, that doth warrant me. If then thou be son to me, here lies the point; why, being son to me, art thou so pointed at? Shall the blessed sun of heaven prove a micher and eat black-berries? a question not to be asked. Shall the son of England prove a thief and take purses? a question to be asked. There is a thing, Harry, which thou hast often heard of and it is known to many in our land by the name of pitch: this pitch, as ancient writers do report, doth defile; so doth the company thou keepest: for, Harry, now I do not speak to thee in drink but in tears, not in *p*leasure but in *p*assion, not in *w*ords only, but in *w*oes also: and yet there is a virtuous man whom I have often noted in thy company, but I know not his name.

Prince. — What manner of a man, an it like your majesty?

Falst. — A goodly, portly man, i' faith, and a corpulent; of a cheerful look, a pleasing eye and a most noble carriage; and, as I think, his age some fifty, or by'r lady, inclining to three score; and now I remember me, his name is Falstaff: if that man should be lewdly given, he deceiveth me; for, Harry, I see virtue in his looks. If then the tree may be known by the fruit, as the fruit by the tree, then, peremptorily I speak it, there is virtue in that Falstaff: him keep with, the rest banish. And tell me now, thou naughty varlet, tell me, where hast thou been this month?
II, 4, 441.

Het denkbeeld om hier de rol van den hoofschen Euphuist door den dikken, gemeenen kerel te laten spelen is reeds satirisch genoeg; maar de wijze waarop de hekeling doorgedre-

ven wordt is onverbeterlijk. De langdradige antithese met *not only.... but also*, of *though.... yet*, de rhetorische vraag, de klimax, de alliteratie gaan hier gepaard met Falstaff's eigen humoristieke, maar tamelijk platte taal, hetgeen aan Shakespeare's spot nog meer scherpte bijzet. De versleten vergelijking bij de kamille, en die andere van den boom en de vrucht, die eveneens in *Euphues* te vinden is [1]) worden niet vergeten.

Ook de — overigens zeer verspreide — vergelijking bij pik komt wellicht regelrecht uit *Euphues* [2]); maar hetgeen hier vooral merkwaardig is, is de kostelijke parodie op Lyly's belachelijke gewoonte om zich bij de meest alledaagsche dingen op de getuigenis der classieke schrijvers te beroepen; zoo wordt [3]) het gezag van Homerus op de volgende wijze te pas gebracht:

I am of this minde with *Homer*, that, as the Snaile that crept out of hir shell, was turned eftsoones into a toad, and thereby was forced to make a stoole to sit on, disdaining hir own house: so the Trauailer that stragleth from his own countrey, is in short tyme transformed into so monstrous a shape, that hee is faine to alter his mansion with his manners, and te liue where he canne, not where he would.

Om geloofd te worden, wanneer hij zegt dat pik vuil maakt, acht het Falstaff op de zelfde wijze noodig er bij te voegen: « as ancient writers do report ».

Wanneer nu Falstaff de rol van den prins op zich neemt, en deze op zijne beurt den koning speelt, wordt de grap op uitstekende manier voortgezet. Na met de koddigste virtuositeit een hoop scheldwoorden naar Falstaff's hoofd geworpen te hebben, besluit nu Hendrik zijn uiterst gemeenzame toespraak op zeer Euphuistisch deftigen toon met klimax, rhetorische vraag en zelfs alliteratie:

Wherein is he good, but to taste sack and drink it? wherein neat and cleanly, but to carve a capon and eat it? wherein cunning, but in craft? wherein crafty, but in villany? wherein villanous, but in all things? wherein worthy, but in nothing?

II, 4, 501.

[1]) *Euphues*, ed. Arber, blz. 59.

[2]) *Euphues*, blz. 111: « He that toucheth pitche shall be defiled ».

[3]) *Euphues*, blz. 239. Het woord *Homer* staat gecursiveerd in Lyly's tekst.

Deze komische verbroedering van gemeene en fatsoenlijke taal vertoont verder nog Falstaff's antwoord:

That he is old, the more the pity, his white hairs do witness it; but that he is, saving your reverence, a whoremaster, that I utterly deny.

II, 4, 514.

Waarin het woord *whoremaster* in Falstaff's mond volstrekt niet, maar in de Euphuistische taal van een kroonprins zeer misplaatst klinkt.

Men ziet dat hier het Euphuisme op meesterlijke manier gegeeseld wordt; maar des te sterker verraadt zich Shakespeare's talent, daar hij, zelfs in dit geval, gezorgd heeft dat Lyly's stijl ook uit zuiver esthetisch oogpunt op zijne plaats weze: Falstaff en de prins spreken namelijk beiden op moralizeerenden toon; zij het dan ook met een ironische bijbedoeling.

Even als voor *Love's Labour's Lost* maken wij bovendien den lezer opmerkzaam op het feit, dat dit tooneel niet uitsluitend, alhoewel voornamelijk, tegen *éénen* stijl is gericht; maar dat ook het Italianisme en de zucht om bastaardwoorden te gebruiken belachelijk wordt gemaakt. Men lette op Falstaff's woorden, wanneer hij op het punt is voor een oogenblik den troon te bestijgen:

Falstaff. — And here is my speech. — Stand aside nobility.
Hostess. — O Jesu, this is excellent sport, i' faith!
Falstaff. — Weep not, *sweet* queen; for *trickling tears* are vain.
Hostess. — O, the father, how he holds his countenance!
Falstaff. — For God's sake, lords, convey my *tristful* queen,
For *tears do stop the floodgates* of her eyes.

II, 4, 428.

Hier ontmoet men inderdaad: het afgezaagde epitheton *sweet* door de Italianisten in de mode gebracht; de *trickling tears*, het bastaardwoord *tristful* en het vergezochte beeld dat de oogen tot sluizen maakt en dat, b. v., bij Surrey meer dan eens vóórkomt. Wederom, dus, drijft Shakespeare den spot met den hofstijl in het algemeen en één element daarvan, het

Euphuisme, in het bijzonder ; tot welk vermoeden deze omstandigheid omtrent de chronologie van ons stuk kan aanleiding geven, hebben wij reeds gezeid [1]) ; het feit, dat, benevens Euphuisme, het Italianisme, en niet het later heerschende Gongorisme gekozen wordt, ondersteunt deze gissing.

King Henry IV, second Part (1597-99).

I. 2. — In het begin van dit tooneel zegt Falstaff tot zijn page.

Thou whoreson mandrake [2]), thou art fitter to be worn in my cap than to wait at my heels. I, 2, 16.

De zin, die Euphuistisch klinkt, komt echter geïsoleerd vóór.

Verder moet Falstaff een strenge vermaning uit den mond van den « lord chief-justice » hooren ; deze spreekt op ernstigen toon en kleedt hier en daar zijne terechtwijzingen in Euphuistische taal. Falstaff, die te midden van zijn eenigszins groven humor, toch poogt een zekere deftigheid te toonen, volgt soms wel den strengen lord op zijn eigen moralisch gebied en ontleent hem dan te gelijker tijd zijn zedepredikenden toon en zijn Euphuisme :

Falst. — You that art old consider not the capacities of us that are young; you do measure the heat of our livers with the bitterness of your galls. I, 2, 196.

Ch.-Just. — Do you set down your name in the scroll of youth, that are written down old with all the characters of age? Have you not a moist eye? a dry hand? a yellow cheek? a white beard? a decreasing leg! an increasing belly? is not your voice broken? your wind short? your chin double? your wit single?

I, 2, 201.

Falst.—... For the box of the ear that the prince gave you, he gave it like a rude prince, and you took it like a sensible lord.

---

[1]) Bij de bespreking van *Love's Labour's Lost*, blz. 97.

[2]) *Mandrake* (alruinwortel) wordt, wegens zijn gelijkenis op een menschelijke gedaante, door Shakespeare vaak gebruikt om kleine lieden aan te duiden.

I have checked him for it, and the young lion repents; marry, not in ashes and sackloth, but in new silk and old sack.

I, 2, 218.

Falst.—.... I were better to be eaten to death with a rust than to be scoured to nothing with perpetual motion.

I, 2, 245.

Wederom maakt hier het Euphuisme niet *alleen* den beleefden hofstijl uit ; Falstaff zegt b. v. tot den « Lord Chief-Justice » :

Your lordship, though not clean past your youth, hath yet some smack of age in you, some *relish of the saltness of time.*

I, 2, 110.

De gecursiveerde omschrijving herinnert duidelijk de manier waarop Gongora voor zeer gewone dingen pretentieuse uitdrukkingen aanwendt.

In (II, 1), krijgen wij een soortgelijk, maar veel korter gesprek tusschen de zelfden. De « lord Chief-Justice » zegt Falstaff wederom eenige harde waarheden en geeft hem o. a. den volgenden, Euphuistisch gestyleerden, raad ten beste :

Pay her the debt you owe her, and unpay the villany you have done her : the one you may do with sterling money, and the other with current repentance. II, 1, 129.

II. 2. — Op het einde der scene laat zich de prins tot een korte philosophische mijmering verleiden, en uit ze voor het grootste gedeelte onder Euphuistischen vorm :

From a God to a bull? a heavy descension! it was Jove's case. From a *p*rince to a *p*rentice? a low transformation! that shall be mine. II, 2, 192.

Over de « epilogue » van het stuk ligt eveneens een Euphuistische tint :

First my fear ; then my courtesy ; last my speech.

My fear is your displeasure, my courtesy, my duty ; and my speech, to beg your pardons. If you look for a good speech now, you undo me: for what I have to say, is of mine own *m*aking; and what indeed I should say, will, I doubt, prove mine own *m*arring. But to the purpose, and so to the venture. ... bate me some and I will pay you some.

In *King Henry IV* verschijnt voor de eerste maal de, ook in andere stukken aanwezige, grootspreker Pistol, die zich gaarne voordoet als een gevaarlijk krijgsman en daarom steeds een hoogst hoogdravenden toon aanslaat. Deze bombast is echter hoofdzakelijk samengesteld uit allerlei fragmenten van tragedieën en balladen uit den tijd, en heeft, ofschoon er ook wel hier en daar vreemde woorden en allitereerende verzen in komen, met de door ons bestudeerde stijlen weinig gemeens. Zoodat wij er ons niet meer zullen mede bezig houden. [1])

All's well that ends well (± 1598).

I, 1. Lafeu en de gravin hebben met elkander een gesprek dat, wegens hunnen rang, in den verfijnden hofstijl gevoerd wordt. Ook is de taal ietwat geaffecteerd door dat de sprekers wel eens ongewone woorden en vergezochte uitdrukkingen gebruiken die Gongora, maar vooral Sidney herinneren. Ziehier twee voorbeelden; het eerste vertoont een antimetabole, het tweede Italianistische omschrijvingen, buiten de algemeene Gongoristische tint.

He hath abandoned his physicians, madam; under whose practices he hath persecuted time with hope, and finds no other advantage in the process but only the losing of hope by time.

I. 1, 15.

Lafeu. — Your commendations, madam, get from her tears.

Countess. — 'T is the best brine a maiden can season her praise in. The remembrance of her father never approaches her heart, but the tyranny of her sorrows takes all livelihood from her cheek.

I, 1, 53.

Wij zullen nu voortaan opmerken dat, in de volgende stukken van Shakespeare, het Gongorisme in de beleefde conversatietaal de overhand krijgt, ofschoon de andere stijlen niet geheel en al verdwijnen. Maar men lette op dit Gongorisme; en men zal gewaar worden dat het nier meer de hyperbolische bombast is dien wij in de vroegere drama's ontmoet hebben; maar het verzachte Gongorisme van Sidney, of, indien men wil, het Arcadianisme, zooals wij het in een vorig hoofdstuk beschreven en zooals het zich in de even aangehaalde zinsneden vertoont. Te dien aanzien vormt dus *All's well* een keerpunt in de taalontwikkeling van Shakespeare's hovelingen.

[1]) Wie met Pistol nadere kennis wenscht te maken zie *King Henry IV* II, II, 4, 169; 178-182; 193-197; 210-213; V, 3. 95 en vlg; V, 5, 33 en vlg. — *King Henry V*, II, 1, 49; III, 6, 27; 41. — *The merry Wives of Windsor*, I, 1, 164.

In deze scene, echter, is bovendien nog merkwaardig, dat het onderhoud, hoe Arcadianistisch het ook, wat de woordenkeus betreft, mag zijn, tevens van het begin tot het einde Euphuistisch gekleurd is; dit is het geval met het 2[de] der medegedeelde stukken; ziehier nog twee voorbeelden:

.... whose worthiness would stir it up where it wanted rather than lack it where there is such abundance.

I, 1, 10.

Moderate lamentations is the right of the dead, excessive grief the ennemy to the living. I, 1 63.

De toon der conversatie zou dien toestand van zaken reeds genoegzaam uitleggen; maar deze wordt geheel en al verklaard door dat er ons hier verslag wordt geleverd over feiten die, vóór het begin van ons stuk gebeurd, op de handeling een invloed zullen hebben en daarom dienen geweten te zijn; wij hebben dus hier een inleiding tot het drama, een *orienteerende scene.* Wij wenschen daarenboven de aandacht te vestigen op het philosophisch karakter van het laatste uittreksel: het is een soort van moralischen stelregel.

De tweede helft van het zelfde tooneel wordt ingenomen door een half schertsend, half philosopheerend gesprek in eenigszins Euphuistische taal gevoerd:

Virginity being blown down, man will quicklier be blown up... Loss of virginity is rational increase and there was never virgin got till virginity was first lost ..... Virginity by being once lost, may be ten times found; by being ever kept, it is ever lost.

I, 1, 143.

When thou hast leisure, say thy prayers; when thou hast none, remember thy friends. I, 1, 227.

I. 3. — Een onderhoud tusschen de gravin en haren « steward » waarin de gebruikelijke taal der hoogere kringen gesproken wordt ; geen wonder, dus, dat wij daarin Arcadianistisch klinkende volzinnen aantreffen :

Madam, the care I have had to even your content, I wish might be found in the calendar of my past endeavours; for then we wound our modesty and make foul the clearness of our deservings, when of ourselves we publish them...

I, 3, 3.

..... alone she was and did communicate to herself her own words to her own ears ; she thought, I dare vow for her, they touched not any stranger sense. I, 3, 111.

Een dergelijken toestand vertoont (II, 1) :

O my *sweet* lord, that you will stay behind us.

II, 1, 24.

Sweet Monsieur Parolles !

II, 1, 39.

If seriously I may convey my thoughts
In this my light deliverance, I have spoke.....

II, 1, 84.

Men ziet dat het woordje *sweet* uit de hoofsche taal der edellieden nog niet gebannen is.

Wanneer Helena het woord neemt drukt zij zich in verzen uit, omdat nu het tooneel in dramatisch belang toeneemt; maar toch vergeet zij niet dat zij aan het hof is en tot den koning spreekt :

The great'st grace lending grace,
Ere twice the horses of the sun shall bring
Their fiery torcher his diurnal ring,
Ere twice in murk and occidental damp
Moist Hesperus hath quench'd his sleepy lamp,
Or four and twenty times the pilot's glass
Hath told the thievish minutes how they pass,...

II, 1, 163.

II. 2. — Te midden eener korte schertsende conversatie worden aan den clown de volgende Euphuistische woorden in den mond gelegd :

As fit as ten groats is for the hand of an attorney, as your French crown for your taffeta punk, as Tib's rush for Tom's forefinger, as a pancake for Shrove Tuesday, a morris for Mayday, as the nail to his hole, the cuckold to his horn, as a scolding quean to a wrangling knave, as the nun 's lip to the friar 's mouth, nay, as the pudding to his skin.

II, 2, 22.

II. 3. — Alweer een orienteerende scene, waarin ons Lafeu de wonderbare genezing van den koning meldt; dit doet hij o. a. in deze bewoordingen :

They say miracles are past; and we have our philosophical persons to make modern and familiar things supernatural and causeless. Hence is it that we make *t*rifles of *t*errors, ensconcing ourselves into seeming knowledge, when we should submit ourselves to an unknown fear. II, 3, 1.

Dit is, in het gansche gesprek, de eenige maal dat de lastige onderbrekingen van Parolles aan Lafeu toelaten een volledigen volzin uit te spreken : en juist die volzin is Euphuistisch. Van zijnen kant bootst de gelukzoeker Parolles, die voor een hoveling wil doorgaan, de taal van het hof na ; ook spreekt hij het verzachte Gongorisme, waarmede wij reeds kennis hebben gemaakt. B. v. :

Why, 't is the rarest argument of wonder that hath shot out in our latter times. II, 3, 7.

Wat later, wanneer Helena binnenkomt, gebruikt hij een Fransche verwensching :

Mort du vinaigre ! is not this Helen ?

II, 3, 50.

en verder op, een Italiaansch woord :

Will this *capriccio* hold in thee ? art sure ?

II, 3, 310.

Men vergete niet dat Parolles, door Shakespeare als een belachelijk personage voorgesteld, onder andere talrijke verdiensten zich ook diegene aanmatigt, vele talen te kennen; en, inderdaad, zooals een ander persoon van hem zegt :

he hath a smack of all neighbouring languages.

IV, 1, 18.

In zijne hoedanigheid van Gongoristisch bespraakten

hoveling zien wij hem terug in (II, 4), waar hij Helena het vertrek van haren echtgenoot komt melden:

Madam, my lord will go away to-night ;
A very serious business calls on him.
The great prerogative and rite of love,
Which, as your due, time claims, he does acknowledge;
But puts it off to a compell'd restraint ;
Whose want, and whose delay, is strew'd with sweets,
Which they distil now in the curbed time,
To make the coming hour o'erflow with joy
And pleasure drown the brim.
II, 4, 40.

In (II, 5) komt de polygloot Parolles weer eens te voorschijn :

Bravely, *coragio* ! II, 5, 98.

Het derde tooneel van het vierde bedrijf bevat nogmaals een verslag dat voor het verstand van de latere gebeurtenissen noodig is; het gesprek der lords is dan ook met Euphuisme bezaaid:

And as in the common course of all treasons, we still see them reveal themselves, till they attain to their abhorred ends, so he that in this action contrives against his own nobility, in his proper stream o'erflows himself. IV, 3, 25.

1st *Lord.* — I perceive by this demand, you are not altogether of his counsel.

2d *Lord.* — Let it be forbid sir ; so should I be a great deal of his act. IV, 3, 52.

.... Our virtues would be proud if our faults whipped them not ; and our crimes would despair if they were not cherished by our virtues. IV, 3, 84.

Het laatste uittreksel toont te gelijker tijd het Euphuisme op een philosophischen stelregel toegepast.

Verderop, eindelijk, hebben wij een teekening van Parolles door een lord op Euphuistische wijze gemaakt :

..... Monsieur Parolles ..... that had the whole theoric of war in the knot of his scarf, and the practice in the chape of his dagger. IV, 3, 161.

Daar, echter, de gansche conversatie tusschen « lords »

plaats grijpt, is ook het Arcadianisme in de scene aanwezig :

..... and this night he fleshes his will in the spoil of her honour. IV, 3, 20.

I would gladly have him see his company anatomized, that he might take a measure of his own judgements, wherein so curiously he had set this *counterfeit* [Parolles].
IV, 3, 36.

.... her pretence is a pilgrimage to Saint Jaques le Grand ; which holy undertaking with most austere sanctimony she accomplished ; and, there residing, the tenderness of her nature became as a prey to her grief ; in fine, made a groan of her last breath, and now she sings in heaven. IV, 3, 57.

And how mightily some other times, we drown our gain in tears ! IV, 3, 78.

In (V, 2) treedt Parolles — voor de laatste maal — als hoveling op, ofschoon hij in het openbaar voor een gemeen gelukzoeker is bekend gemaakt ; wellicht is het uit ouder gewoonte dat hij, zelfs nu hij ontmaskerd is, het Gongorisme van het hof naaapt :

I have ere now, sir, been better known to you, when I have held familiarity with fresher clothes, but I am now, sir, muddied in fortune's mood, and smell somewhat strong of her strong displeasure .... Nay, you need not to stop your nose, sir ; I spake but by a metaphor. V, 2, 2.

Den zelfden stijl vinden wij eindelijk terug in (V,3), maar ditmaal onder echte hovelingen, in de tegenwoordigheid des konings :

He lost a wife
Whose beauty did astonish the survey
Of richest eyes, whose words all ears took captive,
Whose dear perfection hearts that scorn'd to serve
Humbly call'd mistress.
V, 3, 15.

We are reconciled, and the first view shall kill
All repetition : let him not ask our pardon ;
The nature of his great offence is dead,
And deeper than oblivion we do bury
The incensing relics of it : let him approach,
A stranger, no offender.
V, 3, 21.

Admiringly, my liege, at first,
I stuck my choice upon her, ere my heart
Durst make too bold a herald of my tongue
Where the impression of mine eye infixing,
Contempt his scornful perspective did lend me,
Which warp'd the line of every other favour.
V, 3, 44.

Much Ado about nothing (1598-1600).

Een groot gedeelte dezer comedie wordt ingenomen door de schertsende gesprekken der hovelingen ; daarin wordt meestal weinig gewichtigs afgehandeld, en het onderhoud is dan ook weinig meer dan een voorwendsel tot geestig zijn ; er wordt ons hier een tafereel van het fatsoenlijk gezelschap uit dien tijd opgehangen.

Hoe nu Delius [1]) er toe komt te beweren dat in zulke tooneelen, even als in andere, geen Euphuisme te vinden is, is ons onbegrijpelijk ; reeds het eerste draagt er talrijke sporen van :

Why, i' faith, methinks she's too low for a high praise, too brown for a fair praise and too little for a great praise : only this commendation can I afford her, that were she other than she is, she were unhandsome ; and being no other but as she is, I do not like her. I, 1, 172.

Claudio. — That I love her, I feel.

Don Pedro. — That she is worthy, I know.

Benedick. — That I neither feel how she should be loved nor know how she should be worthy, is the opinion that fire cannot melt out of me. I, 1, 230.

That a woman conceived me, I thank her; that she brought me up, I likewise give her most humble thanks : but that I will have a recheat winded in my forehead, or hang my bugle in an invisible baldrick, all women shall pardon me. Because I will not do them the wrong to mistrust any, I will do myself the right to trust none.
I, 1, 240.

Prove that ever I lose more blood with love than I will get

---

[1]) *Abhandl. zu Sh.* I, blz. 198.

again with drinking, pick out mine eyes with a ballad-maker's pen and hang me up at the door af a brothel-house for the sign of blind Cupid. I, 1, 252.

Men merke te gelijker tijd op, dat Benedick, in het eerste voorbeeld, Hero karakterizeert.

Zooals het van den aard der gesprekken en den rang der sprekers in deze scene te verwachten is, is hunne taal, buiten het Euphuisme, in hoofdzaak Arcadianistisch :

He hath borne himself beyond the promise of his age, doing in the figure of a lamb, the feats of a lion; he hath indeed better bettered expectation than you must expect of me to tell you how.
I, 1, 13.

Messenger. — I have already delivered him his letters and there appears much joy in him; even so much that joy could not show itself modest enough without a badge of bitterness.

Leonato. - Did he break out into tears ?

Mess. — In great measure.

Leon. — A kind overflow of kindness : there are no faces truer than those that are so washed. How much better is it *to weep at joy than to joy at weeping !* I, 1, 20.

But speak you this with a sad brow? or do you play the flouting Jack, to tell us Cupid is a good harefinder, and Vulcan a rare carpenter? Come, in what key shall a man take you, to go in the song? I, 1, 184

I will assume thy part in some disguise
And tell fair Hero I am Claudio,
And in her bosom I'll unclasp my heart
And take her hearing prisoner with the force
And strong encounter of my amorous tale.
I, 1. 323.

De in het tweede voorbeeld vóórkomende antimetabole zal de lezer opgemerkt hebben.

In de derde scene van het zelfde bedrijf krijgen wij een orienteerend onderhoud tusschen Don John en Conrade : wij vernemen namelijk de gespannen verhouding van Don John tot zijn broeder, alsook de gebeurtenissen die er aanleiding toe gaven en die het stuk zijn voorafgegaan. Te gelijker tijd leeren wij Don John voor de eerste maal goed kennen door

de *karakterbeschrijving* die hij zelf maakt. Dit gansche gesprek, nu, is Euphuistisch getint :

I wonder that thou, being as thou sayest thou art, born under Saturn, goest about to apply a *m*oral *m*edecine to a *m*ortifying *m*ischief. I cannot hide what I am : I must be sad when I have cause, and smile at no man's jests, eat when I have stomach and wait for no man's leisure, sleep when I am drowsy and tend on no man's business, laugh when I am merry, and claw no man in his humour. I, 3, 11.

I had rather be a canker in a hedge than a rose in his grace, and it better fits my blood to be disdained of all than to fashion a carriage to rob love from any : in this, though I cannot be said to be a flattering honest man, it must not be denied but I am a plain-dealing villain. I am trusted with a muzzle and enfranchised with a clog : therefore I have decreed not to sing in my cage. If I had my mouth, I would bite; if I had my liberty, I would do my liking: in the meantime let me be that I am and seek not to alter me.

I, 3, 27.

Slechts wanneer Borachio binnentreedt en aan de conversatie een gansch andere wending geeft, verdwijnt Lyly's stijl van de scene. Ook Borachio levert verslag over gebeurtenissen die bekend moeten zijn; maar die heeft de toeschouwer vóór zijn oogen zien gebeuren, en er is dus hier van orienteering geen spraak meer.

In (II, 1), wonen wij, even als in (I, 1), een *geestig onderhoud* bij, waarin Benedick, Beatrice en de overige leden van het voornaam gezelschap al hun vernuft in het werk stellen om den tijd aangenaam te verdrijven. Wij vestigen de aandacht op de volgende plaatsen ; de eerste, indien zij *alleen* vóórkwam, zou ons twijfelachtig toeschijnen ; maar in verband met het gansche gesprek beschouwd, klinkt zij toch Euphuistisch.

With a good leg and a goot foot, uncle, and money enough in his purse, such a man *w*ould *w*in any *w*oman in the *w*orld, if a' could *g*et her *g*ood *w*ill. II, 1, 16.

He that hath a beard is more than a youth and he that hath no beard is less than a man : and he that is more than a youth is not for me, and he that is less than a man, I am not for him.

II, 1, 35.

Verder merken wij den zelfden toestand van zaken op :

What fashion will you wear the garland of? about your neck, like an usurer's chain? or under your arm, like a lieutenant's scarf?

II, 1, 195.

And I offered him my company to a willow-tree, either to make him a garland, as being forsaken, or to bind him up a rod, as being *w*orthy to be *w*hipped. II, 1, 224.

In het daarop volgend onderhoud tusschen de edellieden komt hier en daar, zooals te verwachten, Sidney's Gongorisme om den hoek gluren

Claudio. — He is a very proper man.

Don Pedro. — He hath indeed a good *outward happiness.*

Claud. — Before God! and, in my mind, very wise.

D. Pedro. — He doth indeed show some sparks that are like wit. II, 3, 190.

Het zelfde geldt voor (III, 1), waarin men ook sporen van dien stijl ontmoet die het woord *beard* te alledaagsch vindt en door *the ornament of his cheek* vervangt. (III, 1, 45). In (III, 2) zijn weer eenige hovelingen aan het schertsen ; wij kunnen slechts één Euphuistisch stuk aanhalen ; maar het komt in een *kort* gesprek vóór :

There is no appearance of fancy in him, unless it be a fancy that he hath to strange disguises; as, to be a Dutchman to day, a Frenchman to-morrow, or in the shape of two countries at once, as a German from the waist downward, all slops and a Spaniard from the hip upward, no doublet. Unless he have a *f*ancy to this *f*oolery, as it appears he hath, he is no *f*ool *f*or *f*ancy as you would have it appear he is. III, 2, 31.

Wanneer nu Don John met zijn verraderlijk nieuws over Hero binnenkomt, houdt de scherts op, maar de Euphuistische tint blijft bestaan :

Don John. — If you dare not trust that you see, confess not that you know; if you will follow me, I will show you enough; and when you have seen more and heard more ; proceed accordingly.

Claudio. — If I see anything to-night why I should not marry her to-morrow, in the congregation where I should wed, there will I shame her.

D. Pedro. — And as I wooed for thee to obtain her, I will join with thee to disgrace her. III, 2, 122.

Hier wordt het Euphuisme toegepast op den ietwat ceremonieusen toon van voorname lieden die malkander met gedwongen beleefdheid toespreken. Dit is de eerste maal dat wij onzen stijl in zulke omstandigheid aangewend zien; het zal niet de eenige zijn.

In *Much Ado* komen ook eenige scenen die als clowntooneelen mogen aangezien worden en waarin menschen van ondergeschikten rang voorname uitdrukkingen willen gebruiken, en ze natuurlijk uit onwetendheid verminken of uit hunne beteekenis rukken. Men zie b. v. (III, 3) en de andere scenen waarin Dogberry en zijne gezellen optreden. Reeds vroeger zagen wij alzoo de *affectatie van den minderen man* door Shakespeare bespot.

As you like it (1590-1600).

I, 1. - Orlando's klacht over de wijze waarop zijn broeder hem behandelt is niets anders dan een inleiding tot het stuk, een *orienteerende scene*; sommige zinnen hebben door hun antithetischen bouw een Euphuistisch voorkomen:

My brother Jaques he keeps at school, and report speaks goldenly of his profit: for my part, he keeps me rustically at home unkept; for call you that keeping for a gentleman of my birth, that differs not from the stalling of an ox?.... Besides this nothing that he so plentifully gives me, the something that nature gave me his countenance seems to take from me .. I will no longer endure it, though yet I know no wise remedy how to avoid it.

I, 1, 5.

Zooals men ziet, heeft men hier, verre van zuiver Euphuisme, slechts een zachte Euphuistische tint. Shakespeare's bron voor dit stuk, Lodge's *Rosalynd*, vertoont zelf een veel minder streng Euphuisme dan Lyly; vergelijkt men, in het bijzonder, Orlando's woorden met de overeenkomstige passage uit Lodge, zoo ziet men dat Shakespeare noch min noch meer Euphuistisch is als zijn model [1]; dit laatste volgt hij, wat den inhoud aangaat, in dit geval bijna op den voet; heeft hij ook voor de taal onder den invloed van *dien* Euphuist

[1]) Zie Bijlage.

geschreven? Misschien. Of hij echter daarbij zijn eigen zelfstandigheid verliest en in het wilde Euphuistische zinnen neerschrijft zal uit ons onderzoek blijken [1]).

I, 2. — Vóór de intrede van Touchstone onderhouden zich Celia en Rosalind, twee dames van het hof, over gebeurtenissen die de toeschouwer hoeft te kennen: orienteerend gesprek. Bovendien is het onderhoud, reeds dan, trots de melancholie der beide dames, van den zelfden humoristisch schertsenden aard als de vroeger besproken, soortgelijke tooneelen uit *Much Ado*. Wanneer Touchstone, de hofnar, binnenkomt en zich in het gesprek mengt, is alle zwaarmoedigheid verdreven om voor vroolijken scherts de plaats te ruimen. Over dit alles ligt een Euphuistische kleur:

Unless you could teach me to forget a banished father, you must not learn me how to remember any extraordinary pleasure.

I, 2, 5.

..... for what he hath taken away from thy father perforce, I will render thee again in affection. I, 2, 20.

..... for those that she makes fair she scarce makes honest, and those that she makes honest, she makes very ill-favouredly.

I, 2, 40.

Though Nature hath given us wit to flout at Fortune, hath not Fortune sent in this fool to cut off the argument?

I, 2, 48.

Touchstone. — The more pity, that fools may not speak wisely what wise men do foolishly.

Celia. — By my troth, thou sayest true; for since the little wit that fools have was silenced, the little foolery that wise men have makes a great show. I, 2, 92.

De lezer zal zelf bemerkt hebben dat Celia, eerst over de vrouwen (*those that she makes fair* enz) en verder over narren en wijze menschen een paar philosophische denkbeelden uitdrukt.

Dat beide dames tot het hof behooren blijkt verder uit hun gesprek met le Beau, die bij zijn intrede met «Bonjour, Monsieur le Beau» wordt begroet maar die in de geheimen

[1]) Zie Hoofdst. IV, § 3.

van den hofstijl niet volkomen ingewijd schijnt; immers, wanneer hij aan Celia zegt :

Fair princess you have lost much good sport.
I, 2, 105.

en Celia daarop vraagt:

Sport! of what *colour?*

dan begrijpt hij dezen hof-*slang* niet en antwoordt, tamelijk bedremmeld:

What colour, madam! How shall I answer you?

Het is duidelijk dat hier het woord *colour* op Gongoristische wijze van zijn eigenlijke beteekenis wordt beroofd om het eenvoudige *sort* of *kind* te vervangen.

Verderop tracht Celia den jongen Orlando door eenige *vermanende* woorden van zijn gevaarlijk voornemen af te brengen :

..... if you saw yourself with your eyes, or knew yourself with your judgement... I, 2, 185.

Orlando kleedt zijn wederlegging in den zelfden Euphuistischen stijl dien Celia reeds voor een *betoog*, een *les* geschikt had geacht :

..... wherein if I be foiled, there is but one shamed that was never gracious; if killed, but one dead that is willing to be so: I shall do my friends no wrong, for I have none to lament me, the world no injury, for in it I have nothing.
I, 1, 199.

In de tamelijk pathetische scene waarin de twee vriendinnen besluiten het hof te ontvluchten, stippen wij een voorbeeld van Arcadianistische verpersoonlijking aan :

For, by this heaven, now *at our sorrows pale*,
Say what thou canst, I'll go along with thee.
I, 3, 106.

Onverwacht is, in (II, 1), het gebruik der alliteratie, hoewel wij hier met een gewoon gesprek onder edellieden te doen hebben :

Hath not old custom made this life more sweet
Than that of *p*ainted *p*omp? Are not these woods
More *fr*ee *fr*om peril than the envious court?
II, 1, 2.

And *ch*urlish *ch*iding of the *w*inter's *w*ind
Which, when it *b*ites and *b*lows upon my *b*ody,
Even till I shrink with cold, I *s*mile and *s*ay...
II, 1, 7.

And this our life exempt from public haunt
Finds *t*ongues in *t*rees, *b*ooks in the running *b*rooks,
*S*ermons in *s*tones and good in every thing.
II, 1, 15.

Immers is het onderhoud, buiten dit, niet geaffecteerd. Het zelfde geldt voor Jaque's overigens zeer natuurlijk gestyleerde beschrijving van het menschelijk leven, waar wij, in het volgend vers, het reeds besproken Fransche woord *sans* aantreffen :

Sans teeth, sans eyes, sans taste, sans every thing.
II, 7, 166.

III, 2. — De hofnar Touchstone verkoopt zijn geestigheden zelfs aan den onnoozelen herder Corin ; zijn taal is van Euphuisme niet beroofd.

Truly, shepherd, in respect of itself, it is a good life; but in respect that it is a shepherd's life, it is naught. In respect that it is solitary, I like it very well ; but in respect that it is private, it is a very vile life. Now, in respect it is in the fields, it pleaseth me well; but in respect it is not in the court, it is tedious. As it is a spare life, look you, it fits my humour well; but as there is no more plenty in it, it goes much against my stomach.
III, 2, 13.

Daarop volgt wederom een geestige conversatie onder Rosalind, Celia en Orlando, waaruit wij de volgende Euphuistische passages mededeelen :

..... let me stay the growth of his beard, if thou delay me not the knowledge of his chin. III, 2, 221.

With a priest that lacks Latin and a rich man that hath not the gout, for the one sleeps easily because he cannot study and the other lives merrily because he feels no pain, the one lacking the burden of lean and wasteful learning, the other knowing no burden of heavy tedious penury. III, 2, 337.

.....would now like him, now loathe him; then entertain him, then forswear him; now weep for him, then spit at him; that

I drave my suitor from his mad humour of love, to a living humour of madness. III, 2, 427.

III, 3. — Even Euphuistisch is Touchstone in zijne rol van vernuftigen hofnar :

..... as a *w*alled town is more *w*orthier than a village, so is the forehead of a *m*arried *m*an more honourable than the *b*are *b*row of a *b*achelor ; and by how much defence is better than no skill, by so much is a horn more precious than to want. III, 3, 59.

As the ox hath his bow, sir, the horse his curb and the falcon her bells, so man hath his desires ; and as pigeons bill, so wedlock would be nibbling. III, 3, 80.

III, 5. —

Rosalind. — He's fallen in love with your foulness and she'll fall in love with my anger. If it be so, as fast as she answers thee with frowning looks, I'll sauce her with bitter words. III, 5, 66.

Dit is het eenige stuk proza in het gansche tooneel, en het vertoont de parisonische antithese ; Rosalind spreekt hier op haar gewonen schertsenden toon.

De zelfde Rosalind zien wij verder (IV, 1) in een even humoristisch gesprek met Jaques.

Jaques. — I have neither the scholar's melancholy, which is emulation, nor the musician's, which is fantastical, nor the courtier's, which is proud, nor the soldier's which is ambitious, nor the lawyer's, which is politic, nor the lady's, which is nice, nor the lover's, which is all these ; but it is a melancholy of mine own, compounded of many simples, extracted from many objects, and indeed, the sundry contemplation of my travels, in which my often rumination wraps me in a most humorous sadness. IV, 1, 10.

De laatste Euphuistische woorden van Jaques (*and indeed* enz.) ruiken ter zelfder tijd naar Gongorisme : men zou denken dat Don Adriano de Armado aan het woord is.

Ros.— .... then to have seen much and to have nothing, is to have rich eyes and poor hands. IV, 1, 23.

..... I had rather have a fool to make me merry than experience to make me sad. IV, 1, 27.

Wanneer Jaques weg is, wordt het gesprek met den binnentredenden Orlando op den zelfden Euphuistischen toon voortgezet :

Say « a day » without the « ever ». No, no, Orlando ; men are April *w*hen they *w*oo, December *w*hen they *w*ed : *m*aids are *M*ay when they are maids, but the sky changes *w*hen they are *w*ives. I will be more jealous of thee than a Barbary cock-pigeon over his hen, more clamorous than a parrot against rain, more new-fangled than an ape, more giddy in my desires than a monkey : I will weep for nothing, like Diana in the fountain, and I will do that when you are disposed to be merry ; I will laugh like a hyen, and that when thou art inclined to sleep. IV, 1, 146.

In (V, 1) levert de hofnar Touchstone, met den hofstijl wel vertrouwd, een goede parodie daarvan :

Touch. — ..... for I am he.

William. — Which he, sir?

Touch. — He, sir, that must marry this woman. Therefore, you clown, abandon, — which is in the vulgar leave, — the society, — which in the boorish is company, — of this female, — which in the common is woman ; which together is, abandon the society of this female, or, clown, thou perishest ; or, to thy better understanding, diest ; or, to wit, I kill thee, make thee away, translate thy life into death, thy liberty into bondage ; I will deal in poison with thee, or in bastinado, or in steel ; I will bandy with thee in faction ; I will o'er-run thee with policy ; I will kill thee a hundred and fifty ways : therefore tremble, and depart. V, 1, 49.

Men ziet dat Touchstone hier vooral spot met de Arcadianistische voorliefde voor ongewone uitdrukkingen.

Dit gebrek heeft Shakespeare nog door een anderen clown laten gispen ; wij zullen bij de bespreking van *Twelfth Night* met hem en zijn hekeling kennis maken [1]).

Eindelijk wijzen wij nog op de tweede scene van het vijfde bedrijf, waarin ons over Oliver's liefde en de daarmee verbonden feiten bericht wordt gegeven. Ook in dit orienteerend tooneel komt Lyly's stijl hier en daar te voorschijn :

Orlando. — Is't possible that on so little acquaintance you

[1]) Blz. 153.

should like her? that but seeing you should love her? and loving woo? and, wooing, she should grant? and will you persever to enjoy her?

Oliver. — Neither call the giddiness of it in question, the poverty of her, the small acquaintance, my sudden wooing, nor her sudden consenting; but say with me, I love Aliena; say with her that she loves me; consent with both that we may enjoy each other. V, 2, 1.

.... for your brother and my sister no sooner met but they *l*ooked, no sooner *l*ooked, but they *l*oved, no sooner loved but they sighed, no sooner sighed but they asked one another the *r*eason, no sooner knew the *r*eason but they sought the remedy.

V, 2, 35.

By so much the more shall I to-morrow be at the *h*eight of *h*eart-*h*eaviness, by how much I shall think my brother *h*appy in *h*aving what he wishes for. V, 2, 49.

De hymne op het einde van het stuk vertoont eenige allitereerende verzen; het daar aangewende kunstmiddel past echter volkomen bij den aard van het gedicht en heeft met stijlaffectatie niets gemeens. (Zie V, 4, 114).

Twelfth Night (1598-1602).

I, 1. — De hoveling Valentine, sprekende tot zijn heer, den hertog Orsino, gebruikt natuurlijk den stijl der hoogere maatschappij:

But from her handmaid do return this answer:
The element itself, till seven years' heat,
Shall not behold her face at ample view;
But, like a cloistress, she will veiled walk
And water once a day her chamber round
With eye-offending brine: all this to season
A brother's dead love, which she would keep fresh
And lasting in her sad remembrance.

I, 1, 26.

De affectatie is hier hoofdzakelijk Gongoristisch; maar het epitheton *eye-offending* schijnt door Dubartas ingegeven.

I, 3. — Olivia's kamenier, gewoon aan de voorname taal harer meesteres, wordt door de weinig beschaafde edellieden *Sir Toby Belch* en *Sir Andrew Aguecheek* moeilijk begrepen:

Maria. — By my troth, Sir Toby, you must come in earlier o' nights: your cousin, my lady, *takes great exceptions* to your ill hours.

Sir Toby. — Why, let her except, before excepted.

Mar. — Ay, but you must *confine* yourself within the modest limits of order.

Sir Toby. — Confine! I'll confine myself no finer than I am: these clothes are good enough to drink in; and so be these boots too. I, 3, 4.

Sir Andrew. — Bless you, fair shrew.
Maria — And you too, sir.
Sir Toby. — *Accost,* Sir Andrew, accost.
Sir Andr. — What's that?
Sir Toby. — My niece's chambermaid.
Sir Andr. — Good Mistress Accost, I desire better acquaintance.

I, 3, 50.

Shakespeare gispt hier in het voorbijgaan eens te meer den Arcadianistischen afkeer voor eenvoudige woorden.

Soms tracht Sir Toby er ook eenigszins voornaam uit te zien, door een vreemd woord te gebruiken:

Pourquoi, my dear knight? I, 3, 95.

Een dergelijke gril maakt zich ook nog op andere plaatsen van hem meester:

..... and « *diluculo surgere* », thou know'st....

II, 3, 2.

In (III, 1) schijnt Sir Andrew hem op dat spoor te willen volgen:

Sir Andrew. — Dieu vous garde, monsieur.
Viola. — Et vous aussi; votre serviteur.

III, 1, 79.

I. 5. — Een kort *schertsend gesprek* tusschen een hoogadelige dame, Olivia, en haren nar, waarin volgende Euphuistische plaatsen te lezen staan.

Those wits, that think they have thee, do very oft prove fools;

and I, that am sure I lack thee, may pass for a wise man : for what says Quinapalus? Better a witty fool than a foolish wit.

I, 5, 36.

Two faults, madonna, that drink and good counsel will amend : for give the dry fool drink, then is the fool not dry : bid the dishonest man mend himself ; if he mend, he is no longer dishonest; if he cannot, let the botcher mend him . . . virtue that transgresses is but patched with sin : and sin that amends is but patched with virtue. If that this simple syllogism will serve, so ; if it will not, what remedy? As there is no true cuckhold but calamity, so beauty's a flower. I, 5, 47.

There is no slander in an allowed fool though he do nothing but rail ; nor no railing in a known discreet man, though he do nothing but reprove. I, 5, 101.

Het laatste voorbeeld is bovendien een soort van moralizeerend aphorisme.

In het zelfde tooneel wordt Olivia's hofstijl wederom door Sir Toby misverstaan :

Olivia. — Cousin, cousin, how have you come so early by this *lethargy?*

Sir Tob. — Lechery! I defy lechery.

I, 5, 131.

Had Olivia het eenvoudiger, maar minder Gongoristisch woord « drunkenness » gebruikt, dan had haar Sir Toby wel onmiddellijk begrepen.

Verderop zien wij Viola, in de rol van Orsino's page, voor haar meester om Olivia's liefde werven. Dit gebeurt op den meest beleefden, en bij gevolg hoogst geaffecteerden toon. Viola spreekt Olivia met echt Gongoristischen bombast aan :

Most radiant, exquisite and unmatchable beauty, ... Good beauties let me sustain no scorn ; I am very comptible, even to the least sinister usage. I, 5, 181.

Later treffen wij het Fransche woord *nonpareil*, (I, 5, 273) en eindelijk weer een stuk Gongorisme aan :

Oliv. — How does he love me ?
Viol. — With adorations, fertile tears,
With groans that thunder love, with sighs of fire.

I, 5, 274.

II. 1. — Een korte conversatie, ditmaal tot orienteering van den toeschouwer bestemd: Sebastian vertelt gebeurtenissen die voor de ontknooping der handeling van gewicht zijn.

A lady, sir, though it was said she much resembled me, was yet of many accounted beautiful ; but, though I could not with such estimable wonder overfar believe that, yet thus far I will boldly publish her : she bore a mind that envy could not but call fair. She is drowned already, sir, with salt water, though I seem to drown her remembrance again with more. II, 1, 26,

De rang der sprekers en de beleefde toon van het gesprek brengt ook mede dat de overigens Euphuistische taal soms Gongoristisch is, zooals uit het laatste gedeelte van ons uittreksel blijkt.

II, 4. — In het gesprek tusschen den hertog en zijn page stippen wij aan :

Duke. — How dost thou like this tune?
Viola. — It gives a very echo to the seat.
Where Love is throned.

II, 4, 20.

She never told her love,
But let concealment, like a worm i' the bud,
Feed on her damask cheek.

II, 4, 113.

Wederom dus komt hier het verzachte Gongorisme van Sidney als een element der beleefde hoftaal vóór. De zelfde opmerking geldt voor de volgende uittreksels :

I pray you, let us satisfy our eyes
With the memorials and the things of fame
That do renown this city.

III, 3, 22.

. . . . my remembrance is very free and clear from any image of offence done to any man. III, 4, 248

III. 1. — Zooals in *As you like it*, laat hier Shakespeare de jacht op ongewone woorden door een clown gispen :

My lady is within, sir. I will construe to them whence you come ; who you are and what you would are out of my *welkin, I might say « element »*, but *the word is over-worn.*

III, 1, 63.

IV, 2. — In de alleenspraak van den clown komt de volgende philosophische en Euphuistische opmerking vóór:

I am not tall enough to become the function well, nor lean enough to be thought a good student; but to be said an honest man and a good housekeeper goes as fairly as to say a careful man and a great scholar. IV, 2, 6.

Bij zijn intrede wordt Sir Toby door den zelfden clown met het Spaansche *bonos dies* begroet (IV, 2, 14).

Zeer misplaatst klinkt in den mond des priesters, in (V, 1), de volgende Gongoristische omschrijving van « twee uur geleden » :

Since when, my watch hath told me, toward my grave
I have travell'd but two hours.
V, 1, 165.

King Henri V. (1599).

III, 2. — Te midden van een humoristische alleenspraak karakterizeert Falstaff's page de twee trawanten van dien jovialen lord op de volgende Euphuistische wijze :

For Bardolph, he is white-livered and red-faced : by the means whereof a' *f*aces it out, but *f*ights not. For Pistol, he hath a *k*illing tongue and a *q*uiet sword ; by the means whereof a' breaks *w*ords and keeps *w*hole *w*eapons. III, 2, 31.

In (III, 4) gebruiken de Fransche prinses en hare kamenier menig Fransch woord; maar daardoor wil Shakespeare klaarblijkelijk de lokale kleur bewaren, en van affectatie is er dus geen spraak. Het zelfde geldt voor (III, 7).

III, 6. — De Fransche heraut komt koning Hendrik in naam van zijn heer, den koning van Frankrijk, uitdagen. Dit geschiedt natuurlijk op plechtigen, ceremonieusen toon ; voor de tweede maal acht Shakespeare een Euphuistisch proza de daartoe geschikte taal :

. . . England shall repent his folly, see his weakness, and admire our sufferance. Bid him therefore consider of his ransom ; which must proportion the losses we have borne, the subjects we have lost, the disgrace we have digested ; which in weight to re-answer, his pettiness would bow under. For our losses, his exchequer is too poor ; for the effusion of our blood, the muster of his kingdom too faint a number ; and for our disgrace, his own person, kneeling at our feet, but a weak and worthless satisfaction.
III, 6, 132.

In (IV, 6), een tamelijk pathetisch tooneel, wordt er op de volgende half Gongoristische, half Italianistische manier gesproken :

Exeter.—He threw his wounded arm and kiss'd his lips ;
And so espoused to death, with blood he seal'd
A testament of noble-ending love.
The pretty and sweet manner of it forced
Those waters from me which I would have stopp'd ;
But I had not so much of man in me,
And all my mother came into mine eyes,
And gave me up to tears.
King Henry. I blame you not ;
For hearing this, I must perforce compound
With mistful eyes, or they will issue too.
IV, 6. 25.

Dat hier een eenvoudiger stijl beter op zijne plaats zou zijn hoeft nauwelijks gezegd.

V, 1. — Gower's *vermaning* aan Pistol klinkt Euphuistisch :

Go, go ; you are a counterfeit cowardly knave. Will you mock at an ancient tradition, begun upon an honourable respect, and worn as a memorable trophy of predeceased valour and dare not avouch in your deeds any of your words ? I have seen you *g*leeking and *g*alling at this gentleman twice or thrice. You thought, because he could not speak English in the native garb, he could not therefore handle an English cudgel : you find it otherwise ; and henceforth, let a Welsh correction teach you a good English condition.
V, 1, 73.

V. 2. —

King Henry. - .... if you will love me soundly with your French heart, I will be glad to hear you confess it brokenly with your English tongue. V, 2, 104.

A good leg will fall ; a straight back will stoop ; a black beard will turn white, a curled pate will grow bald ; a fair face will wither ; a full eye will wax hollow ; but a good heart, Kate, is the sun and the moon .... V, 2, 167.

Deze twee Euphuistische passages komen vóór in koning Hendrik's *humoristische conversatie* met Catherine; hier, echter, rolt het onderhoud niet over beuzelarijen: de koning maakt het hof aan Catherine.

The merry Wives of Windsor (1599).

In (I, 1) lacht Shakespeare met zijn gewone schalkschheid nogmaals om de onbeholpen affectatie der onwetenden: Shallow en Slender gebruiken allerlei uitdrukkingen, waaronder ook Latijnsche, in een volkomen verkeerden zin. Zoo spreekt Slender van « *all his successors gone before him* en van *all his ancestors that come after him*. (I, 1, 14).

III, 1. — De vroolijke waard richt tot den Franschen doctor en den priester Evans een half ernstige, half schertsende vermaning toe, om ze te beletten in duel te gaan. Ook zijn zijne woorden grootendeels Euphuistisch van zinbouw:

Am I politic? am I subtle? am I a Machiavel? Shall I lose my doctor? no; he gives me the *potions* and the *motions*. Shall I lose my parson, my priest, my Sir Hugh? no; he gives me the *proverbs* and the *noverbs*. Give me thy hand, *terrestrial*; so. Give me thy hand, *celestial*; so. III, 1, 103.

Julius Cæsar (1600-1601).

Wij hebben reeds vroeger op het merkwaardig voorbeeld van Euphuisme in verzen, dat in dit drama te vinden is, gewezen:

Let's carve him like a dish fit for the gods,
Not hew him as a carcass fit for hounds.
II, 1, 173.

Evenzoo hebben wij de beroemde toespraak van Brutus aangehaald, [1]) zoodat wij het onnoodig vinden ze hier nogmaals den lezer onder oogen te brengen.

Wij hoeven nauwelijks op het feit te wijzen, door ons reeds meermalen op andere plaatsen waargenomen, dat hier het Euphuisme als de geschikte stijl voor een *betoog*, een

[1]) Blz. 48.

bewijsvoering wordt aangewend. Hoe velen hebben deze alombekende rede van Brutus niet bewonderd — en dat terecht — die misschien wel ingezien hebben dat hunne bewondering sproot uit de wonderbare overeenkomst van vorm en denkbeeld, maar niet vermoed hebben dat die vorm niets anders was dan het zoo vaak bespotte Euphuisme!

Wat echter Lyly op gansch werktuigelijke wijze gebruikte, wordt in de handen van het genie een krachtig middel om den toeschouwer te treffen.

Aan de ernstige, oprechte en duidelijke rede van Brutus, kon inderdaad geen beter vorm gegeven worden; met zijn verheven en streng stoïcynskarakter, met de plechtigheid van het gansche Forumtooneel kon geen taal beter overeen komen dan deze eenvoudige welsprekendheid, zoo sober van uitdrukking, maar zoo treffend van klaarheid, zoo beroofd van allen pronk en toch zoo majestatisch in den streng regelmatigen bouw zijner antithetische perioden, door het parallelisme tot een afgerond, zoetvloeiend geheel samengesmolten. Zulk een man moest op zulk een oogenblik zulk eene taal spreken.

Sporen van andere stijlen zijn in *Julius Cæsar* weinig te vinden. Misschien zijn de volgende verzen wel al te hyperbolisch:

Draw them to Tiber banks, and weep your tears
Into the channel, till the lowest stream
Do kiss the most exalted shores of all.
I, 1, 63.

In (III, 1) komt een zeer misplaatste woordspeling vóór:

O world, thou wast the forest to this *hart*
And this, indeed, O world, the *heart* of thee,
III, 1, 207.

Het volgende klinkt even Gongoristisch als de bovengemelde hyperbole:

Over thy wounds now do I prophesy, —
Which, like dumb mouths, do ope their ruby lips,
To beg the voice and utterance of my tongue. —
I, 1, 259.

De zelfde wansmakelijke metaphore wordt nog herhaald in Antonius' schoone Forumrede :

Show you sweet Cæsar's wounds, poor dumb mouths,
And bid them speak for me : but were I Brutus,
And Brutus Antony, there were an Antony
Would ruffle up your spirits and put a tongue
In every wound of Cæsar that should move
The stones of Rome to rise and mutiny.
III, 2, 229.

En in de zelfde rede wordt Cæsar's bloed op een zeer Arcadianistische en zeer belachelijke wijze verpersoonlijkt :

And as he pluck'd his cursed steel away,
Mark how the blood of Cæsar follow'd it,
As rushing out of doors, to be resolved
If Brutus so unkindly knock'd or no.
III, 2, 181.

Hamlet (1600-1602).

I, 2. — Deze scene, waarvan het begin door 's konings officieele mededeeling van zijn huwelijk wordt ingenomen, is eigenlijk niets anders dan eene plechtige zitting van het hof. De taal is er stijf en ceremonieus, en bestaat uit het, reeds meermalen aangetroffen, verzachte Gongorisme van Sidney :

Therefore our sometime sister, now our queen,
The imperial jointress to this warlike state,
Have we, as 'twere with a defeated joy, —
With an auspicious and a dropping eye,
With mirth in funeral and with dirge in marriage,
In equal scale weighing delight and dole, —
Taken to wife.
I, 2, 8.

He hath, my lord, wrung from me my slow leave
By laboursome petition, and at last
Upon his will I seal'd my hard consent.
I, 2, 58.

For your intent
In going back to school in Wittenberg,
It is most *retrograde* to our desire.
I, 2, 112.

De zelfde stijl is hier en daar te herkennen wanneer de koning, de koningin en het grootste gedeelte van het hof de zaal verlaten hebben en er tusschen Marcellus, Bernardo, Horatio en Hamlet een op beleefden toon gevoerd gesprek plaats grijpt :

Season your admiration for a while
With an attent ear.
I, 2, 192.

. ... whilst they, distill'd
Almost to jelly with the act of fear,
Stand dumb.....
I, 2, 204.

If you have hitherto conceal'd this sight,
Let it be tenable in your silence still.
I, 2, 247.

Men lette op het overdrevene van de hyperbole *distill'd almost to jelly*.

Even hoffelijk en op de zelfde wijze geaffecteerd klinkt de taal uit het eerste gedeelte van (II, 2) :

If it will please you
To show us so much gentry and good will
As to expend your time with us awhile,
For the supply and profit of our hope,
You visitation shall receive such thanks
As fits a king's remembrance.
II, 2, 21.

This, in obedience, hath my daughter shown me,
And more above, hath his solicitings,
As they fell out by time, by means and place,
All given to mine ear.
II, 2, 125.

Which done, she took the fruits of my advice.
II, 2, 145.

Hamlet, in het tweede gedeelte der scene met Rozenkranz en Guildenstern sprekend, gaat — volgens zijne gewoonte — plotseling over van het besproken onderwerp tot een *philosophische* mijmering aangaande de wereld en den mensch : en te gelijker tijd tot Euphuistisch gekleurd proza ; dit geschiedt echter eerst *dan*, wanneer Hamlet aan

het philosopheeren gaat, en nog niet, zooals Delius beweert, wanneer hij zijn vrienden bezweert hem de waarheid te zeggen :

.... and indeed it goes so heavily with my disposition that this goodly frame, the earth, seems to me a sterile promontory, this most excellent canopy, the air, look you, this brave o'erhanging firmament, this majestical roof fretted with golden fire, why, it appears ... What a piece of work is a man ! how noble in reason ! how infinite in faculty ! in form and moving how express and admirable ! in action how like an angel ! in apprehension how like a god! the beauty of the world! the paragon of animals!

II, 2, 308.

Er moet hierbij ook in het oog gehouden worden dat Hamlet zich op dien eenigszins verfijnden, zacht Gongoristischen conversatietoon uitdrukt, dien wij wel meer met Euphuisme gepaard zagen ; zoo ontmoet men verder :

I remember, one said there were no sallets in the lines to make the matter savoury, nor no matter in the phrase that might indict the author of affectation ; but called it an honest method, as wholesome as sweet, and by very much more handsome than fine.

II, 2, 461.

In het eerste geval bereikt dus Shakespeare een dubbel doel.

III, 2. — Hamlet leest de *les* aan de comediespelers.

*S*peak the *s*peech, I *p*ray you, as I *p*ronounced it to you, *t*rippingly on the *t*ongue ..... suit the action to the word, the word to the action ; .... for any thing so overdone, is from the purpose of playing, whose end, both at the first and now, was and is, to hold as 'twere, the mirror up to nature ; to show virtue her own feature, scorn her own image, and the very age and body of the time his form and pressure. Now this overdone, or come tardy off, though it make the unskilful laugh, cannot but make the judicious grieve ; the censure of the which one must in your allowance o'erweigh a whole theatre of others. O, there be players that I have seen play, and heard others praise, and that highly, not to speak it profanely, that, neither having the accent of Christians nor the gait of Christian, pagan, nor man, have so strutted and bellowed, that.... III, 2, 1.

Het stuk dat op Hamlet's bevel vertoond wordt is louter bombast ; hier en daar is het Gongorisme duidelijk te herkennen :

Full thirty times hath Phœbus'cart gone round
Neptune's salt wash and Tellus' orbed ground,
And thirty dozen moons with borrow'd sheen
About the world have times twelve thirties been,
Since love our hearts and Hymen did our hands
Unite commutual in most sacred bands.

III, 2, 165.

Sweet, leave me here awhile ;
My spirits grow dull, and fain I would beguile
The tedious day with sleep.

III, 2, 235.

Waarschijnlijk bootst hier Shakespeare den gewonen stijl der hofdrama's die te dien tijde speciaal *voor* het hof vervaardigd en *aan* het hof opgevoerd werden. [1])

Op het einde van het tooneel spreken de twee hovelingen Rozenkrantz en Guildenstern in den hofstijl met Hamlet. Ook hooren wij hen Arcadianistische volzinnen als de volgende uiten :

Good my lord, what is your cause of distemper? you do, surely, bar the door upon your own liberty, if you deny your griefs to your friend. III, 2, 350.

Hamlet. — 'Tis as easy as lying : govern these ventages with your fingers and thumb, give it breath with your mouth, and it will *discourse most eloquent music.* Look you, these are the stops.

Guildenst. — But these cannot I *command to any utterance of harmony.* III, 2, 372.

In (III, 4) merken wij nogmaals het woord *sans* aan :

Eyes without feeling, feeling without sight,
Ears without hands or eyes, smelling *sans* all.

III, 4, 78.

Buiten dit ééne woord is hier echter de stijl zeer natuurlijk.

---

[1]) Indien namelijk de bedoelde passage wel van Shakespeare's hand is : hetgeen voor velen nog steeds een vraag is.

Belachelijk misplaatst is, in Laertes' pathetische klacht, de volgende zinspeling op den aard van Ophelia's dood :

Too much of water hast thou, poor Ophelia,
And therefore I forbid my tears.
IV, 7, 186.

In (V, 1) wordt er, zooals naar gewoonte, menige woordspeling in den mond der clowns gelegd. Hamlet, gelijk overigens iedere hoveling uit de 16[e] eeuw, vindt er zijn genoegen in, de clowns eenigszins op hun eigen terrein te volgen.

Te midden zijner mijmering over den schedel dien hij opgeraapt heeft, zegt Hamlet :

It might be the pate of a politician ..... or of a *courtier*; which could say « Good morrow, *sweet* lord ! » How dost thou, good lord ? »
V, 1, 86.

Daaruit blijkt dat het woord *sweet* op het oogenblik waarop ons drama geschreven werd, aan het hof nog immer in zwang was. Wat verder klaagt Hamlet over de affectatie, die zoodanig heeft toegenomen, dat zelfs de mindere man er mee behept is.

How absolute the knave is ! we must speak by the card, or equivocation will undo us. By the Lord, Horatio, these three years I have taken note of it ; the age is grown so picked that the toe of the peasant comes so near the heel of the courtier, he galls his kibe.
V, 1, 148,

In (V, 2), eindelijk, trekt Shakespeare wederom eens te velde tegen den Arcadianistisch-Gongoristischen hofstijl van den tijd. Osric, die als een belachelijke modepop wordt voorgesteld, spreekt Hamlet eerst aan met *sweet Lord* en gebruikt verder de zelfde taal als wij reeds uit den mond van andere hovelingen hoorden [1]) ; niet alleen antwoordt hem Hamlet in zijn eigen stijl, maar overdrijft dien nog, en wel met het doel

---

[1]) Ook Osric heeft lang voor een *Euphuist* doorgegaan. Hoe onjuist dit was zal nu de lezer wel zelf kunnen inzien.

Het vaststellen van dit feit bracht er Prof. Logeman toe te vermoeden dat er aangaande Sh.'s verhouding tot het Euphuisme verkeerde begrippen in omloop moesten zijn. Hij was zoo goed ons mede te deelen wat hij daaromtrent opgemerkt had, en aldus werd de taal van Osric het uitgangspunt van ons onderzoek. Wij achten het dus onzen plicht hier aan Prof. Logeman openbaar onzen dank te betuigen.

hem te bespotten. Ziehier eenige stukken uit het gesprek :

Osr. — Sweet Lord, if your lordship were at leisure, I should impart a thing to you from his majesty.

Haml. — I will receive it, sir, with all *diligence of spirit*...

Osr. — Sir, here is newly come to court Laertes; believe me, an absolute gentleman, full of most excellent differences, of very soft society and great showing : indeed, to speak feelingly of him, he is the card or calendar of gentry, for you shall find in him the continent of what part a gentleman would see.

Haml – Sir, his definement suffers no perdition in you; though, I know, to divide him inventorially would dizzy the arithmetic of memory, and yet but yaw neither, in respect of his quick sail. But, in the verity of extolment, I take him to be a soul of great article ; and his infusion of such dearth and rareness, as, to make true diction of him, his semblable is his mirror ; and who else would trace him, his umbrage, nothing more.

Osr. — Your lordship speaks most infallibly of him.

Haml. — The concernancy, sir ? why do we wrap the gentleman in our more rawer breath ?.....

Osr. — The king, sir, hath wagered with him six Barbary horses : against the which he has *imponed*, as I take it, six French rapiers and poniards, with their assigns, as girdles, hangers, and so : three of the *carriages*, in faith, are very dear to fancy, very responsive to the hilts, most delicate carriages, and of very liberal conceit.

Haml. — What call you the carriages ?

Horatio. — *I knew you must be edified by the margin ere you had done.*

Osr. — The carriages, sir, are the hangers.

Haml. — The phrase would be more german to the matter, if we could carry cannon by our sides : I would it might be hangers till then. But, on : six Barbary horses against six French swords, their assigns, and three liberal-conceited carriages ;..... Why is this « imponed » as you call it ?
V, 2, 91.

Wanneer Osric weg is, worden hij en zijn taal als volgt door Hamlet beoordeeld :

He did comply with his dug, before he sucked it. Thus has

he — and many more of the same breed that I know the drossy age dotes on — only got the tune of the time and outward habit of encounter ; a kind of yesty collection, which carries them through and through the most fond and winnowed opinions; and do but blow them to their trial, the bubbles are out.

V, 2, 195.

Macbeth (1603-1610).

I, 3. — Evenals de bovennatuurlijke wezens uit den *Midzomernachtsdroom* drukken zich hier de heksen soms in allitereerende verzen uit :

« A*r*oint thee, witch ! » the *r*ump-fed *r*onyon cries.
I, 3, 6.

But in a *s*ieve I'll thither *s*ail.
I, 3, 8.

All the *q*uarters that they *k*now.
I, 3, 16.

I will *dr*ain him *dr*y as hay :
Sleep shall neither night nor day....
I, 3, 18.

Weary se'nnights nine times nine
Shall he dwindle, *p*eak and *p*ine.
I, 3, 22.

Evenzoo in (IV, 1) :

*F*illet of a *f*enny snake,
In the cauldron *b*oil and *b*ake.
IV, 1, 12.

Like a hell-*b*roth *b*oil and *b*u*bb*le.
IV, 1, 19.

Root of hemlock, *d*igg'd i' the *d*ark....
IV, 1, 25.

*G*all of *g*oat, and slips of yew....
IV, 1, 27.

Nose of *T*urk and *T*artar's lips ...
IV, 1, 29.

*D*itch-*d*eliver'd by a *d*rab....
IV, 1, 31.

Op het einde van (I, 3) spreekt Macbeth eenige woorden in den hofstijl uit :

Kind gentlemen, your pains
Are register'd where every day I turn

The leaf to read them.
I, 3, 150.

Buiten dit is er in het drama slechts weinig Arcadianisme te vinden.

II, 3. — Op de vraag van Macduff :

What three things does drink especially provoke ?

philosopheert en euphuiseert de grappige poortier als volgt :

[Marry, sir, nose-painting, sleep, and urine. Lechery, sir, it provokes, and unprovokes ; it provokes the desire, but it takes away the performance : therefore, much drink may be said to be an equivocator with lechery] : it makes him, and it mars him ; it sets him on, and it takes him off ; it persuades him, and disheartens him ; makes him stand to, and not stand to ; [in conclusion, equivocates him in a sleep, and, giving him the lie, leaves him].

II, 3, 31.

Othello (vóór 1604).

..... you'll have your *n*ephews *n*eigh to you ; you'll have coursers for cousins and *g*ennets for *g*ermans.

I, 1, 111.

De aangehaalde zin komt geheel afgezonderd in een tooneel vóór waar alleen die woorden en eenige meer in proza zijn. Er valt dus hier moeilijk aan eenig bijzonder oogmerk van den dichter te denken ; tenzij men aanneme dat Shakespeare wederom het Euphuisme gebruikt als een passenden vorm voor *scherts*, in ons geval vrij onbeschaamden scherts. Dien zelfden cynieken humor ontmoeten wij ook in het derde tooneel van het zelfde bedrijf. Maar daar is het onderhoud tevens van *philosopheerenden* aard, en het eerste Euphuistische uittreksel dat wij mededeelen klinkt zelfs als een aphorisme :

It is silliness to live, when to live is a torment : and then have we a prescription to die when death is our physician.

I, 3, 309.

I confess it is my shame to be so fond ; but it is not in my virtue to amend it.
I, 3, 319.

Virtue ! a fig ! 'tis in ourselves that we are thus or thus. Our bodies are our gardens, to the which our wills are gardeners :

so that if we will plant nettles, or sow lettuce, set hyssop and weed up thyme, supply it with one gender of herbs, or distract it with many, either to have it sterile with idleness, or manured with industry, why, the power and corrigible authority of this lies in our wills. If the ballance of our lives had not one scale of reason to poise another of sensuality, the blood and baseness of our natures would conduct us to most preposterous conclusions: but we have reason to cool our raging motions, our carnal stings, our unbitted lusts, whereof I take this that you call love to be a sect or scion. I, 3, 322.

It is merely a lust of the blood and a permission of the will.... the food that to him now is as luscious as locusts, shall be to him shortly as bitter as coloquintida ..... seek thou rather to be hanged in compassing thy joy than to be drowned and go without her. I, 3, 339.

Het zelfde geldt voor (II, 3) waar wij het volgende uit Iago's mond hooren :

Reputation is an idle and most false imposition: oft got without merit, and lost without deserving; ..... you are but now cast in his mood, a punishment more in policy than in malice; even so as one would beat his offenceless dog, to affright an imperious lion.
II, 2, 268.

De zitting der senatoren in het eerste gedeelte van (I, 3) waarin natuurlijk een tamelijk ceremonieuse taal wordt gesproken, vertoont hier en daar sporen van het verzachte Gongorisme door Sidney in de mode gebracht :

Othello, the fortitude of the place is best known to you; and though we have there a substitute of most allowed sufficiency, yet opinion, a sovereign mistress of effects, throws a more safer voice on you : you must therefore be content to slubber the gloss of your new fortunes with this more stubborn and boisterous expedition.
I, 3, 222.

..... Most gracious duke,
To my unfolding lend your prosperous ear ;
And let me find a charter in your voice,
To assist my simpleness.
I, 3, 244.

King Lear (1604 of 1605).

I, 1. — In het begin van dit tooneel hebben wij een zeer kort *orienteerend* gesprek : Kent stelt zijn twee zoons vóór en geeft over hen de inlichtingen door het stuk zelf vereischt. Daarin komt een Euphuistische plaats vóór :

....whereupon she grew round-wombed, and had, indeed, sir, a son for her cradle ere she had a husband for her bed.
I, 1, 14.

III, 4. — De ongelukkige koning, uit zijn hof door nacht en koude, regen en wind, weggejaagd, heeft met zijn getrouwen hofnar en Kent in een verlaten hut een schuilplaats gevonden. Edgar, eveneens op de vlucht gedreven, ontmoet daar Lear en nu begint één der aangrijpendste tooneelen van het gansche drama. Zoowel Lear, dien het ongeluk werkelijk met zinneloosheid heeft geslagen, als Edgar, die, om niet herkend te worden, zich niet alleen in een bedelaar verkleed heeft, maar ook krankzinnigheid veinst, spreken op de meest onsamenhangende wijze ; behalve, dat Lear's verwarde denkbeelden gestadig om die éene vaste gedachte draaien : de slechtheid zijner dochters.

Het is dan ook niet zonder aanvankelijke verwondering dat wij de volgende Euphuistisch klinkende passages hebben aangetroffen :

Edg. — Who gives any thing to poor Tom? whom the foul fiend hath led through *f*ire and through *f*lame, and through *f*ord and whirlipool, o'er bogs and quagmire; that hath laid knives under his pillow, and halters in his pew. III, 4, 51.

Edg. — ..... wine loved I *d*eeply, *d*ice *d*early ..... false of heart, light of ear, bloody of hand; hog in sloth, fox in stealth, wolf in greediness, dog in madness, lion in prey ..... keep thy foot out of brothels, thy hand out of plackets, thy pen from lenders' books. III, 4, 93.

Lear. — Thou owest the worm no silk, the beast no hide, the sheep no wool, the cat no perfume.
III, 4, 108.

Onze *ver*wondering veranderde echter in *be*wondering toen wij gewaar werden dat hier opzettelijk geheel verschillende vormen ordeloos dooreen gehaspeld worden : verzen en

proza, platte taal en Euphuisme wisselen elkander af zonder dat daarvoor eenige andere uitlegging kan gevonden worden dan de volgende, die ons de natuurlijkste toeschijnt : Shakespeare wil hier door de verwarring der uitdrukkingsvormen de werkelijke wanorde van Lear's, en de geveinsde wanorde van Edgar's gedachten schilderen.

In (III, 7) klinkt één der volgende verzen Gongoristisch en, wanneer men den dramatischen aard van de scene in het oog houdt, vrij misplaatst :

Though well we may not pass upon his life
Without the form of justice, yet *our power*
Shall do a courtesy to our wrath which men
May blame, but not control.
III, 7, 24.

Anders is het gesteld met (IV, 3), waarin er tusschen twee hovelingen, op den gewonen beleefden toon in dergelijke gevallen gebruikelijk, een gesprek plaats grijpt. De volgende verzen bieden een Sidney-achtige personificatie :

Kent. — Did your letters pierce the queen to any demonstration of grief?

Gentleman. — Ay, sir; she took them, read them in my presence;
And now and then an ample tear trill'd down
Her delicate cheek : it seem'd she was a queen
Over her passion ; who, most rebel-like,
Sought to be king o'er her.
IV, 3, 11.

In de zelfde conversatie treffen wij de volgende Arcadianistische verzen aan :

There she shook
The holy water from her heavenly eyes,
And clamour moisten'd ; then away she started
To deal with grief alone.
IV, 3, 31.

Measure for Measure (1604).

I, 2. — Een geheel afgezonderd voorbeeld van Euphuisme :

..... and yet, to say the truth, I had as lief have the *f*oppery of *f*reedom as the morality of imprisonment.
I, 2, 137.

II, 1. — In dit tooneel spot Shakespeare nogmaals met de affectatie van den minderen man ; Elbow gebruikt gaarne voorname woorden ; ongelukkig voor hem gebeurt het, b. v., dat hij van *notorious benefactors* spreekt wanneer hij *notorious malefactors* meent. Wij achten het onnoodig meer voorbeelden mede te deelen, ofschoon dit gemakkelijk te doen ware.

III, 1. — Het gansche onderhoud tusschen den hertog en Isabel is met Euphuisme doorspekt. Wij hebben hier den eenigszins voornamen, en ietwat gedwongen conversatietoon waarop Shakespeare zijne hovelingen dikwijls laat spreken, maar bovendien is het gesprek *orienteerend* : wij hooren de twee personen een plan beramen, in de bijzonderheden waarvan de toeschouwer moet ingewijd worden, wil hij de volgende tooneelen begrijpen ; met het zelfde doel worden de geheele geschiedenis van Marianna's verlooving met Angelo en het later gedrag des laatsten uitvoerig verteld :

Duke. — The hand that hath made you fair hath made you good : the goodness that is cheap in beauty makes beauty brief in goodness ; . ... The assault that Angelo hath made to you, fortune hath conveyed to my understanding,...
II, 1, 184.

Isab. — ... . I had rather my brother die by the law than my son should be unlawfully born. III, 1, 194.

Duke. — ..... between which time of the contract and limit of the solemnity, her brother Frederick was wrecked at sea ... . there she lost a noble and renowned brother, in his love toward her ever most kind and natural ; with him, the portion and sinew of her fortune, her marriage-dowry ; with both, her combinate husband, this well-seeming Angelo. III, 1, 223.

Buiten de Euphuistische kleur vertoont het gesprek, zooals het bij den aard daarvan past, ook vergezochte uitdrukkingen in den Arcadianistischen smaak : « the assault that Angelo hath made to you, *fortune hath conveyed to my understanding* » in plaats van *I have heard* of *I know* ; « *fasten your ears on* my advisings » als omschrijving van *listen to my advisings* ; « I do make myself believe, » enz.

Men lette verder op den stijl der volgende uittreksels :

Left her in her tears, and dried not one of them with his comfort; swallowed his vows whole, pretending in her discoveries of dishonour : in few, bestowed her on her own lamentation, which she yet wears for his sake; and he, a marble to her tears, is washed with them, but relents not. III, 1, 214.

This forenamed maid hath yet in her the continuance of her first affection. III, 1, 228.

Een gesprek op verfijnden hoftoon, met Euphuisme doorspekt, hebben wij nog in (III, 2) :

Lucio. — Why, what a ruthless thing is this in him, for the rebellion of a codpiece to take away the life of a man!.... Ere he would have hanged a man for the getting a hundred bastards, he would have paid for the nursing a thousand.

III, 2, 121.

Lucio. — Come, sir, I know what I know.

Duke. — I can hardly believe that, since you know not what you speak. III, 2, 161.

Te midden dezer woordenwisseling komt ook een antimetabole vóór :

Love talks with better knowledge, and knowledge with dearer love. III, 2, 159.

Het gesprek tusschen den hertog en Escalus, wat verderop in deze scene te vinden, vertoont den zelfden toestand als het vorige :

..... and it is as dangerous to be aged in any kind of course, as it is virtuous to be constant in any undertaking. There is scarce truth enough to make societies secure ; but security enough to make fellowships accurst. III, 2, 237.

Ook ditmaal vinden wij hier en daar stijve omschrijvingen als uitdrukking van eenvoudige denkbeelden, gelijk in het gesprek tusschen den hertog en Isabel :

.... yet had he framed to himself, by the instruction of his frailty, many deceiving promises of life ; which I by my good leisure have discredited to him, and now is he resolved to die.

III, 2, 259.

Het zelfde merken wij op in (V, 1), waar het gesprek even ceremonieus is :

O, your desert speaks loud ; and I should wrong it,
To lock it in the wards of covert bosom,
When it deserves, with characters of brass,
A forted residence 'gainst the tooth of time
And razure of oblivion.

V, 1, 9.

And five years since there was some speech of marriage
Betwixt myself and her ; which was broke off,
Partly for that her promised proportions
Came short of composition, but in chief
For that her reputation was disvalued
In levity.

V, 1, 217.

Antony and Cleopatra (± 1608).

Het Euphuisme ontmoeten wij hier vooreerst te midden eener korte *schertsende* conversatie waarin één van Cleopatra's kamerjuffers zegt :

..... for, as it is a heart-breaking to see a handsome man loose-wived, so it is a deadly sorrow to behold a foul knave uncuckolded. I, 2, 74.

II, 6. — Orienteerend gesprek : Menas en Enobarbus praten op eenigszins luchtige manier over de laatste gebeurtenissen te Rome (o. a. het huwelijk van Antonius met de zuster van Octavius), en stellen aldus den toeschouwer in staat den gang der handeling verder te volgen. Het proza der sprekenden klinkt ietwat Euphuistisch :

I think the *p*olicy of that *p*urpose *m*ade *m*ore in the *m*arriage than the love of the *p*arties. II, 6, 126.

..... and, as I said before, that which is the strength of their amity shall prove the immediate author of their variance.

II, 6, 136

In (III, 11), komt deze vergezochte verpersoonlijking vóór :

My very hairs do mutiny ; for the white
Reprove the brown for rashness, and they them
For fear and doting.

III, 11, 13.

Eindelijk stippen wij aan :

Prithee, go hence ;
Or I shall show the cinders of my spirits
Through the ashes of my chance.
V, 2, 172.

Dissolve, thick cloud, and rain ; that I may say,
The gods themselves do weep !
V, 2, 302.

Het eerste voorbeeld is zuiver Italianistisch, het tweede eerder Gongoristisch, en beiden gansch misplaatst : zij komen inderdaad in een pathetische scene vóór.

Coriolanus (na 1608).

I, 1. — De saamgeloopen burgers zijn op het punt in oproer te geraken, en luisteren met gretigheid naar den « First citizen » wiens taal niet geschikt is om hen tot bedaren te brengen. Deze « eerste burger » blijft alleen aan het woord : de anderen komen slechts van tijd tot tijd met eene korte onderbreking tusschen ; het is — om ons een wellicht al te moderne uitdrukking te veroorloven — een meeting in open lucht, waarop de « eerste burger » een *redevoering* houdt, een *betoog* maakt :

We are accounted poor citizens, the patricians good. What authority surfeits on would relieve us ... Let us revenge this with our pikes, ere we become rakes ; for the gods know I speak this in hunger for bread, not in thirst for revenge.
I, 1, 15.

.... suffer us to famish, and their store-houses crammed with grain; make edicts for usury, to support usurers; repeal daily any wholesome act established against the rich, and provide more piercing statutes daily, to chain up and restrain the poor ...
I, 1, 82.

I, 3. — Even Euphuistisch zijn, in Volumnia's uiteenzetting harer *zedelijke* grondbeginsels,

.... if my son were my husband, I should freelier rejoice in that absence wherein he won honour than in the embracements of his bed where he would show most love ..... I ..... was pleased to let him seek danger where he was like to find fame .... I sprang

not more in joy at first hearing he was a man-child than now in first seeing he had proved himself a man.
I, 3, 2.

..... I had rather had eleven die nobly for their country than one voluptuously surfeit out of action. I, 3, 26.

II, 1. — *Humoristisch* en Euphuistisch gesprek tusschen Menenius en de tribuinen. Deze scherts bestaat bovendien hoofdzakelijk in een onderling *karakterizeeren.*

.... one that converses more with the buttock of the night than with the forehead of the morning .... and though I must be content to bear with those that say you are reverend grave men, yet they lie deadly that tell you you have good faces.
II, 1, 56.

Come, come, you are well understood to be a perfecter giber for the table than a necessary bencher in the Capitol.
II, 1, 90.

V, 2. — Belachelijk hyperbolisch is Menenius wanneer hij, te midden zijner smeekingen, tot Coriolanus zegt :

O my son, my son ! thou art preparing fire for us ; look thee, *here's water to quench it.* [1]) I was hardly moved to come to thee; but being assured none but myself could move thee, *I have been blown out of your gates with sighs.* V, 2, 76.

Troilus and Cressida (1609).

I, 1. — Beleefd gesprek tusschen hovelingen, Gongoristisch getint :

..... when my heart,
As wedged with a sigh, would rive in twain,
Lest Hector or my father should perceive me,
I have, as when the sun doth light a storm,
Buried this sigh in wrinkle of a smile.
I, 1, 34.

..... her hand,
In whose comparison all whites are ink,
Writing their own reproach, to whose soft seizure
The cygnet's down is harsh and spirit of sense
Hard as the palm of ploughman.
I, 1, 55.

---

[1]) Namelijk zijne tranen !

I, 2. — Euphuistische beschrijving van het karakter van Troilus, door Alexas :

Alexas. — .... he is as valiant as the lion, churlish as the bear, slow as the elephant : a man into whom nature hath so crowded humours that his valour is crushed into folly, his folly sauced with discretion : there is no man hath a virtue that he hath not a glimpse of, nor any man an attaint but he carries some stain of it : he is melancholy without cause, and merry against the hair : he hath the joints of every thing, but every thing so out of joint that he is a gouty Briareus, many hands and no use, or purblind Argus, all eyes and no sight.
I, 2, 20.

Later *schertst* Pandarus met Cressida. Hij is echter weinig geestig en zijn scherts is louter flauw gebabbel ; daar hij nochtans niet moede wordt zijn nonsense uit te kramen, komt Cressida slechts zelden aan de beurt ; maar wanneer dit geschiedt is hare humor Euphuistisch gekleurd :

Upon my *b*ack, to defend my *b*elly ; upon my *w*it, to defend my *w*iles; upon my secrec*y* to defend mine honest*y*; my mask to defend my beaut*y* ; and you to defend all these.
I, 1, 284

I, 3. — Een *ceremonieus* gesprek waaruit het blijkt dat het Gongorisme zelfs onder Grieksche krijgers zijn rechten niet verliest.

. .... the approbation
I give to both your speeches, which were such
As Agamemnon and the hand of Greece
Should hold up high in brass, and such again
As venerable Nestor, hatch'd in silver,
Should with a bond of air, strong as the axletree
On which heaven rides, knit all the Greekish ears
To his experienced tongue,....
I, 3, 62.

Ulysses schijnt toch werkelijk een man te zijn

Qui mores hominum multorum vidit et urbes :

zelfs het Fransch woord *sans* is hem bekend : « *sans* check » (I, 3, 94).

Wanneer later Aeneas verschijnt gebruikt hij een nog

bombastischer stijl als dien der hooger aangehaalde verzen :

Aen — ..... How may
A stranger to those most imperial looks
Know them from eyes of other mortals ?
Agam. — How !
Aen. — Ay ;
I ask, that might waken reverence,
And bid the cheek be ready with a blush
Modest as morning when she coldly eyes
The youthful Phœbus :
Which is that god in office, guiding men ?
Which is the high and mighty Agamemnon ?
I, 3. 223.

Waarop Agamemnon aanmerkt :

This Trojan scorns us ; *or the men of Troy*
Are *ceremonious courtiers.*

Zelfs de oude, wijze Nestor schijnt voor een echten hoveling te willen doorgaan :

..... for the success,
Although particular, shall give a scantling
Of good or bad unto the general ;
And in such indexes, although small pricks
To their subsequent volumes, there is seen
The baby figure of the giant mass
Of things to come at large.
I, 3, 340.

II, 1. —

I have *b*o*bb*ed his *b*rain more than he has *b*eat my *b*ones.
II, 1, 75.

Deze Euphuistische zin staat geheel op zich zelf : De platte, grove humor van Thersites, uit niet veel meer dan scheldwoorden samengesteld, wordt anders door Shakespeare het Euphuisme onwaardig geacht. De zelfde aanmerking geldt voor het volgende :

for if Hector break not his neck i' the combat, he'll break 't himself in vain-glory.
III, 3, 259.

In (III, 1) gebruikt Pandarus herhaaldelijk het Italianistisch *sweet* : *sweet* queen enz. In het voorbijgaan vermelden wij hier de uiterst belachelijke toepassing van dit woord door Pandarus op Achilles :

Sweet, rouse yourself.

III, 3, 222.

In (IV, 1) gedragen zich ook Hector, Menelaus enz. als Engelsche hovelingen tegenover het afgezaagde *sweet ;* hetgeen, trots de ceremonieuse beleefdheid van het gesprek, in den mond van deze homerische helden vrij zonderling klinkt. Het zelfde zeggen wij, van den volgenden Italianistischen zin door Paris, in een soortgelijk onderhoud, uitgesproken :

This is the most despiteful gentle greeting,
The noblest hateful love, that e'er I heard of.

IV, 1, 32.

Eveneens Italianistisch en belachelijk misplaatst te midden van Pandarus' klachten is het volgende :

Where are my tears ? rain, to lay this wind, or my heart will be blown up by the root. IV, 4, 55.

III, 2. — Troilus en Cressida *philosopheeren* een weinig bij hun eerste ontmoeting ;

Troil. — When we vow to weep seas, live in fire, eat rocks, tame tigers; thinking it harder for our mistress to devise imposition enough than for us to undergo any difficulty imposed. This is the monstruosity in love, lady, that the will is infinite and the execution confined, that the desire is boundless and the act a slave to limit.

Cress. — They say all lovers swear more performances than they are able and yet reserve an ability that they never perform, vowing more than the perfection of ten and discharging less than the tenth part of one. They that have the voice of lions and the act of hares, are they not monsters ?

Troil. — Are there such ? such are not we : praise us as we are tasted, allow us as we prove ; our head shall go bare till merit crown it : no *p*erfection in reversion shall have a *p*raise in *p*resent : we will not name desert before his birth, and, being born, his addition shall be humble. *F*ew words to *f*air *f*aith : Troilus shall be such to Cressid as what envy can say worst shall be a mock for his truth, and what truth can speak truest not truer than Troilus.

III, 2, 85.

De lezer herkent hier zelf Lyly's stijl. Wanneer het philosopheeren, zooals te verwachten was, op vrijen uitloopt, rijst de taal der beide personen tot een zeker pathos en daarom tot het rijmlooze vers.

The Tempest (1610-11).

I, 2. — Prospero's verhaal van zijn vroegere avonturen is niet vrij van affectatie, ofschoon tot zijn dochter gericht. Zoo spreekt hij ergens van « a confidence *sans* bound » (I, 2, 97) en gebruikt verder een Arcadianistische verpersoonlijking :

there they hoist us,
To cry to the sea that roar'd to us, to sigh
To the winds whose pity, sighing back again,
Did us but loving wrong.

I, 2, 148.

In het zelfde tooneel zingt de *fairy* Ariel een lied waarin de alliteratie volkomen past bij den aard van het gezongene en van den zanger :

Come unto these yellow sands,
And then take hands :
Courtsied when you have and *k*iss'd
The *w*ild *w*aves *w*hist,
*F*oot it *f*eatly here and there ;
And, *s*weet *s*prites, the *b*urthen *b*ear.

I, 2, 376.

The *str*ain of *str*utting chanticleer
Cry, coc*k*-a-*d*i*dd*le-*d*ow.

I, 2, 385.

*F*ull *f*athom *f*ive thy *f*ather lies.

I, 2, 396.

In (II, 1) wonen wij een schertsend gesprek vol woordspelingen bij ; de taal van den hertog en zijne hovelingen is dan ook niet altijd even eenvoudig. De volgende verzen herinneren Sidney's personificatie :

..... he trod the water,
Whose enmity he flung aside, and breasted
The surge most swoln that met him ; his bold head
'Bove the contentious waves he kept, and oar'd
Himself with his good arms in lusty stroke
To the shore, that o'er his *w*ave-*w*orn *b*asis *b*ow'd,
As stooping to relieve him.

II, 1, 115.

IV, 1. — De elf Ariel drukt zich hier, in overeenkomst met zijne natuur, wederom in allitereerende verzen uit :

Before you can say « come » and « go »,
And breathe twice and cry « so, so »,
Each one, *t*ripping on his *t*oe,
Will be here with *m*op and *m*ow.

IV, 1, 44.

Cymbeline (1610-11).

Het beleefd gesprek tusschen de twee « Gentlemen » in het begin van (I, 1) is hier en daar Arcadianistisch-Gongoristisch :

Sec. Gent. — You speak him far.
First Gent. — I do extend him, sir, within himself,
Crush him together rather than unfold
His measure duly.

I, 1, 24.

Het zelfde geldt, in (I, 2), voor het volgende :

Sir, as I told you always, her beauty and her brain go not together : she's a good sign, but I have seen small reflection of her wit. I, 2, 31.

I, 4. — Dit tooneel wordt geheel ingenomen door een gesprek onder personen van hoogeren rang op dien toon van gedwongen hoffelijkheid en deftige plichtplegingen, die de gemeenzaamheid buiten sluit, en dien wij meermalen door hovelingen hoorden aanslaan. Dat hunne taal van het reeds zoo vaak opgemerkte Sidneyaansche Gongorisme niet vrij is, blijkt uit zinnen als de volgende :

Iachimo. — Believe it, sir, I have seen him in Britain : he was then of a crescent note, expected to prove so worthy as since he hath been allowed the name of; but I could then have looked on him without the help of admiration, though the catalogue of his endowments had been tabled by his side and I to peruse him by items.

Philario. — You speak of him when he was less furnished than now he is with that which makes him both without and within.

I, 4, 1.

Ay, and the approbation of those that weep this lamentable divorce under her colours are wonderfully to extend him; be it but to fortify her judgement, which else an easy battery might lay flat, for taking a beggar without less quality. But how comes it he is to sojourn with you? *How creeps acquaintance?*

I, 4, 19.

It was much like an argument that fell out last night, where each of us fell in praise of our country mistresses; this gentleman at that time vouching — *and upon warrant of bloody affirmation* [1]) — his to be more fair... I, 4, 60.

Bovendien schijnen deze heeren het Euphuisme nog niet als geheel uit de mode geraakt te aanschouwen :

Here comes the Briton : let him be so entertained amongst you as suits, with gentlemen of your knowing, to a stranger of his quality.

I, 4, 28.

Iach. — If she went before others I have seen, as that diamond of yours outlustres many I have beheld, I could not but believe she excelled many; but I have not seen the most precious diamond that is, nor you the lady.

Posthumus. — I praised her as I rated her : so do I my stone.

I, 4, 77.

Iach. — Either your unparagoned mistress is dead, or she's outprized by a trifle.

Post. — You are mistaken : the one may be sold, or given, if there were wealth enough for the purchase, or merit for the gift : the other is not a thing for sale, and only the gift of the gods.

I, 4, 87.

III, 5. —

..... thou shouldst neither want my means for thy relief nor my voice for thy preferment. III, 5, 114.

Deze antithetische zin staat geheel afgezonderd in het tooneel waarin Cloten Pisanio tot het verraden van zijn meester tracht over te halen.

IV, 2. — De twee koningszonen toonen wel eens door hunne taal, dat zij door een hoveling werden opgebracht.

---

[1]) D. i. hij was gereed zijne bewering met het zwaard, in tweegevecht, staande te houden (!)

Immers de volgende verpersoonlijking *à la* Sidney wordt door Arvigarus gebruikt :

..... Nobly he yokes
A smiling with a sigh, as if the sigh
Was that it was, for not being such a smile ;
The smile mocking the sigh, that it would fly
From so divine a temple, to commix
With winds that sailors rail at.
IV, 2, 51.

V, 4. — De cipier, die Posthumus komt halen om hem naar de galg te leiden, vindt hem zeer kalm en gelaten ; hij acht daarom het oogenblik geschikt om een weinig met hem te *philosopheeren*, hetgeen hij op ietwat schertsenden toon en in Euphuistische taal doet ; Posthumus betaalt hem met de zelfde munt :

First Gaoler. — But the comfort is, you shall be called to no more payments, fear no more tavern-bills ; which are often the sadness of parting, as the procuring of mirth: you came in faint for want of meat, depart reeling with too much drink ; sorry that you have paid too much and sorry that you are paid too much..... hte brain the heavier for being too light, the purse too light, being drawn of heaviness. V, 4, 159.

Post. — I am merrier to die than thou art to live.
V, 4, 174.

First Gaol. — You must either be directed by some that take upon them to know, or to take upon yourself that which I am sure you do not know.... V, 4, 184.

First Gaol. — What an infinite mock is this, that a man should have the best use of eyes to see the way of blindness !
V, 4, 195.

V, 5. — Gongoristische hofstijl :

Hearing us praise our loves of Italy
For beauty that made barren the swell'd boast
Of him that best could speak, for features, laming
The shrine of Venus, or straight-pight Minerva,
Postures beyond brief nature, for condition,
A shop of all the qualities that man
Loves woman for, besides that hook of wiving,
Fairness which strikes the eye.
V. 5, 161.

..... This fierce abridgement
Hath to it circumstantial branches, which
Distinction should be rich in.
V, 5. 382.

The Winter's Tale (± 1611).

I, 1. — Een kort *orienteerend* tooneel : wij vernemen, als inleiding tot het stuk, door welke verkleefdheid de koningen van Bohemen en van Sicilië verbonden zijn, en hoe die vriendschap ontstaan is. Bovendien is het gesprek der beide hovelingen, die heden elkander voor de eerste maal ontmoeten, eenigszins *ceremonieus* van toon. Hunne taal is Euphuistisch gekleurd :

We will give you sleepy drinks, that your senses, unintelligent of our insufficience, may, though they cannot praise us, as little accuse us. I, 1, 14.

They were trained together in their childhoods ; and there rooted betwixt them then such an affection, which cannot choose but branch now .. .. their encounters, though not personal, have been royally attorney'd with interchange of gifts, letters, loving embassies; that they have seemed to be together, though absent, shook hands, as over a vast, and embraced, as it were, from the ends of opposed winds. I, 1, 23.

Camillo. — ..... they that went on crutches ere he was born desire yet their life to see him a man.

Archidamus. — Would they else be content to die?

Cam. — Yes ; if there were no other excuse why they should desire to live. I, 1, 44.

De taal der beide heeren vertoont buitendien zonderlinge omschrijvingen en gezochte uitdrukkingen in Sidney's smaak :

Believe me, I speak as my understanding instructs me and as mine honesty puts it to utterance. I, 1, 20.

Since their more mature dignities and royal necessities made separation of their society, their encounters.....
I, 1, 27.

I very well agree with you in the hopes of him : it is a gallant child ; one that indeed physics the subjet, makes old hearts fresh.
I, 1, 41.

Van den zelfden aard is een ander gesprek in (III, 1). Alleen is hier slechts het Gongorisme aanwezig ; het tooneel is overigens in verzen geschreven :

Dion — I shall report,
For most it caught me, the celestial habits,
Methinks I so should term them, and the reverence
Of the grave wearers. O, the sacrifice !
How ceremonious, solemn and unearthly
It was i' the offering !
Cleomenes. — But of all, the burst
And the ear-deafening voice o' the oracle,
Kin to Jove's thunder, so surprised my sense,
That I was nothing.
III, 1, 3.
The violent carriage of it
Will clear or end the business : when the oracle,
Thus by Apollo's great divine seal'd up,
Shall the contents discover, something rare
Even then will rush to knowledge.
III, 1, 17.

IV, 2. — Wederom een *orienteerend* tooneel Euphuistisch getint :

The need I have of thee thine own goodness hath made ; better not to have had thee than thus to want thee : thou, having made me businesses, which none without thee can sufficiently manage, must either stay to execute them thyself or take away with thee the very services thou hast done ; which, if I have not enough considered, as too much I cannot, to be more thankful to thee shall be my study, and my profit therein the heaping friendships ..... Kings are no less unhappy, their issue not being gracious, than they are in losing them when they have approved their virtues.
IV, 2, 13.

IV, 4. — De zakkenroller Autolycus heeft de kleederen van een hoveling aangetrokken en speelt ook de overeenkomstige rol : hij poogt dit zelfs tot in zijn taal door te drijven en gebruikt woorden die alleen aan het hof bekend zijn, zooals uit het volgende blijkt :

Shepherd. — My business, sir, is to the king.
Antolycus — What advocate hast thou to him ?
Sh. — I *know not*, an 't like you.
Clown — Advocate's the *court-word* for a pheasant : say you have none.
IV, 4, 765.

Van daar dat deze gemeene kerel, die echter dienaar van den zoon des konings is geweest en dus met de gebruiken van het hof vertrouwd is, buiten het Gongorisme, ook het Euphuisme kent :

Autol. — ..... the curses he shall have, the tortures he shall feel, will break the back of man, the heart of monster.
Clown. — Think you so, sir ?
Autol. — Not he alone shall suffer what wit can make heavy and vengeance bitter ..... which, though it be great pity, yet it is necessary ..... all deaths are too few, the sharpest too easy.
IV, 4, 796.

Clown. — He seems to be of great authority : close with him, give him gold ; and though authority be a stubborn bear, yet he is oft led by the nose with gold : show the inside of your purse to the outside of his hand, and no more ado.
IV, 4, 830.

V, 2. — Een *orienteerend* tooneel : er wordt door de twee *lords* over de wederherkenning der verloren koningsdochter en de verzoening der twee vorsten een bericht gegeven zonder welk het slot van het drama onverstaanbaar zou wezen. Wij kunnen ook in dit gesprek de vermenging van stijlen gadeslaan waarop wij reeds menigmaal gewezen hebben : de verfijnde conversatietaal der drie hovelingen is niet alleen op Euphuistische (1ste uittreksel) maar ook op Gongoristische manier (1e en 2de uittreksel) geaffecteerd :

There was speech in their dumbness, language in their very gesture, they looked as they had heard of a world ransomed, or one destroyed ..... Then have you lost a sight, which was to be seen, cannot be spoken of ..... There was casting up of eyes, holding up of hands, with countenance of such distraction that they were to be known by garment, not by favour ..... I never heard of such another encounter, which lames report to follow it and

undoes description to do it..... She had one eye declined for the loss of her husband, another elevated that the oracle was fulfilled .. .. till, from one sign of dolour to another, she did, with an «Alas», I would fain say, bleed tears, for I am sure my heart wept blood. V, 2, 14.

There might you have beheld one joy crown another, so and in such manner, that it seemed sorrow wept to take leave of them, for their joy waded in tears .. .. One of the prettiest touches of all and that which angled for mine eyes, caught the water though not the fish, was when, at the relation of the queen's death,....

V, 2, 47.

King Henry VIII (1613).

I, 1. — Een gesprek op beleefden toon, onder hovelingen; de stijl is Arcadianistisch gekleurd :

Buckingham. — All the whole time
I was my chamber's prisoner.
Norfolk. — ..... Then you lost
The view of earthly glory : men might say,
Till this time pomp was single, but now married
To one above itself.

I. 1, 12.

..... now this masque
Was cried incomparable ; and the ensuing night
Made it a fool and beggar. The two kings,
Equal in lustre, were now best, now worst,
As presence did present them : him in eye,
Still him in praise : and, being present both,
'Twas said they saw but one ; and no discerner
Durst wag his tongue in censure. When these suns —
For so they phrase 'em — by their heralds challenged
The noble spirits to arms, they did perform
Beyond thought's compass; that former fabulous story,
Being now seen possible enough, got credit,
That Bevis was believed.....

I, 1, 26.

Sonnets. — A Lover's Complaint. — The Passionate Pilgrim. — The Phœnix and Turtle.

Over deze gedichten van Shakespeare bestaan er zoo weinige en zoo gebrekkige chronologische gegevens, dat wij alle tijdsbepaling hebben opgegeven en ze te dezer plaatse alle te gelijk behandelen. Het eenige wat dienaangaande vrij zeker is, is dat ze tot Shakespeare's eerste periode behooren.

Onder andere bewijzen daarvan kunnen wij aanvoeren dat zij op beslissende manier een sterken Italianistischen invloed verraden, ofschoon hier en daar zeldzame sporen van het Gongorisme en andere stijlen te ontdekken zijn. Wij bepalen ons tot eenige voorbeelden :

When I do count the *c*lock that *t*ells the *t*ime,
And *s*ee the brave day *s*unk in hideous night ;...
. . . .
*B*orne on the *b*ier with white and *b*ristly *b*eard,...

Sonnet XII, *vers* 1.

When to the *s*essions of *s*weet *s*ilent thought
I *s*ummon up remembrance of things past,
I *s*igh the lack of many a thing I *s*ought,
And *w*ith old *w*oes new *w*ail my dear time's *w*aste.

S. XXX, *v.* 1.

These often bathed she in her fluxive eyes.

A Lover's Complaint, v. 50.

This said, his watery eyes he did dismount,
Whose sights till then were levell'd on my face ;
Each cheek a *r*iver *r*unning *f*rom a *f*ount
With brinish current downward flow'd apace :
O, how the channel to the stream *g*ave *g*race !
Who *g*lazed with crystal *g*ate the *g*lowing roses
That flame through water which their hue encloses.

Lover's C., v. 281.

But with the inundation of the eyes
What rocky heart to *w*ater *w*ill not *w*ear ?

Lover's C., v. 290,

Gongoristisch is, b. v., de volgende, tamelijk belachelijke omschrijving :

Crack'd many a ring of posied gold and bone,
Bidding them find their sepulchres in mud.
Lover's C., v. 45.

hetgeen moet beduiden : ze wierp ze in het water !

---

§ 2. SAMENVATTING.

I

Dat Shakespeare, evenals al zijne tijdgenoten, den invloed der 16e eeuwsche affectatie had ondergaan was geen nieuws. Men was het daarover eens, lang vóór wij de zaak van naderbij onderzochten ; lang vóór wij persoonlijk vaststelden dat de werken van onzen dichter talrijke sporen van dien invloed vertoonen, en zelfs voor het wansmakelijke Dubartassisme niet geheel bevrijd bleven. Slechts aangaande het Euphuisme bestond er oneenigheid. Ons onderzoek heeft ons in staat gesteld deze te doen ophouden, door, hopen wij, duidelijk te bewijzen, dat ook die stijl bij Shakespeare vertegenwoordigd is.

Nu is echter het oogenblik gekomen om een andere vraag, en wel de voornaamste, te beantwoorden : In hoeverre heeft Shakespeare tegenover den geest des tijds zijn zelfstandigheid verloren, in welke mate heeft hij die bewaard ?

Het valt, dunkt ons, niet te loochenen, dat Shakespeare, hoe hoog hij boven zijne tijdgenoten moge gestaan hebben, toch ook aan de heerschende mode zijn tol van *onbewuste navolging* heeft betaald, en dus niet altijd van wansmaak vrij te pleiten is. De stijlaffectatie hing in de lucht en hij heeft aan de *common infection*, zooals Sidney het noemt, wezenlijk geleden. Wij hebben meer dan eene misplaatste woordspeling, meer dan eene onschoone figuur ontmoet, soms hebben wij, in zekere pathetische tooneelen, een allergezochtsten stijl gevonden waar wij de natuurlijke taal van den hartstocht hadden verwacht ; zelfs is het ons gebeurd het woord *belachelijk* neer te schrijven. Men herinnere zich slechts *Titus Andronicus* en *Romeo and Juliet*.

Maar wij haasten ons er bij te voegen, dat dit bijna uitsluitend met 's dichters eerstelingen het geval is : buiten zijne poema's, zijne sonnetten en zijn *eerste* drama's, is *misplaatste* affectatie in zijne werken een zeldzaamheid, vooral in de laatste periode. Onze dichter was overigens aan de affectatie vijandig : dit blijkt uit de talrijke satiren die hij er tegen richt. Hij gispt ze nu eens in dit, dan weer in dat stuk, onder al hare vormen ; zelfs de onbeholpen affectatie van den minderen man spaart hij niet.

Misplaatste affectatie ! Is dan affectatie niet *altijd*, uit den aard der zaak, misplaatst ?

Wie de voorgaande bladzijden aandachtig heeft gelezen zal met ons antwoorden : neen.

Want soms kan zij, benevens kleederdracht der personen, bouwtrant der huizen, vorm van wapens, meubels en allerlei voorwerpen, dienen om de, eertijds zoo vaak verwaarloosde, thans zoo zeer in acht genomen locale kleur te behouden. Men heeft dikwijls en terecht, aan Racine verweten, dat zijne Grieksche en Romeinsche helden de taal der Fransche hovelingen spreken ; zou men dan een dichter niet moeten prijzen, die zijne hovelingen de taal van het hof laat spreken, ten minste zoo lang zij eenvoudig *als* hovelingen optreden ?

Zoo ja, dan komt Shakespeare veel lof toe.

Wij hebben immers ondervonden dat het overgrootste gedeelte der in zijne werken aanwezige affectatie in zulke tooneelen vóórkomt, waar hovelingen of personen uit de hoogere kringen der maatschappij hetzij schertsend, hetzij ernstig, maar altijd op den toon der alledaagsche conversatie, spreken. Wordt echter het tooneel dramatischer, rijst de toestand boven het peil van een eenvoudig onderhoud, dan houden de hovelingen op hovelingen te zijn om *menschen* te worden — in den dramatischen zin van dat woord ; hunne taal is dan niet langer de geaffecteerde taal van het hof, maar een natuurlijk, kernachtig proza, of de versmaat.

Dat nu deze verfijnde taal, zelfs wanneer Italiaansche, Spaansche of Fransche hovelingen optreden, de taal van het *Engelsch* hof is, hoeft nauwelijks gezegd : Shakespeare schreef voor een Engelsch publiek en moest er door begrepen worden ; hij kon dus in den mond van een Franschen hoveling, b. v., evenmin den Franschen hofstijl als de Fransche taal leggen.

Van welken aard is nu de taal door Shakespeare's voorname heeren en dames gesproken ?

Dit brengt er ons toe, bij middel van de getuigenissen der tijdgenoten en — voor de periode door Shakespeare's werkzaamheid omvat — met behulp van dezes werken, een korte geschiedenis van den hofstijl der zestiende eeuw op te maken.

II

De taal der hoogere kringen van Engeland was reeds vóór het aanbreken der zestiende eeuw sterk Soraïstisch en bleef het nog langen tijd tot ergernis van zekere tijdgenoten. De lezer zal zich nog wel herinneren, hoe bitter Wilson over het « Frenche English » en het « Angleso Italiano » van het hof klaagt, en hoe Puttenham uitvaart tegen het « mingle mangle, daily spoke in court » [1]).

Met Surrey en de zijnen kwam vervolgens het Italianisme in eer en gedurende de eerste helft van de zestiende eeuw hebben de Engelsche hovelingen vooral dien stijl gebezigd, terwijl nog steeds allerlei vreemde woorden en uitdrukkingen met geweld werden ingelijfd.

Omstreeks 1550 begon zich waarschijnlijk de invloed van die Spaansche affectatie te laten gevoelen, die later Gongorisme werd genoemd; hoe te gelijker tijd het Euphuisme in Engeland bekend geraakte zagen wij bij de behandeling van dien stijl [2]),

Het zou echter nog verscheidene jaren duren eer voor het Gongorisme een tijdperk van bloei zou aanbreken.

Veel sneller ontwikkelde zich de macht van het Euphuisme, dat reeds in 1578, bij het verschijnen van Lyly's *Euphues*, dus een tiental jaren vóór dat Shakespeare zijn eerste werken schreef, zijn toppunt van populariteit bereikte.

Hebben daarom de hovelingen hunne vroegere conver-

---

[1]) Zie hooger blz. 4.
[2]) Zie hooger blz. 19.

satietaal, namelijk het met Soraïsme vermengde Italianisme kortweg verbannen om alleen den nieuwen gunsteling te vereeren? Volstrekt niet. Dat konden ze niet; het was hun des te min mogelijk uitsluitenderwijze Euphuisme te spreken, daar zooals Dr Schwan terecht zegt, die zeer ingewikkelde stijl daarvoor veel te moeilijk was. Maar wat ze wel konden, dat is: hunne vroegere taal hier en daar met een paar Euphuistische zinnen doorspekken. Door de oefening verkreeg men weldra een groote vaardigheid in het bouwen van zulke zinnen: het werd *een gewoonte*. Zij, die niet het noodige talent bezaten om met oorspronkelijk Euphuisme te pronken en er toch prijs op stelden, om niet alleen naar den jongsten smaak gekleed, maar ook naar de laatste mode bespraakt te zijn, wat deden die? Zij verkochten voor het hunne, wat zij eigenlijk uit Lyly's *Euphues* of uit andere daartoe geschikte boeken [1]) van buiten hadden geleerd. Er is dus iets waars in Ed. Blount's bewering [2]). « His [=Lyly's] invention was so curiously strung, that Elizaes Court held his notes in Admiration » en verder: « Our Nation are in his debt for a new English which hee taught them. Euphues and his England began first that language: all our Ladies were then his Schollers; and that Beautie in Court, which could not Parley Euphueisme was as little regarded as she which now there speaks not French [3]).

Op het tijdstip dat wij nu bereikt hebben (omstreeks 1580) moet dus de hofstijl bestaan hebben uit Italianisme met Euphuisme doorspekt; nog immer bleven ondertusschen allerlei vreemde ontleeningen welkom.

Ongeveer tien jaren later (± 1590) begint Shakespeare te schrijven; en welken toestand vertoonen zijn eerste drama's? Den zelfden: de hoftaal is nog steeds hoofdzakelijk Italianistisch; het Euphuisme is nog immer aanwezig; Soraïstische eigenaardigheden ontbreken er niet; hier en daar, doch zelden, een weinig

1) Conversatiehandboeken; waarover verder, blz. 193.

2) In zijn voorrede tot de door hem in 1632 bezorgde uitgave van zes comedies door Lyly.

3) Te vinden bij Arber, Inleiding tot *Euphues*, blz. 17.

Gongorisme; en wel oorspronkelijk, hyperbolisch Gongorisme.

Allengskens zien wij nu de Italianistische bestanddeelen van onze voorname conversatietaal schaarscher en minder zuiver worden; Lyly's stijl houdt echter nog stand, terwijl het Gongorisme schijnt te willen toenemen.

Met *All's well that ends well* (± 1598) staan wij voor een nieuwen toestand.

In 1590 was ondertusschen Sidney's neo-Gongoristische *Arcadia* verschenen, was door de letterkundige wereld en door de hoogere spheren der Engelsche maatschappij gulhartig ontvangen geworden en.... verdrong meer en meer het vroeger almachtige Italianisme. Reeds in *All's well* vinden wij het Arcadianisme op den troon der mode, dien het gedurende Shakespeare's latere werkzaamheid, niet meer zal verlaten. Slechts zelden wordt nog een of ander Italianistisch stijlelement ontmoet; alleen het woordje *sweet* blijft hardnekkig voortleven.

En nu begint ook de glans van Lyly's stijl te tanen: de antithetische zinnen worden schaarscher en losser van bouw, het parallelisme is niet meer zoo streng volgehouden. Zeldzamer en zeldzamer wordt het Euphuisme, gebrekkiger en gebrekkiger wordt het gesproken.

En in de laatste drama's van onzen dichter schijnen de hovelingen het voor goed te willen afleeren. *Osric*, uit *Hamlet* (1600-2), die zoo lang voor een Euphuist heeft doorgegaan, spreekt *geen woord* Euphuisme uit: hij en het gansche hof, Hamlet bijbegrepen, spreken Arcadianisme; in *Measure for Measure* (1604) [1]) *King Lear* (1604-5) [2]) *The Tempest* (1610-11) [3]) komen gesprekken vóór waarin de Arcadianistische hofstijl wel, maar het Euphuisme geene plaats vindt.

Iets dergelijks vinden wij bij Ben Jonson, om den zelfden tijd. In *Every Man out of his Humour*, voor het eerst in 1599 opgevoerd, gispt de dichter den gemaakten conversa-

1) I, 2.

2) I, 4, 111 en vlg.

3) II, 1.

tiestijl van het hof zonder dat daarin het Euphuisme meer dan een zeer ondergeschikte plaats bekleede ; *Cynthia's Revels*, van den zelfden schrijver, dat eerst in 1600 op de planken kwam, schildert eveneens het hof uit het oogpunt der taal, maar kent aan het Euphuisme hoegenaamd geen rol toe.

Wij durven dus aannemen dat het Euphuisme uit de voortaan hoofdzakelijk Arcadianistische hoftaal omstreeks 1600 zoo niet volkomen, toch bijna geheel verdwenen was.

Wij hadden reeds a priori kunnen vermoeden dat de verscheidene invloeden door het Engelsch hof achtereen, maar binnen betrekkelijk korten tijd (een veertigtal jaren), ondergaan onmogelijk hunne onafhankelijkheid konden bewaren; van den anderen kant heeft geen der besproken stijlen den tijd gehad om geheel te verdwijnen ; dit moest dus noodzakelijk op een vermenging van affectatieën uitloopen die steeds ingewikkelder werd naarmate nieuwe modes opkwamen : Dat moest ons, op voorhand, de natuurlijke gang van zaken toeschijnen.

Wij zijn, bij Shakespeare, tot de hovelingen gegaan, hebben hunne gesprekken afgeluisterd en zijn daardoor, even als de lezer, hopen wij, van de waarheid der bedoelde hypothese overtuigd geworden.

Nog andere feiten zijn in staat onze meening te staven :

In Ben-Jonson's *Every Man out of his Humour* is de grondtoon der hovelingsgesprekken, zooals wij reed weten, Gongoristisch ; toch acht het Fallace nog immer fatsoenlijk te zeggen :

O Master Brisk, *as 't is in Euphues*, hard is the choice when one is compelled either by silence to die with grief, or by speaking to live with shame [1]).

hetgeen inderdaad, mits verandering van « writing » in « speaking » letterlijk uit *Euphues* is overgenomen [2]).

In het zelfde tooneelstuk wordt de welsprekendheid eener dame aldus door Fastidious Brisk geroemd :

[1]) V, 7, blz. 137, col. 2.
[2]) Cf. *Euphues*, ed. Arber, blz. 354.

..... she does observe as pure a phrase and use as choice figures in her ordinary conferences as any be in the *Arcadia* [1]).

De would-be hoveling Fungoso, die Fastidious Brisk in alles naaapt, koestert voor Sidney's boek de zelfde achting ; tot zijn kleermaker, bij wien hij een nieuw kleedij heeft besteld, zegt hij :

..... but make haste of it, for the love of a customer ; for I'll sit in my old suit, or else lie a bed and *read the Arcadia* till you have done [2]).

Verder heet het, uit den mond van den zelfden Brisk die zooeven de *Arcadia* zoo hoog prees :

You shall see sweet silent rhetorick and dumb eloquence speaking in her eye; but when she speaks herself, such an *anatomy of wit*, so sinewized and arterized, that 't is the goodliest model of pleasure that ever was to behold [3]).

waarin duidelijk op den titel van Lyly 's *Euphues* gezinspeeld wordt, en dat te midden eener Arcadianistische tirade.

Er is echter nog meer. In de zestiende eeuw wisten sommige schrijvers uit de ijdelheid der hooge wereld profijt te trekken; zij gaven boeken uit, met de hedendaagsche « Manuels de l'homme du monde» te vergelijken, die aan den hoveling onder den vorm eener compilatie uit de schrijvers *à la mode*, een echt conversatiehandboek boden. Het is nu hoogst merkwaardig dat, b. v. in BODENHAM's *Politeuphya, Wits Commonwealth*, vóór 1598 verschenen, benevens uittreksels uit Sidney en Petrarcha, ook vergelijkingen uit Lyly en Guevara in overvloed te vinden zijn [4]). Het zelfde geldt voor een soortgelijk werk, *Palladis Tamia, Wits Treasury*, door FRANCIS MERES als vervolg op Bodenham 's boek in 1598 uitgegeven [5]). Onder de schrijvers waaruit hij geput heeft noemt de auteur in éénen adem : John Lyly, Pettie, Plutarchus, Rob. Greene en Sir Philip Sidney. In een ander conversatieboek, dat eerst in 1640 (!) onder den titel *The*

[1]) II, 1, blz. 88, col. 1.
[2]) III, 1, blz. 101, col. 2.
[3]) III, 1, blz. 98, col. 1.
[4]) Cf. Landmann, *Der Euphuismus*, blz. 97.
[5]) Cf. Landmann, *Der Euph.* blz. 98.

Academy of Complements [1]) verscheen, vindt men eveneens staaltjes van Italianisme, Arcadianisme en Euphuisme.

Het is dus wel duidelijk : geen der in het eerste hoofdstuk onzer studie beschreven stijlen maakt *uitsluitend* den hofstijl uit, maar alle zijn daarin in mindere of meerdere mate vertegenwoordigd. Men vatte dit echter niet zoo op, dat elke volzin te gelijker tijd Italianistisch, Gongoristisch, Arcadianistisch en Euphuistisch is : zulk een wangedrochtelijke affectatie kon onmogelijk in werkelijkheid bestaan hebben, en indien daartoe eenige mogelijkheid was, dan had Shakespeare ze nooit overgenomen : daarvoor bezat hij te veel kunstsmaak. Wat wij in Shakespeare's werken gevonden hebben, is, dat één en de zelfde hoveling, hetzij te gelijker tijd, hetzij op verschillende oogenblikken, verschillende stijlen of stijlelementen gebruikt.

Ons onderzoek heeft ons eveneens getoond dat ieder element van dezen voornamen mengelmoes niet immer de zelfde plaats tegenover de andere bleef bekleeden : in de bonte mengeling van affectatieën die den hofstijl vormt was er altijd èène die gedurende een zekere periode de mode beheerschte en daarom den grondtoon uitmaakte. In de eerste drama's van Shakespeare behoort deze hegemonie aan het Italianisme ; van *All's Well* af gaat zij over op het Arcadianisme.

III.

Het Euphuisme heeft in dezen hofstijl, trots de verbazende levensvatbaarheid die het aan den dag legde (1550-1600), nooit een overwegende rol gespeeld, nooit de hooger besproken hegemonie bezeten; de bijzondere moeielijkheid van dezen stijl bracht dit waarschijnlijk te weeg. Maar zoowel waar Italianisme als waar Arcadianisme de eerste plaats bekleedde, zagen wij Lyly 's stijl de tweede innemen.

Wegens de duisternis die de verhouding van Shakespeare tot het Euphuisme omhulde, hebben wij deze met bijzondere zorg onderzocht ; daar wij bovendien nog gewaar

[1]) Volledige titel in onze Bibliogr. op *Philomusus*.

werden dat deze stijl bij Shakespeare, buiten alle hoftaal, nog speciale toepassingen vond, zoo laten wij hier een samenvatting der daaromtrent bekomen resultaten volgen.

De lezer heeft al de Euphuistische plaatsen onder oogen gehad die wij in Shakespeare's werken gevonden hebben ; telkens hebben wij aangeduid in welk geval zich de plaats bevond en men heeft kunnen vaststellen dat de zelfde gevallen gedurig, ja tot vervelens toe, wederkeeren; dat het Euphuisme — buiten eenige regels die wij als onbewuste reminiscences aanzien — regelmatig met de zelfde omstandigheden gepaard gaat. Sommen wij die op, dan zien wij dat Shakespeare Lyly's stijl aanwendt :

1° In schertsende gesprekken onder hovelingen en personen van hoogeren rang; ook wel onder zulke menschen uit de lagere klassen die gedurig in de hoogere kringen en op eenigszins vertrouwelijken voet met edellieden omgaan, (als b. v. hofnarren). Slechts tweemaal wijkt Shakespeare van deze gedragslijn af : in *The two Gentlemen of Verona*, II, 3, 45 en in *The Merchant of Venice*, II, 2, 23.

Wij hebben daarbij kunnen opmerken dat de dichter, meestal in gesprekken van dezen aard, maar ook soms daarbuiten, het Euphuisme gebruikt waar iemand geteekend, gekarakterizeerd wordt.

2° In gesprekken onder hooggeplaatste personen wanneer de verfijnde, gedwongen toon van den homme du monde daarin heerscht.

3° In orienteerende tooneelen, eveneens wanneer de sprekende personen tot de hooge wereld behooren.

In de tot hiertoe vermelde gevallen gaat het Euphuisme, zooals wij reeds zeiden, doorgaans met een anderen stijl gepaard.

4° Een geheel bijzondere toepassing vindt Lyly's stijl overal waar een didactische, onderwijzende toon wordt aangeslagen, als in philosophische bespiegelingen, betoogen en raadgevingen.

Daarenboven heeft Shakespeare het Euphuisme der hovelingen geparodieerd in *King Henry IV*^{I}, en ook, maar niet rechtstreeks, in *Love's Labour's Lost*.

Deze samenvatting van de waargenomen verschijnselen is reeds afdoende om te bewijzen dat Shakespeare het Euphuisme bijna altijd op bepaald bewuste manier gebruikt, om zekere doeleinden, en wel de zooeven aangeduide, te bereiken ; immers de onloochenbare *regelmatigheid* in een zoo groot getal feiten opgemerkt sluit het toeval uit.

Het is dan ook alleen ter bevestiging dat wij, na voldongen *positief* onderzoek, de werken van Shakespeare van een *negatief* standpunt zijn gaan bestudeeren ; nadat wij nagegaan hadden waar deze werken het Euphuisme vertoonden, hebben wij onderzocht waar zij het *niet* vertoonden.

Wij hebben eerst ondervonden dat zeer dikwijls het Euphuisme uit den hofstijl gebannen was : maar telkens bestond het tooneel in kwestie uit verzen, slechts in de laatste drama's is het Euphuisme uit overigens Arcadianistische *proza*gesprekken afwezig ; waarom, weten wij reeds [1]).

Op de 35 tooneelstukken van onzen dichter [2]) zijn er 7 waarin wij geen spoor van Euphuisme ontdekt hebben. Daaronder zijn er vier die geheel en al in verzen geschreven zijn en waarin wij dus geen gebruik van den Euphuistischen zinbouw mogen verwachten : *Titus Andronicus*, *King Henry VI*^{I}, *King Henry VI*^{II}, *King Henry VIII*. Waarom « *The Tempest* » geen Euphuisme bevat is reeds afdoende uitgelegd [1]).

Er blijven dus over : *The Taming of the Shrew* en *A Midsummernight's Dream*. Zoowel in het ééne als in het andere is het proza steeds oneuphuistisch ; waarom ? Alleen omdat het volgens onze, of liever Shakespeare's regels, *niet hoeft* Euphuistisch te zijn. In *The Taming of the Shrew* worden geene *proza*gesprekken op verfijnden hoftoon, hetzij schertsend of ernstig-deftig, gevoerd, om de eenvoudige reden dat er geene personen van hoogeren rang een rol in spelen. Evenmin wordt er ergens een philosophische toon aangeslagen. In (IV, I) hebben wij een orienteerend gesprek ; maar het grijpt plaats tusschen Curtis en Gremio, twee dienaren.

[1]) Zie hooger, blz. 191.
[2]) In dit getal zijn *Pericles* en *Timon of Athens* niet begrepen.

Wij zouden het zelfde kunnen herhalen voor den *Midzomernachtsdroom*, waar geen ander proza in vóórkomt dan wat door de werklieden (Bottom en zijn kameraden) gesproken wordt.

Aan een dergelijk onderzoek hebben wij geheel het oneuphuistisch proza van Shakespeare onderworpen, en wij zijn daardoor in onze meening gesterkt geworden. Wel hebben wij vele *schertsende* of *orienteerende* prozatooneelen ontmoet waarin geen Euphuisme te vinden was [1]) ; maar dan hadden wij telkens geene hovelingen, maar menschen van ondergeschikten rang vóór ons. Soms is het ons ook gebeurd op den eersten blik het Euphuisme te vermissen, en dan, bij nadere beschouwing, te bemerken dat de eene of de andere omstandigheid de afwezigheid van dien stijl zoo sterk motiveerde dat hij geheel misplaatst ware geweest.

Een enkel voorbeeld : wanneer wij, onder het lezen van *Julius Cæsar*, Casca's verhaal van het Lupercusfeest zonder aanwenden van het Euphuisme zagen gebeuren, begonnen wij met vreemd op te kijken. Wij vernemen hier inderdaad zaken die voor de kennis van Cæsar's karakter alsook voor het later gedrag van Brutus, van groot gewicht zijn, en degene die aldus den toeschouwer *orienteert* is geen man uit het gemeene volk : een senator. Waarom echter Casca, verre van Euphuisme te spreken, een vrij ruwe en plompe taal gebruikt, wordt ons, onmiddellijk na zijn vertrek, door Brutus en Cassius ten duidelijkste uitgelegd :

Brutus. — What a *blunt fellow* is this grown to be !
He was quick mettle when he went to school.
Cassius. — So is he now in execution
Of any bold or noble enterprise,
However he *puts on* this tardy form.
This *rudeness* is a sauce to his good wit,
Which gives men stomach to digest his words
With better appetite.

I, 2, 299.

[1]) B. v. *Two Gentlemen* I, 1 ; II, 5 ; III, 1, 261 en vlg ; IV, 1, 26. — *Comedy of Errors* II, 2 ; III, 2, 71 en vlg ; IV, 3, 12 en vlg. — *Coriolanus* IV, 5.

Casca, dus, « puts on », affecteert een ruwe taal en geheel het gedrag van een « blunt fellow » een ruwen kerel: van daar de afwezigheid van onzen verfijnden stijl.

Verre van ons, echter, het denkbeeld dat Shakespeare *nooit* van deze handelwijze afwijkt ; wij zouden zelfs plaatsen kunnen aanduiden waar het niet voorhanden zijn van Euphuisme ons volkomen onverwacht was : in dat geval bevinden zich b. v. Edmund's philosophische alleenspraak in *King Lear* (1, 2, 128) en een schertsend gesprek in *Romeo and Juliet* (III, 1). Maar zulke gevallen zijn in kleine minderheid en kunnen tegen de massa feiten die ten voordeele onzer meening pleiten niet opwegen. Ook moet men in het oog houden dat Shakespeare's talent niet *in eens* tot volkomen macht en zelfbewustheid gegroeid is, en dat dus een inconsequentie van den dichter in één zijner eerste stukken (als *Romeo and Juliet*) ons niet moet verwonderen.

---

§ 3. SLOT.

Aan het einde van ons onderzoek gekomen meenen wij met afdoende zekerheid, ofschoon, wat het Euphuisme betreft, in tegenspraak met de algemeen verspreide opinie, vastgesteld te hebben, dat Shakespeare wel degelijk den invloed der *geheele* zestiende eeuwsche stijlaffectatie ondergaan heeft.

Maar ter zelfder tijd hebben wij ondervonden dat de houding van onzen dichter tegenover al die smakeloosheid zijner waardig is geweest, dat de verdienste zijner werken er weinig onder geleden, en er veel bij gewonnen heeft. Vooral zijn behandeling van het Euphuisme werpt een verrassend licht over de fijnheid en de zekerheid van zijn smaak.

Hebben wij inderdaad niet gezien aan welke kieskeurige zifting Shakespeare het Euphuisme van Lyly onderwerpt ? De zouteloozе vergelijkingen worden van de overige elementen afgescheiden ; om als waardeloos kaf eenvoudig verworpen te worden ? Neen, om door Shakespeare's vaardige hand tot kostbare sieraden zijner dichtkunst verwerkt te worden.

Van den anderen kant wacht zich de dichter wel den Euphuistischen bouw in het wilde, te pas en te onpas, te gebruiken. Waar hij vóórkomt is hij op zijne plaats : in de schertsende of deftige gesprekken der hovelingen, omdat hunne taal in de werkelijkheid Euphuistisch gekleurd was ; overal waar een didactische toon wordt aangeslagen, hetzij in een bespiegelende alleenspraak of een philosopheerend onderhoud, hetzij in een openbare redevoering of eenig ander betoog, omdat de stijl, door Lyly zelf in een werk van didactischen aard aangewend, door den regelmatigen, strengen bouw zijner perioden, zonder de eenheid te verbreken, de denkbeelden nochtans scherp uit elkander houdt, ze duidelijk voorstelt en kernachtig doet uitkomen, en dus voor alle beredeneering uitmuntend geschikt is. De zelfde klaarheid komt volkomen te pas bij het teekenen van iemand's karakter ; ook in de orienteerende tooneelen, waar het van groot belang is, dat de toeschouwer een juist begrip der verhaalde feiten ontvange. De eigenlijke *drijfveer* des dichters in het laatste geval is echter, zooals wij zagen, van een anderen aard. In zulke tooneelen immers zijn het alleen hovelingen en personen uit hun gezelschap die het Euphuisme spreken ; de orienteering geschiedt dan op den toon der alledaagsche conversatie, waarbij de hoftaal natuurlijk aangewezen is. Is het een eenvoudig burger of man uit het volk die den toeschouwer inlicht, dan laat hem de dichter *zijne*, geheel oneuphuistische taal spreken.

Uit dit deel van den fatsoenlijken hofstijl heeft Shakespeare overigens het eenig element weggelaten dat het gemakkelijk begrijpen kon verhinderen en bij Lyly inderdaad verhindert : de fabelachtige vergelijkingen. Hij neemt uit de taal der hovelingen juist genoeg over om de locale kleur te behouden, en laat ook juist genoeg weg om den esthetischen indruk niet te bederven.

Vergelijkt men *As you like it* en *The Winter's Tale* met de Euphuistische bronnen daarvan, Lodge's *Rosalynd* en Greene's *Pandosto*, zoo vindt men een nieuwe bevestiging van Shakespeare's wonderbare onafhankelijkheid tegenover vreemde invloeden. Op vele plaatsen volgt de dichter den Euphuistischen schrijver op den voet.... wat den inhoud

betreft ; maar de stijl wordt alleen daar ontleend, waar de dichter zelf hem nuttig oordeelt, namelijk in de door ons opgegeven gevallen ; onbewuste « reminiscences », stukken proza die zonder bepaalde reden Euphuistisch zijn, komen in deze twee stukken *niet* en in de andere zeer zelden vóór.

Dat de overige besproken stijlen doorgaans op even smaakvolle wijze worden aangewend, hoeft niet meer bewezen te worden. Ook zij worden bijna altijd door die personen gebruikt, die ze in werkelijkheid plachten te gebruiken : de hovelingen. Als een laatste bewijs van 's dichters onafhankelijkheid van geest kunnen wij nog op de aan de *Arcadia* ontleende Golster-episode [1]) wijzen ; wederom schijnt hier de lezing van een uiterst geaffecteerden stijl Shakespeare's taal hoegenaamd niet benadeeligd te hebben.

Eindelijk hebben wij ondervonden hoe de bij Surrey en zijns gelijken zoo eentoonige alliteratie bij Shakespeare een schoonheid wordt, wanneer hij ze toepast op de taal van heksen, elfen en feeën.

Shakespeare geniet het zeldzaam voorrecht, bij de menigvuldige beschouwingen waaraan men hem onderwerpt niets te verliezen. Integendeel: al wie hem uit om het even welk nieuw oogpunt bestudeert vindt, als gevolgtrekking zijner opzoekingen, een nieuwe reden om hem te bewonderen, en telkens dat er over hem een verhandeling van de pers komt wordt daardoor een steen te meer bijgevoegd aan het « monumentum ære perennius » hem door de nakomelingschap opgericht.

Zoo is het ook ons gegaan.

Ons onderzoek heeft ons wel overtuigd dat Shakespeare, met al zijn tijdgenoten, onder den invloed der zestiende eeuwsche affectatie heeft gestaan. Maar hoe ? Niet alleen met schier volkomen behoud zijner zelfstandigheid en zonder daarbij iets van zijn esthetische grondbeginselen in te schieten; maar derwijze, dat wij nauwelijks nog van « *onder* den invloed der stijlaffectatie staan » durven spreken.

Vooral op het Euphuisme is dit toepasselijk. Wat uit Lyly's pen als een belachelijke overdrijving was gevloeid,

---

[1]) Uit *King Lear*.

weet onze dichter met zulken fijnen smaak te vervormen en te herscheppen, en met zulke zelfbewuste meesterschap juist daar te gebruiken waar het tot een schoon en krachtig kunstmiddel strekt, dat wij ons met verwondering afvragen : hoe komt het dat die stijl ons ergert bij Lyly en ons bevalt bij Shakespeare ? Zou ons misschien een vooroordeel tegen Lyly verblinden en zou het soms waar zijn, om als deze te spreken, dat de misvormde pad toch een kostbaren steen in het hoofd draagt ?

Zeker is dat waar. Maar om dien wonderbaren steen te ontdekken en tot een sieraad te slijpen was een talentvoller kunstenaar dan Lyly noodig. Er kwam er dan ook een die den steen vond en met éénen slag zijner geniale tooverroede tot een edel diamant herschiep.

En die toovenaar was Shakespeare.

BIJLAGE.

Uittreksel uit Lodge's Rosalind.

Let him know little, so shall he not be able to execute much; suppress his wits with a base estate, and though he be a gentleman by nature yet form him anew, and make him a peasant by nurture; so shalt thou keep him as a slave, and reign thyself sole lord over all thy father's possessions. As for Fernandine, thy middle brother, he is a scholar, and hath no mind but on Aristotle; let him read on Galen while thou riflest with gold, and pore on his book till thou dost purchase lands: wit is great wealth; if he have learning it is enough, and so let all rest.

In this humour was Saladin, making his brother Rosader his foot-boy for the space of two or three years, keeping him in such servile subjection, as if he had been the son of any country vassal. The young gentleman bore all with patience, till on a day walking in the garden by himself, he began to consider how he was the son of John of Bordeaux, a knight renowned for many victories, and a gentleman famous for his virtues; how, contrary to the testament of his father, he was not only kept from his land, and entreated as a servant, but smothered in such secret slavery, as he might not attain to any honourable actions. Alas, quoth he to himself (nature working these effectual passions), why should I, that am a gentleman born, pass my time in such unnatural drudgery? were it not better either in Paris to become a scholar, or in the court a courtier, or in the field a soldier, than to live a foot-boy to my own brother? Nature hath lent me wit to conceive, but my brother denied me art to contemplate:

I have strength to perform any honourable exploit, but no liberty to accomplish my virtuous endeavours: these good parts that God hath bestowed upon me, the envy of my brother doth smother in obscurity; the harder is my fortune, and the more his frowardness. With that casting up his hand he felt hair on his face, and perceiving his beard to bud, for choler he began to blush and swore to himself he would be no more subject to such slavery.

Rosalind, ed. Morley, blz. 19 en vlg.

BIBLIOGRAPHIE.

—

Academy (The). — Febr., 18, 1882. — Artikel van Landmann over Shakespeare en Euphuisme.

Id. May, 12, 1888, blz. 328. — Verslag eener voordracht over Lyly.

Arber. — Zie *Lyly*.

Id. AN ENGLISH GARNER, I, blz. 304-308.

Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen. (Herrig's Archiv.) Deel 66, blz. 206.

Athenæum (The). — N° 2907 (14 Juli 1883), blz. 49. — EUPHUISM, door S. L. Lee.

Id. N° 2912 (18 Aug. 1883), blz. 205. — EUPHUISM, door Mary, A. Ward.

Baret (E). — HISTOIRE DE LA LITTÉRATURE ESPAGNOLE depuis ses origines les plus reculées jusqu'à nos jours. — Paris, 1863.

Ben-Jonson. — THE WORKS OF BEN-JONSON, with notes critical and explanatory, and a biographical Memoir by William Gifford, edited by Lt Col. Francis Cunningham. — London, Chatto and Windus. — 3 deelen.

Berkenhout. — BIOGRAPHIA LITERARIA, 1777.

Blount (Edw.) — SIX COURT COMEDIES [door Lyly], 1632. Epistle dedicatorie.

Bodenham. — POLITEUPHYA, Wits Commonwealth, 1598. — (Uittreksels bij Landmann, *Der Euphuismus*, blz. 97.

Boyle. — Zie *Englische Studien*, VII, 1.

Breymann. — Zie *Englische Studien*, V, 2.

Chasles (Philarète). — ETUDE SUR L'ESPAGNE et les influences de la littérature Espagnole en France et en Italie. - Paris, 1847.

Childe (Clarence Griffin). — JOHN LYLY AND EUPHUISM, in MÜNCHENER BEITRÄGE zur romanischen und germanischen Philologie, Heft VII.

Churton (Edw). — GONGORA. An historical and critical Essay on the Time of Philip III and IV of Spain. With Translations. — London, John Murray, 1862. — 2 deelen.

Collier (John Payne —). — HISTORY OF DRAMATIC POETRY, 1831, Deel III, blz. 173. (Uittreksels in Arber's inleiding tot *Euphues*).

Davies (John — of Hereford). — THE COMPLETE WORKS, ed. *A. B. Grosart* (Chertsey Worthies Library). — 2 deelen.

Deckar (*of* Dekker). — THE GULS HORNE-BOOKE. — Volledig titelblad : The Guls Horne-booke : Stultorum plena sunt omnia. — Al Sauio meza parola Basta. — Bij T. Deckar. — Imprinted at London for R. S. 1609.

Delius (Nic.). — ABHANDLUNGEN ZU SHAKSPERE. — Berlin, Wiegandt und Schotte, 1889. — 2 deelen. — Deel I, blz. 152 en vlg : DIE PROSA IN SHAKSPERE'S DRAMEN. (Eerste uitg. : Elberfeld 1878).

Dickenson (John). — ARISBAS. — Volledig titelblad : Arisbas. Euphues amidst his slumbers : or Cupids Journey to Hell. Decyphering a Myrror of Constancie, a Touch-stone of tried affection, begun in chaste desires, ended in choice delights : and emblazoning Beauties glorie, adorned by Natures bountie. With the Triumph of True Loue, in the foyle of false Fortune. By I. D. Est aliquid leuibus depingere feria nugis. Imprinted at London by Thomas Creede for Thomas Woodcocke, and are to be sold at his shop in Paules Church-yard, 1594.

Id. THE SHEPHEARDS COMPLAINT. ed. *Grosart*.

Douglas (Gawyn — Bishop of Dunkeld). — THE PALICE OF HONOUR. — Reprinted at Edinburgh by James Ballantyne and C°. 1827, for the Bannatyne club.

Id. DESCRIPTION OF MAY. — Volledig titelblad : Invenire – A description of May from Gawin Douglas, Bishop of Dunkeld, by *Francis Fawkes*, A. M. London. Printed for Lockyer Davis at Lord Bacon's Head in Fleet Street. MDCCLII. — Privately printed for the Aungervyle Society. Edinb. 1885.

Dowden (Edw.). — SHAKSPERE, HIS MIND AND ART. London. Kegan Paul Trench and C°, 1889.

Drake (Nath.). — SHAKESPEARE AND HIS TIME. 1807. Deel I, blz. 441.

Dunbar (William). — THE POEMS OF WILLIAM DUNBAR edited with introductions, various readings and notes bij *J. Schipper*. — Verschenen in dln. 40 en 41 van : DENKSCHRIFTEN der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Classe. Wien, F. Tempsky.

Dunlop (John). — GESCHICHTE DER PROSADICHTUNGEN, aus dem Englischen von F. Liebrecht. Berlin, 1851.

Englische Studien. — Band V, Heft 2, blz. 356 : John Goodlet, SHAKESPEARE'S DEBT TO JOHN LYLY.

Id. Band V, Heft 2, blz. 408 : H. Breymann's Recensie van Landmann's proefschrift *Der Euphuismus*.

Englische Studien. — Band VI, Heft 1, blz. 94 : Dr Ed. Schwan's uitvoerige recensie van Landmann's artikel uit de *New Shakespeare Society's Transactions*.

Id. Band VII, Heft 1, blz. 206 : R. Boyle, A Word to Herrn Ed. Schwan.
Blz. 206 : E. Schwan, Erwiderung.

Id. Band XI, Heft 1, blz. 153 : Ed. Schwan, Korte aankondiging van Landmann's uitgave van *Euphues*.

Id. Band XIV, Heft 2, blz. 188 : Fr. Lauchert, Der Einfluss des Physiologus auf den Euphuismus.

Fernandez. — Zie *Gongora*.

Fairholt (F. W.). — The Dramatic Works of John Lyly (the Euphuist), 1858, 2 dln.

Gongora (Don Luis de — y Argote).— Obras.—Volledig titelblad : Obras de don Luis de Gongora dedicadas al excellentmo señor Don Luis de Benavides, Carillo, y Toledo etc. Marques de Caracena etc. En Brusselas, de la Imprenta de Francisco Foppens, Impressor y Mercader de Libros. M. DC. LIX.

Id. Poesias. — Uitg. *Don Ramon Fernandez* in deel IX zijner *Colleccion de Poetas Españoles*. En Madrid, en la Imprenta real, 1789.

Id. The Solitude. — Engelsche vertaling van één uit Gongora's *Soledades*, te vinden in een verzameling van allerlei gedichten waarvan het titelblad volgt : Sylvia's Park, by Theophile. — Acanthus Complaint, by Tristan. — Oronta, by Preti. — Echo, by Marino. — Loves Embassy, by Boscan. — The Solitude, by Gongora.—Printed in the year 1651.— Samgebonden met allerlei andere korte werken in één boekdeel met doorloopende paginatie maar zonder titelblad. In de Bodleiana gecatalogeerd onder : Arts. — 8° A. 15 B. S.

Goodlet (John). — Zie *Englische Studien* V, 2.

Gosson (Stephen). — The School of Abuse, herdrukt door *Arber*.

Greene (Robert). — Pandosto, The Triumph of Time... revealed.—Overgedrukt in Payne Collier's *Shakespeare's Library*, deel I, n° 2 (London). — Uittreksels in Delius' inleiding tot *The Winter's Tale* (Sh.'s Werke, I, 522).

Id. Menaphon. — Herdrukt door *Arber*.

Guevara (Don Antonio de —). — Marco Aurelio. — Volledig titelblad : Marco aurelio cõel Relox de principes — T. C. *of* I. C. Con privilegio imperial. — *Aan het einde van het boek :* A gloria de jesuchristo y de su gloriosa madre haze fin el presente libro del emperador y facundissimo orador Marco aurelio : con el relox de principes es obra de marauillosa doctrina : copiosissima en muy graves y altas sentẽcias y de muy dulce y nueuo estilo. Fue impresso en la muy leal y opulentissima ciudad de Seuilla por Juan cronberger. Año de N. D. M. d. XXXIIII.

Guevara. — The Dial of Princes. — Volledig titelblad : The Dial of Princes, compiled by the reverend father in God Don Antony of Guevara, Byshop of Guadix, Preacher, and Chronicler to Charles the fifte, late of that name, emperour. Englished out of the Frenche bij *T. North*, sonne of Sir Edvvard North knight, L. North of Kytheling, and now newly revised and corrected by hym, refourmed of faultes escaped in the first edition : with an amplification also of a fourth booke annexed to the same, entituled The favored Courtier, neuer heretofore imprinted in our vulgar tongue. Right necessarie and pleasaunt to all noble and vertuous personnes. Now newly imprinted by Richarde Tottil, and Thomas Marshe. Anno Domini 1568.

Hallam (Henry). — Introduction to the Literature of Europe. Deel II, 1839. — (Uittreksels in Arber's inleiding tot *Euphues*, blz. 22).

Harvey. — Anatomie of Absurditie. (Uittreksels bij Landmann, *Der Euphuismus*, blz. 89)

Id. An Advertisement for Pap Hatchet and Martin Marprelate, 1589. (Uittreksels bij Landmann, *Der Euphuismus*, blz. 91).

Hawes (Stephen).—The History of graund Amoure and la bel Pucell.— Volledig titelblad : The History of graund Amoure and la bel Pucell, called the Pastime of pleasure, conteynyng the Knowledge of the seuen sciences, and the course of mans life in this worlde. Inuented by Stephen Hawes, grome of kyng Henry the seuenth, his chamber. Anno domini 1555. *Aan het einde* : Imprinted at London in Forster lane, by Ihon Waley, Anno M. D. L. v. — Herdrukt door *Thomas Wright* onder den titel : The Pastime of Pleasure, an allegorical Poem by Stephen Hawes, reprinted from the edition of 1555. (Deel XVIII der *Percy Society* reeks van « Early English Poetry, Ballads and popular Literature of the Middle Ages. (London, 1841).

Hense. — Zie *Jahrbuch der Shakspere Gesellschaft*, dlen VII, VIII.

Herrig's Archiv. — Zie *Archiv*.

Hillebrand (K.). — Six Lectures on the History of German Thought. London, 1888.

Hoccleve of Occleve (Thomas). — Poems, never before printed, selected from a MS. in the possession of George Mason. With a preface, Notes and Glossary. London. Printed by C. Roworth for Leigh and Sotheby, York street, Covent Garden. 1796.

Hoccleve. — De Regimine Principum, a Poem bij Thomas Occleve written in the Reign of Henry IV. Edited for the First Time by *Thomas Wright*, Esq., M. A. etc. Printed for the Roxburghe Club. London, Nichols and Sons, 25 Parliament Street, 1840.

Holland (Samuel). — Romancio-Mastrix : or a Romance on Romances. In which the prodigious vanities of a great part of them are (as in a Mirrour) most lively represented, and so naturally personated, that the ingenious Reader, observing their deformities, may delightfully be instructed, and invited to the pursuing of more honourable and profitable Studies. Bij Samuel Holland, Gent. — Horat. Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci.
No man more worthy of true praise doth write,
Then he who mingleth profit with delight.
Printed for the author in the year of our Lord 1660. — *2de titel :* Don Zara del Fogo : a Mock Romance. — In de vroegere uitgave (1656) noemt zich de schrijver *Musophilus*.

Hugo (Fr. V.). — Œuvres de William Shakespeare traduites par Fr. V. Hugo. Vol. VI. Introduction. Paris, Pagnerre, 1860.

Jahrbuch der Deutschen Shakspere Gesellschaft. Weimar 1870. — Verhandeling van Delius over het Proza in Sh.'s Drama's later in zijn *Abhandlungen* opgenomen. Zie *Delius*.

Id. Deel VII (blz. 238-500) en VIII (blz. 224-279): C. C. Hense, John Lyly und Shakespeare. — Weimar 1872-1873.

Jusserand (Jules). — Le Roman au temps de Shakespeare. — Chapitre II, page 35 : Lyly et le Roman d'Euphues. — Paris, Delagrave, 1887.

Keltie (John S.). — The Works of the British Dramatists carefully selected from the best editions. Edinburgh, Nimmo, 1882.

Kingsley (Ch.). — Westward Ho. Hoofdst. VIII. Deel I, blz. 196. — Tauchnitz-editie. 2 dln.

Kok (A. S.). — Arenlezing in *Noord en Zuid*, Jaarg. 16 (1893), n° 4, blz. 331.

Landmann (Fr.). — Der Euphuismus, sein Wesen, seine Quelle, seine Geschichte. Inaugural Dissertation. Giessen, Wilh. Keller. 1881.

Id Zie *Academy*, *Lyly* en *Transactions*.

Lauchert. — Zie *Englische Studien* XIV, 2.

Lee. — Zie *Athenaeum* n° 2907.

Literary Magazine. — May 1758. The History of our own Language. — Uittreksels in Arber's inleiding tot *Euphues*.

Lodge (Th.). — A Margarite of America. Printed for John Busbie, and are to be sold in S. Dunstons church-yard in Fleet-street, at the little shop next Cliffords Inne. 1596.
Herdrukt in deel III der Complete Works of Thomas Lodge. (Hunterian Club). Glasgow, Robert Anderson 1883.

Lodge (Th). — Rosalynde, Euphues golden Legacie, fecht from the Canaries by T. L. Gent. London 1590.
Overgedrukt in Payne Collier's *Shakespeare's Library*, Deel I, n° 2.
Volksuitgave door *Henry Morley* in Cassell's *National Library*, London, Cassell and C°, 1887.

Id. Defense of Poetry music and stage-plays. Uitg. der Shakespeare-Society, 1853.

Loise (Ferd.). — Histoire de la Poésie espagnole. Bruxelles et Paris 1868.

Lydgate (Dan John —). — S. Albon und Amphabel, ein Legendenepos in 3 Büchern von Lydgate, nach der editio von S. Albans 1534. Edirt von *Dr Carl Horstmann*.

Id. A Selection from the Minor Poems of Dan John Lydgate edited by *James Orchard Halliwell*. London. Printed for the Percy Society by C. Richards, St-Martin's Lane. 1840.

Lyndesay (Sir David —). — Works. — Uitg. der *Early English Text Society*. 1868, 1869, 1871.

Lyly (John). — Euphues, the Anatomy of Wit, editio princeps 1579. — Euphues and his England. Editio princeps 1580, Collated with early subsequent editions. Edited bij *Edward Arber* F. S. A. Birmingham : 35, Wheeleys Road, 1868.

Id. Euphues, the Anatomy of Wit, by John Lyly, to which is added the first chapter of Sir Philip Sidney's Arcadia, ed. by Friedrich Landmann. Heilbronn, 1887. (Englische Sprach-und Literaturdenkmäler, Heft 4).

Markham (Jarvis *of* Gervase). — The English Arcadia, alluding his beginning from Sir Philip Sydnes ending. — London 1607. — *2de titel* : The First Part of the First Booke of the Morall English Arcadia, alluding his beginning from Sir Philip Sidneys ending.

Id. The Second and Last Part of the First Booke of the English Arcadia. — Making a compleate end of the first History : Full of various deceptions and much interchangeable matter of wit. — Amant alterna Camenae. By G. M. — London, 1613.

Marsh (George Perkins —). — The Origin and History of the English Language and of the early Literature it embodies. London 1862.

Meres (Francis). — Palladis Tamia, Wits Treasury, 1598. – Herdrukt in deel II (blz. 147) van Haslewood's *Ancient critical essays upon early English Poets*. — London 1814, 4°. — Zie ook Arber, *An English Garner*.

Mézières. — Prédécesseurs et Contemporains de Shakespeare. 1863.

Montemayor (Jorge de —). — Los Siete Libros de la Diana de George

de Montemayor agora nueuamente añadida como se puede ver en la tabla. Dirigida al muy illustre S. Don Juan de Castella de Villanoua, Señor de las Baronias de Bicorb, y Quesa. En Anvers. En casa de Pedro Bellero. Año 1580. Con privilegio Real.—2 dln. Het tweede deel draagt den titel : Segunda Parte de la Diana de George de Montemayor. Por Alonso Perez. Dirigida al muy Illustre señor don Berenguer de Castro, y Ceruellon, Barō de la Laguna, señor de la casa de Castro, Vizcōde de Illa. En Anvers. En casa de Pedro Bellero. Impensis G. Año 1581.

Montemayor. — DIANA of George de Montemayor : Translated out of Spanish into English by *Bartholomew Young* of the Middle-Temple, Gentleman. At London. Printed by Em. Bollifant. B. 1598.
Herdrukt door Collier in deel II zijner *Shakespeare's Library*.

Morel Fatio (A.). — L'ESPAGNE AU XVIe ET AU XVIIe SIÈCLE. Documents historiques et littéraires. Heilbronn, 1878.

Morley (Henry). — Zie *Quarterly Review*.

Id. OF ENGLISH LITERATURE. Tauchnitz-editie.

Musophilus. — Zie *Holland*.

North (Th.). — Zie *Guevara*.

Notes and Queries. — Jan. 3, 1885, blz. 5 : Fama : EUPHUISM.

Id. Jan. 24, 1885, blz. 78 : O. W. Tancock : EUPHUISM.

Id. July 27, 1895, blz. 65 : C. Tomlinson : TOADSTONES.

Occleve. — Zie *Hoccleve*.

Pettie (George). — A PETITE PALLACE OF PETTIE HIS PLEASURE, contayning many pretie Histories, by him set foorth in comely colours, and most delyghtfully discoursed. — Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci. — (In de registers der Stationer's Hall opgeschreven in Oogst 1576).

Id. THE TALE OF TEREUS AND PROGNE, referred to several times by Shakespeare, edited by J. O. Halliwell. London, 1866.

Philological Society's Transactions. — 1870-72. Appendix : ON EUPHUISM. by R. W. Weymouth, Esq. D. Litt.

Philomusus.—THE ACADEMY OF COMPLEMENTS, 1640. — 2^e uitg. 1650. Volledige titel der laatste uitg. : The academy of Complements, wherein Ladies, Gentlewomen, Schollers, and Strangers, may accomodate their courtly practice with gentile ceremonies, complementall amorous high expressions, and Formes of speaking or writing of Letters most in fashion. A work perused, exactly perfected, everywhere corrected and inlarged and inriched by the authour, with additions of many witty poems and pleasant Songs. With an addition of a new schoole of Love, and

a present of excellent similitudes, Comparisons, Fancies and Devises. The last edition with two tables ; the one expounding the most hard English words, the other resolving the most delightfull Fiction of the Heathen poets. 1650.

Puttenham (George). — THE ART OF ENGLISH POESY. 1589. Herdrukt door *Arber*. (Reprint n° 15).

Quarterly Review. — April 1861. Deel 109, blz. 350 : Morley's aankondiging van Fairholt's uitgave van Lyly's Dramatische werken. (Zie *Fairholt*).

Revista de Ciencias lit. y Artes. — Deel I, blz 317, Critica literaria : OBSERVACIONES ACERCA DE GONGORA y del culteranismo en España. — Sevilla, 1855-56.

Rich (Barnaby). - THE ADVENTURES OF BRUSANUS 1592.

Id. DON SIMONIDES. — Volledig titelblad : The straunge and wonderfull aduentures of Don Simonides, a gentilman Spaniarde, conteinyng very pleasaunte discourse : gathered for the recreation as well of our noble young gentilmen, as our honourable courtly Ladies : by Barnabe Riche, gentilman — Malui me diuitem esse quam vocari — Imprinted at London by Robert Walley, dwellyng in Paules Churchyard. 1581.

Rushton (William Lowes —). — SHAKESPEARE'S EUPHUISM. — London. Longmans, Green and C°, 1871.

Saintsbury (George). — HISTORY OF ELIZABETHAN LITERATURE. — London, Mac Millan, 1887.

Saturday Review. - May 29, 1869. — (Bevat eene goede samenvatting der geschiedenis van het Euphuisme).

Schönherr. — JORGE DE MONTEMAYOR und sein Schäferroman Diana. Halle, 1885.

Schwan (D^r Ed.). — Zie *Englische Studien* VI, 1.

Scott (Sir Walter). — THE ABBOT (Inleiding).

Id. THE MONASTERY (Inleiding, maar ook, passim, de taal van Sir Piercie Shafton).

Shakespeare. — WERKE, herausgegeben und erklärt von *Nic. Delius*, 5^e uitg., 2 dln. groot 8°. Elberfeld R. L. Friederichs, 1881.

Id. WORKS edited by W. G. Clark and W. Aldis Wright. London, Mac Millan, 1887. (De zoogenaamde « Globe edition »).

Shakespeare-society's Transactions 1880-5. Deel II, Blz. 241 : SHAKESPEARE AND EUPHUISM : Euphuism an adaptation from Guevara. by Dr F. Landmann.

Sidney (Sir Philip). — AN APOLOGY FOR POETRY, herdrukt door Arber.

Id. THE COUNTESS OF PEMBROKE'S ARCADIA. With notes and introductory Essay by Hain Friswell, London, 1867.

Symonds (John Addington —). — SHAKESPEARE'S PREDECESSORS. — London Smith Elder and C°, 1884.

Ticknor (George). — GESCHICHTE DER SCHÖNEN LITERATUR IN SPANIEN. Deutsch mit Zusätzen herausgegeben von N. H. Julius, 2 dln., Leipzig, Brokhaus, 1852.
Tottel's MISCELLANY. — Herdrukt door Arber.
Transactions. — Zie *Shakespeare-society* en *Philological Society*.
Ward (Mary H.). — Zie *Athenæum* n° 2912.
Ward (Adolph. Will). — A HISTORY OF ENGLISH DRAMATIC LITERATURE to the Death of Queen Anne. — 2 dln., London, Mac Millan, 1875.
Webbe (William). — A DISCOURSE OF ENGLISH POETRY (1586). — Herdrukt door *Arber*, Reprint n° 26. Uittreksel in Arber's inleiding tot *Euphues*.
Weymouth. — Zie *Philological Society's Transactions*.
Whetstone (George). — AN HEPTAMERON of Civil Discourses, containing the Christmass Exercise of Sundrie well-courted Gentlemen and Gentlewomen. Imprinted at London. Anno 1582.
Wilson (Thomas). — ARTE OF RHETORYQUE, 1553.
Wolff (F.). — ZUR SPANISCHEN LITERATUR. — Leipzig, 1852.

ADDENDA.

—

Blz. 59. BENEDICTENKRUID. De uitlegging die wij van *cooling card* geven hebben wij aan Delius te danken ; wij vinden ze beter dan die door Dr Murray in zijn groot woordenboek voorgesteld. Cf. Delius, *Shakspere's Werke*, I, blz 813, noot 14 en vooral I, blz. 847, noot 22. Alsook Dr Murray, *English Dict.* in voce *card*.

Blz. 62, regel 13 van boven : PHOENIX DOWN. Prof. Logeman vat dit op als zinspelende op de *zeldzaamheid* van den feniks ; voor hem is dus *his phœnix down* = zijn schaarsche, dungezaaide baard.

Blz. 64, regels 16-20.

This lapwing runs away with the shell on his head.

Onze uitlegging van dit vers vinden wij eveneens bij Delius :

Die sprichwörtliche Redensart von dem Kibitz, der mit der Eierschale auf dem Kopfe davon läuft wenn er eben ausgebrütet ist, ist bei Sh.'s Zeitgenossen häufig zur Bezeichnung eines unreifen, naseweisen Gelbschnabels (*Shakspere's Werke*, II, blz. 521, noot 61.

ERRATA.

—

Blz.	Regel.	In plaats van:	Lees:
10	11 van boven.	sighes.	sighes,
11	16 van onder.	Humphry	Humphrey
23	17 v. b.	Estado.	Estado,
33	6 v. b.	dat in de	dat — in de
34	13 v. b.	and their skill	and their *skill*
58	4 v. b.	Winters'	Winter's
59	17 v. o.	medicale	medicinale
64	4 v. b.	en	een
67	11 v. o	turtle	*turtle*
159	5 v. o.	Rosenkranz	Rosenkrantz
161	15 en 16 v. b.	bootst.... hofdrama's	bootst... hofdrama's na.

INHOUD.

—

